

”Prosessinomainen menettäminen on hyvin paljon hankalampi”

Huostaanotettuina olleiden kokemuksia epäselvistä menetyksistä

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Laura Westerlund

29.4.2026
Turku

Opiskelijan lausunto tekoälyn käytöstä tähän tutkielmaan liittyen:

- En ole käyttänyt tekoälyä hyödyntäviä työkaluja** tätä tutkielmaa kirjoittaessani.
- Olen käyttänyt tekoälyä hyödyntäviä työkaluja** tätä tutkielmaa kirjoittaessani. Tämä käyttö on dokumentoitu tutkielman liitteessä. Vakuutan, että tekoälyä käytettiin yliopiston ohjeistuksen mukaisella tavalla.

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Laura Westerlund

Otsikko: ”Prosessinomainen menettäminen on hyvin paljon hankalampi” Huostaanotettuina olleiden kokemuksia epäselvistä menetyksistä

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Anne-Mari Jaakola

Sivumäärä: 74 sivua, joista 4 sivua liitteitä

Päivämäärä: 21.4.2026

Tutkielmassa tarkastellaan lapsuudessa huostaanotettuina olleiden kokemuksia epäselvistä menetyksistä perheen jälleenyhdistämisen, yhteydenpidon ja monipaikkaisen asumisen kontekstissa. Tutkimuksessa kuvataan epäselviä menetyksiä liittyen huostaanotettuina olleiden ihmissuhteisiin, tunteisiin ja tuen tarpeisiin. Epäselvät menetykset määritellään menetyksiksi, jotka eivät ole lopullisia, vaan osittaisia ja vaikeasti jäsennettäviä, sillä menetettyihin on vielä olemassa jokin yhteys.

Tutkielman aineistona on kuusi puolistrukturoitua yksilöhaastattelua, jotka on toteutettu helmikuun 2026 aikana. Tutkielman tutkimuskysymyksenä on: Millaisia kokemuksia lapsuudessa huostaanotettuina olleilla on epäselvistä menetyksistä? Aineiston analyysimenetelmänä on käytetty teemoittelevaa analyysia.

Tulosten mukaan huostaanotettuina olleet olivat kokeneet epäselviä emotionaalisia menetyksiä, epäselviä kuulumisen tunteen ja juurien menetyksiä sekä yksin jäämistä epäselvien menetysten hämmennyksen ja surun tunteiden kanssa. Emotionaalisiin menetyksiin liittyi psyykkistä etääntymistä ja yhteydentunteen heikkenemistä perheenjäseniin sekä muutoksia omassa perhekäsityksessä. Yhteydentunteen heikentyminen, yhteydenpidon vähentyminen ja epätodennäköisyys perheen jälleenyhdistämisestä liittyivät menetyksiin perhekäsityksessä. Kuulumisen tunteen ja juurien epäselviin menetyksiin liittyi irrallisuuden tunteita ihmisiin, paikkoihin ja omaan kulttuuriin, epäselvyyttä mihin ja keihin on sidoksissa sekä haasteita oman identiteetin ja omaelämäkerrallisen tarinan muodostuksessa. Menneisyyden käsittely ilman olennaisia tietoja ja mahdollisuuksia tiedon hankintaan vaikeutti haastateltavien omaelämäkerrallisen tarinan, identiteetin sekä omien juurien hahmottamista.

Epäselvien menetysten hämmennyksen ja surun tunteet jäivät sekä huostaanotetuilta että sijaishuollon aikaisilta aikuisilta kuten biologisilta vanhemmilta, sijaishuoltopaikan työntekijöiltä ja sijaisvanhemmilta tunnistamatta. Tämän vuoksi huostaanotetut jäivät epäselvän menetyksen kokemusten kanssa usein yksin. Hämmennyksen tunteet liittyivät menetysten epävarmuuteen, prosessinomaiseen menettämiseen ja muuttuneisiin ihmissuhteisiin, joihin haastateltavat eivät tieneet miten suhtautua. Yksin jäämisen kokemukseen liittyi toiveita tuesta käsitellä epäselvien menetysten aiheuttamia muuttuneita ihmissuhteita sekä pohtia miten läheisiin voisi luoda uudenlaisia suhteita.

Tulosten perusteella sijaishuoltoon tarvitaan käytäntöjä, jotka tukevat lapsia heidän epäselvien emotionaalisten menetystensä käsittelyssä, muuttuvien ihmissuhteiden pohtimisessa ja suhteiden uudelleen luomisessa sekä heidän menneisyytensä jäsentämisessä. Sijaishuollon aikuisille tulee lisätä tietoa epäselvän menetyksen teoriasta, jotta niiden tunnistaminen helpottuu ja niiden aiheuttamien tunteiden käsittely mahdollistuu. Näin lapset eivät jää yksin epäselvän menetysten kokemustensa kanssa, vaan he voivat saada resursseja käsitellä niitä. Lisäämällä tietoisuutta epäselvistä menetyksistä voi olla myös mahdollista vähentää niiden muodostumista. Jatkotutkimusta tarvitaan sijaishuoltoon sovellettavista malleista epäselvien menetysten tunnistamiseen ja käsittelyyn.

Avainsanat: sosiaalityö, lastensuojelu, huostaanotto, sijaishuolto, epäselvä menetys, monipaikkainen asuminen, menettäminen, yhteydentunne, ihmissuhteet, perhesuhteet,

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
2	Huostaanotto	8
2.1	Jaettu huoltajuus ja yhteydenpito huostaanoton aikana	8
2.2	Perheen jälleenyhdistämisen tavoite ja huostaanoton väliaikaisuus	10
3	Epäselvät menetykset	13
3.1	Epäselvät menetykset ja niiden vaikutukset	13
3.2	Tutkimukset huostaanotettujen lasten epäselvistä menetyksistä	15
3.3	Epäselvien menetysten käsittely	16
3.4	HEAR-malli huostaanotettujen lasten epäselvien menetysten käsittelyyn	18
4	Monipaikkainen asuminen	20
4.1	Huostaanotettujen lasten monipaikkainen asuminen	21
4.2	Monipaikkainen asuminen kuulumista ja pysyvyyttä haastavana tekijänä	22
4.3	Monipaikkaisen asumisen merkitys ihmissuhteille	24
4.4	Esineiden merkitys monipaikkaisesti asuville lapsille	25
5	Tutkimusasetelma	28
5.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	28
5.2	Tutkimuksen aineisto ja aineiston kerääminen	28
5.3	Aineiston analyysimenetelmät	29
5.4	Tutkimuksen eettisyys	31
6	Epäselvät emotionaaliset menetykset	33
6.1	Läheisten ihmissuhteiden epäselvät menetykset	34
6.2	Perheen epäselvä menetys	39
7	Kuulumisen tunteen ja juurien epäselvä menetys	42
8	Yksin jääminen epäselvän menetyksen surun ja hämmennyksen kanssa	49
9	Johtopäätökset ja pohdinta	54
	Lähteet	63

Liitteet	69
Liite 1. Haastattelukutsu	69
Liite 2. Webropool lomake haastatteluilmoittautumiseen	70
Liite 3. Haastattelurunko	71
Liite 4. Selvitys tekoälyn käytöstä	73

1 Johdanto

Huostaanotto on lastensuojelun toimenpide, jossa lapsi, jonka terveys, kehitys ja turvallisuus on vakavasti vaarantunut, sijoitetaan kodin ulkopuolelle sijaishuoltopaikkaan. Sijaishuolto voi olla järjestetty perhehoitona, laitoshuoltona tai muutoin lapsen tarpeiden mukaisesti.

(Lastensuojelulaki 417/2007, 3§, 40§ & 49§.) Suomessa oli vuoden 2024 lopussa huostaanotettuna 9400 lasta, joista 53 % oli sijoitettuna perheisiin, 7 % ammatilliseen perhehoitoon ja 38 % lastensuojelulaitoksiin (Terveysten ja hyvinvoinnin 2025a).

Huostaanotto muuttaa lapsen arkea, ihmissuhteita ja asumista (Laakso 2016). Muutoksiin liittyy usein menetyksiä (Goldsworthy 2005). Menetykset eivät kuitenkaan välttämättä ole pysyviä tai lopullisia, sillä lastensuojelulain (417/2007, 4§) mukaan huostaanoton aikana on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

Tutkielmassani tarkastelen lapsuudessa huostaanotettuina olleiden kokemuksia epäselvistä menetyksistä. Pauline Bossin (1999) mukaan epäselvät menetykset ovat menetyksiä, jotka eivät ole kokonaisia tai lopullisia. Kandidaatintutkielmassani selvitin, että kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset voivat kokea epäselviä ihmissuhdemenetyksiä, lemmikkien ja tavaroiden menetyksiä sekä pysyvän kodin epäselviä menetyksiä. Lapset voivat menettää yhteyden näihin asioihin fyysisesti mutta eivät psyykkisesti. Yhteys asioihin on fyysisesti menetetty mutta asiat ovat kuitenkin edelleen lasten mielessä ja olemassa. (Westerlund 2023.)

Tässä tutkielmassani tavoitteeni on tuoda esiin, millaisia merkityksiä huostaanotettuina olleet liittävät epäselviin menetyksiin suhteessa heidän ihmissuhteisiinsa, tunteisiinsa ja tuen tarpeisiinsa. Tutkimukseni haastateltavat tarkastelevat huostaanottoaikaansa menneisyyteensä palaten. Analysoin epäselvien menetysten kokemuksia perheen jälleenyhdistämisen, yhteydenpidon ja monipaikkaisen asumisen konteksteissa.

Sijaishuollossa lapsella on oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä ja yhteydenpitoa heihin on pyrittävä järjestämään (Lastensuojelulaki 417/2007, 54§). Työskenneltyäni sijaishuoltolaitoksessa olen huomannut lasten mieltävän paikat, joista heidät on huostaanotettu ja, jossa he tapaavat perhettään, edelleen kodiksi ja niissä vieraillessaan puhuvan ”kotilomasta”. Huostaanotetut lapset voivat kokea asuvansa ja kuuluvansa yhtä aikaa sekä lapsuuden kotiinsa että sijaishuoltopaikan julkiseen kotiin, mikä voi tuottaa monipaikkaisen asumisen kokemuksia (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018).

Jälleenyhdistämisen tavoite, yhteydenpito läheisiin ja monipaikkainen asuminen voivat aiheuttaa lapselle hämmennystä ja epäselvyyttä muutosten ja menetysten kestoista.

Huostaanotettujen lasten epäselvistä menetyksistä on jonkin verran ulkomaalaista tutkimusta (ks. Kor, Park & Dear 2023; Mitchell 2016b; Mitchell 2018; Mitchell 2010). Tutkimuksissa kuitenkin todetaan, että niiden kohtaamisesta ja käsittelystä on liian vähän tietoa (Kor, Park, Dear & Fabrianesi 2023, 248). Suomalaista tutkimusta aiheesta ei ole ja Suomessa on ylipäättänsä vähän-tukimusta epäselvistä menetyksistä (ks. Mikkola & Miclin 2018; Dahlström & Fritze 2018; Pihkala 2025; Huusko 2019).

Tutkimuksen kohdentaminen huostaanotettuihin lapsiin on perusteltua monesta syystä. Epäselvät menetykset ja niihin liittyvä suru jäävät usein tunnistamatta (Boss 1999; Mitchell 2018, 8). Huostaanotetut lapset saattavat epäselviä menetyksiä kokiessaan kokea vihan ja surun tunteita siitä, että heidät on erotettu perheestään. Vihan ja surun tunteet voivat saada lapset käyttäytymään ongelmalliseksi nähdyllä tavoilla, kuten kiroilemaan, karkailemaan ja käyttäytymään väkivaltaisesti. Koska suremisen tapa poikkeaa tavanomaisesta suremisen tavasta, jää se herkästi tunnistamatta. (Mitchell 2018, 6.) Lasten ongelmalliseen käytökseen saatetaan suhtautua negatiivisesti ja siihen voidaan yrittää puuttua eri keinoin. Kuitenkaan, jos ei saada selville mistä käytös johtuu, jää lapsi yksin menetysten ja surun kanssa. Lapsi voi tällöin kokea, ettei häntä ja hänen tunteitansa ymmärretä, mikä voi johtaa oirehtivampaan käytökseen (Mitchell 2018, 6). Tämä voi lisätä yksinäisyyttä, halua vetäytyä sosiaalisista suhteista ja siten myös syrjäytymisriskiä.

Huostaanotetuilla lapsilla on muuhun väestöön verrattuna huonommat lähtökohdat elämälle (Sariaslan, Kääriälä, Pitkänen, Remes, Aaltonen, Hiilamo, Martikainen & Fazel 2022). Heillä on muihin ikätovereihin verrattuna huonompi terveydentila ja usein samanaikaisesti esiintyviä somaattisia- ja neurologisia sairauksia sekä mielenterveyden haasteita (Beck 2006, 60; Sinkkonen 2015, 158). On mahdollista, että epäselvien menetysten tunnistamattomuus voi lisätä lasten pahoinvointia sijaishuollon aikana. Epäselvät menetykset voivat myös vaikuttaa sijaishuollon jälkeen lasten elämään pitkälle aikuisuuteen. Nykyisessä tilanteessa, jossa mielenterveyspalveluihin on vaikea päästä ja sosiaaliturvan leikkaukset heikentävät perheiden asemaa, voi olla, että epäselvien menetysten käsittely ja vaikutukset pitkittyvät entisestään. Yhteiskunnallisesti kustannus- ja hyvinvointivaikutusten näkökulmasta on tehokkaampaa tarjota lapsille tukea oikea-aikaisesti. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että tukea tarjoavilla ammattilaisilla olisi tietoa lasten epäselvistä menetyksistä ja niiden käsittelystä.

2 Huostaanotto

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valmisteltava päätös lapsen huostaanotosta, kun lapsen terveys ja kehitys ovat vakavasti vaarantuneet lapsen oman käytöksen tai puutteellisten kasvuolosuhteiden ja huolenpidon vuoksi (Lastensuojelulaki 417/2007, 40§ & 43§.) Lapsen kasvuolosuhteita ja huolenpitoa voivat vaarantaa esimerkiksi vanhempien päihteidenkäyttö, mielenterveysongelmat tai perheväkivallan uhka (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016). Päätöksen huostaanotosta vahvistaa johtavassa virassa oleva sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 417/2007, 13§). Kun päätös huostaanotosta on vahvistettu, sijoitetaan lapsi kodin ulkopuolelle joko perhehoitoon, laitoshuoltoon tai muutoin lapsen tarpeiden mukaiseen hoitoon (Lastensuojelulaki 417/2007, 49§).

Huostaanotto nähdään lastensuojelun vaativimpana ja vahvimmin yksilön perus- ja ihmisoikeuksiin puuttavana toimenpiteenä (Alastalo & Pösö 2014). Kun lapsi on huostaanotettu, on hyvinvointialueen vastuulla huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi tehdä päätökset lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä näiden toteuttamiseen tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta. Päätökset tulee kuitenkin tehdä yhteistyössä huoltajien kanssa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 45§.) Huostaanoton päätös sekä huostassapito voivat pitää sisällään myös viranomaisen säädöksiä ja rajoituksia, joilla säädetään lapsen sekä vanhempien oikeuksista yhteydenpitoon (Pösö 2016, 11 & 14). Kaikessa päätöksenteossa on aina ensisijaisesti huomioitava lapsen etu (Lastensuojelulaki 417/2007, 4§).

2.1 Jaettu huoltajuus ja yhteydenpito huostaanoton aikana

Kun lapsi otetaan huostaan, siirtyy hän julkiseen kotiin, jossa hänen henkilökohtaisesta elämästään tulee julkisesti säädeltä ja arvioitua. Sääntely, sääntely, arviointi ja rajoittaminen kohdistuu huoltajien oikeuksiin ja lapsen yhteydenpitoon hänelle läheisiin ihmisiin, mikä vaikuttaa lapsen ihmissuhteisiin. Lapsi menettää mahdollisuuden sopia menoistaan sekä näkemisistään vapaasti. (Enroos 2016.)

Huostaanoton myötä osa huoltajien oikeuksista ja velvollisuuksista siirtyy sosiaalityöntekijälle, joka voidaan nähdä lapsen julkisena huoltajana. Vanhemmuuden vastuu kasvatuksesta ja huolenpidosta taas siirtyy pääasiassa sijaishuoltopaikan aikuisille. Sekä kasvatusvastuu että huoltajuus ovat kuitenkin sijaishuollon aikana jaettua ja rinnakkaista vanhempien ja julkisen vallan toteuttajan kanssa. (Helavirta 2016, 191; Pösö 2016, 11, 19.)

Sosiaalityöntekijän tulee sijaishuollon aikana tehdä yhteistyötä lapsen vanhempien ja huoltajien kanssa sekä sijaishuoltoapaikan toimijoiden kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi (Lastensuojelulaki 417/2007, 52§).

Vanhemmuuden vastuut voivat jakaantua monella tavalla, mutta usein moninaiset ihmissuhteet aiheuttavat jännitteitä lapsen ihmissuhteisiin. On mahdollista, että uudet ihmissuhteet syrjäyttävät vanhoja ihmissuhteita ja että vanhemmat nähdään psykologisina vanhempina sijaishuoltoapaikan aikuisten rinnalla. (Enroos 2016, 229.) Huostaanotto saattaa katkaista ihmissuhteita mutta parhaimmillaan se voi myös vahvistaa lapsen sosiaalista verkostoa (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 16).

Yksi lapsen tärkeimpiä oikeuksia on oikeus perheeseen ja perheyhteyden ylläpitämiseen (LOS). Sijoitetulla lapsella on oikeus pitää yhteyttä hänen biologisiin vanhempiinsa ja sisaruksiinsa sekä tavata heitä, siitä huolimatta, että hän asuu muualla. Sosiaalityöntekijän tulee edesauttaa yhteydenpitoa ja varmistaa, että lapsen ja hänen läheistensä tapaamisia pyritään järjestämään säännöllisesti. (Lastensuojelulaki 417/2007, 54§.)

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on pohtia sitä missä määrin yhteydenpidon ylläpitäminen on lapsen edun mukaista ja missä tilanteissa sitä on tarpeen säädellä. Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin varmistaa, että yhteydenpitoa pyritään edistämään. Sijaishuoltoapaikan toimijat voivat toteuttaa yhteydenpitoa sovitusti vanhempien kanssa ilman sosiaalityöntekijää, jos se nähdään olevan lapsen edun mukaista. Usein yhteydenpitoon voi liittyä neuvotteluja, sovittavia asioita, sääntelyä ja säännönmukaisuutta, mikä voi tehdä yhteydenpidosta aiempaa muodollisempaa. (Helavirta 2016, 206–207 & 209.)

Yhteydenpitoon huostaanoton aikana saattaa merkittävästi vaikuttaa lapsen asuinpaikka sijaishuollon aikana. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävänä on päättää lapsen sijaishuoltoapaikasta (Lastensuojelulaki 417/2007, 50§). Sijaishuoltoapaikan valinnassa tulee huomioida huostaanoton perusteet, lapsen tarpeet sekä mahdollisuus lapselle tärkeiden ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen. Sijaishuolto tulee ensisijaisesti järjestää perhehoitona taikka muuna hoitona mutta mikäli se ei ole mahdollista niin laitoshuoltona. (Lastensuojelulaki 417/2007, 50§.)

Huostaanoton perusteita ja lapsen tarpeita huomioidessa, on mahdollista, että lapsen edun mukaisin sijaishuoltoapaikka on kauempaa kotoaan. Mikäli lapsi on esimerkiksi päihdekierteessä tai hänellä on omassa kotiympäristössä haitallisia ihmissuhteita, jotka

uhkaavat hänen terveyttään ja kehitystään, voi sijaishuolto paikka muualla olla perusteltua lapsen turvallisuuden, kasvun ja kehityksen kannalta. On myös mahdollista, että sopivaa sijaishuolto paikkaa ei huostaanoton aikana ole saatavilla lapsen lähiympäristöstä ja lapsi joutuu muuttamaan kauas lähiympäristöstään.

Sijaishuolto paikan etäisyys lapsen kotiin voi vaikuttaa yhteydenpidon määrään sekä laatuun. Kauempi sijaishuolto paikka ei samalla tavalla mahdollista lapsen läheisten tapaamisia kuin lähempi. Yhteydenpitoa saattaa tällöin tapahtua enemmän puhelimitse. Tämä voi vaikuttaa lapsen ihmissuhteisiin.

Lapset voivat huostaanoton aikana kokea yhteydenpidon läheisiin aikaisempaa vaikeammaksi, sillä tapaamisia ei voi järjestää spontaanisti eikä niiden määrään tai paikkaan voi aina vaikuttaa. Yhteydenpito voi vähentyä ja siitä voi olla tulla institutionaalisten käytäntöjen sävyttämää. (Laakso 2016, 173.) Riitta Laakson (2016, 177–178) huostaanotetut tutkittavat kokivat yhteydenpidon käytäntöjen vaikeuttaneen kaverisuhteiden ylläpitoa ja, että aikaa yhdessäololle jäi vähän suhteutettuna järjestämisen vaivaan. Osa koki myös menettäneensä kavereita.

Yhteydenpidon tärkeys myös vanhempiin korostuu sekä Riitta Laakson (2016) että Kati Kallisen (2019) tutkimuksissa, joissa he tutkivat huostaanoton vaikutuksia lapsille. Molempien mukaan sijoitetut lapset pitävät yhteydenpitoa vanhempiin tärkeänä ja kokevat, että sitä tulisi lisätä. He kaipasivat myös enemmän vanhempien näkemistä puhelimitse tapahtuvan yhteydenpidon lisäksi. (Kallinen 2019; Laakso 2016.)

2.2 Perheen jälleenyhdistämisen tavoite ja huostaanoton väliaikaisuus

Suomessa huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja sen tavoitteena on perheen jälleenyhdistäminen. Suomi eroaa tämän suhteen muista pohjoismaista, joissa sijoittaminen on mahdollista pysyvänä ratkaisuna. (Holmi 2025; Puustinen-Korhonen & Pösö 2010.)

Suomen lastensuojelun voidaan nähdä edustavan optimismia, jossa uskotaan ihmisten muutosmahdollisuuksiin. Vanhempien ongelmien ei nähdä olevan pysyviä vaan ratkaistavissa olevia ja siten perheen jälleenyhdistämiseen pyritään. (Pösö 2016, 20 & 26.)

Jotta jälleenyhdistäminen olisi mahdollista, on vanhempien kanssa tehtävä kuntouttavaa ja kotiinpäin vietävää työtä. Vanhempien oma ymmärrys heidän toiminnastaan, siihen tarvittavista muutoksista sekä valmius muutoksiin, ovat tekijöitä, jotka mahdollistavat jälleenyhdistämisen (Sinkkonen 2015, 155). On kuitenkin esitetty huolia, että vanhempien

kuntouttava työ on liian vähäistä, jolloin perheen jälleenyhdistäminen jää vain tavoitteeksi (Pösö 2016, 25–26). Susanna Hoikkalan ja Ville Lavikaisen (2015, 18) selvitys tuo esille, että tarjouspyynnöissä, joita esitettiin sijaishuoltoapaikkoihin, on vain vähän vaatimuksia perheen jälleenyhdistämiseen liittyen.

Vaikka jälleenyhdistämiselle ei olisi tosiasiallista mahdollisuutta, edellyttää laki silti arvioimaan sitä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 3). Jälleenyhdistämistä ja sen etua lapselle tulee arvioida vähintään kerran vuodessa (Lastensuojelulaki 417/2007, 4§ & 30§). On tilanteita, joissa jälleenyhdistäminen ei ole mahdollista ja huostaanotto on enemmän pysyvä ratkaisu. Jälleenyhdistämisen arviointi voi joissakin tilanteissa virheellisesti ylläpitää väliaikaisuuden ilmapiiiriä. (Pösö 2016, 20.) Sen arviointi tilanteissa, jossa se ei ole mahdollista, ei tue lapsen oikeutta ihmissuhteiden ja asuinpaikan pysyvyyteen (Holmi 2025).

Monique Mitchellin ja Leon Kuczynski (2010, 442) tutkimuksessa käy ilmi, että sijoitetut lapset kokivat epäselvyyttä huostassaolon kestosta. Tietämättömyys huostassaolon kestosta voi aiheuttaa hämmennystä, surua, turhautumista ja toivottomuutta (Mitchell 2016, 94). Lapsi ei välttämättä tiedä minne kuuluu ja kenen oma hän on, kun huostaanotto on voimassa toistaiseksi (Sinkkonen 2015, 153–154).

Perhe ja paluu kotiin voivat olla lapsen mielessä jatkuvasti ja epävarmuus siitä, milloin se tapahtuu ylläpitää ajatusta. Tutkimuksissa (Laakso 2016; Kallinen 2019; Mitchell & Kuczynski 2010), joissa on tutkittu huostaanoton tuomia muutoksia lapsen elämään, on noussut esiin lasten toiveet asua jälleen vanhempiensa kanssa. Kun tämä korostuu lapsen puheissa, voidaan ajatella, että se on aktiivisesti lasten mielessä. Tämä ei välttämättä ole lapsen edun mukaista. Epäselvyys kotiinpaluusta voi negatiivisesti vaikuttaa lapsen ja sijaishuoltoapaikan aikuisten väliseen suhteeseen (Mitchell & Kuczynski 2010, 442).

Keskustelussa suomalaisesta lastensuojelusta käy ilmi, että se ei nykyisellä lainsäädännöllä onnistu samanaikaisesti tukemaan lapsen oikeutta pysyvyyteen ja perheen jälleenyhdistämiseen (Holmi 2025). Suomessa on alettu keskustella enemmän pysyvän huostaanoton ja adoption mahdollisuudesta sekä niiden arvioinnista osana lapsen etua (Pösö, Skivenes, Thoburn 2021). Tilanteissa, joissa jälleenyhdistäminen ei ole mahdollista, olisi pysyviä ratkaisuja harkittava, sillä ne mahdollistaisivat lapselle myönteisen muutoksen, pysyvät ihmissuhteet sekä turvallisen kasvu ympäristön (Holmi & Ylönen 2023).

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeuksiin kuuluu oikeus pysyviin ihmissuhteisiin ja olosuhteisiin (Malja 2019, 54). Huostaanoton väliaikaisuus sekä tavoite jälleenyhdistämisestä ovat ristiriidassa näiden kanssa. Tutkimusten mukaan varhainen pysyvä sijoitus tai adoptio suojaavat lapsen kehitystä (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 3). Ne myös vähentäisivät lapsen hämmennyksen tunteita siitä mihin, ja kenelle hän kuuluu sekä milloin hänen on tarkoitus palata kotiin. Tutkimusten mukana jatkuva epävarmuus siitä keneen lapsi voi kiintyä ja kuinka pitkäksi aikaa, voi vaurioittaa lasta (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 3). Toisaalta mikäli jälleenyhdistäminen onnistuu, tulisi pysyvyyttä myös tukea sijaishuoltoon päin niin, että lapsi saisi säilyttää sieltä saamansa ihmissuhteet (Holmi 2025).

3 Epäselvät menetykset

3.1 Epäselvät menetykset ja niiden vaikutukset

Pauline Bossin (1999) mukaan epäselvät menetykset (engl. *ambiguous loss*) ovat menetyksiä, jotka jäävät vaille ratkaisua. Tällaiset menetykset eivät ole lopullisia, kuten menetykset kuoleman myötä, sillä menetetyt ovat edelleen olemassa menetyksestä huolimatta. Koska menetyksiin liittyy ratkaisemattomuutta ja epävarmuutta, nähdään niiden olevan traumatisoivia ja kaikista ihmissuhdemenetyksistä musertavimpia (Boss 1999, 5–6; Boss 2010, 139).

Pauline Bossin (1999) mukaan epäselviä menetyksiä on kahdenlaisia. Menetyks voi olla psyykkinen mutta ei fyysinen, mikä tarkoittaa, että menetetty on edelleen fyysisesti läsnä mutta psyykkisesti menetetty. Tämän kaltaisia menetyksiä koetaan esimerkiksi Alzheimerin, kroonisten mielenterveyshäiriöiden tai päihderiippuvuuksien myötä. Tällaisissa menetyksissä menetetyt muuttanut luonne tekee menetyksestä psyykkisen mutta ei fyysisen. (Boss 1999, 9.) Huostaanotetut lapset ovat voineet kokea tämänkaltaisia menetyksiä esimerkiksi, jos vanhempi on päihderiippuvainen.

Menetyks voi olla myös fyysinen mutta ei psyykkinen. Tämä tarkoittaa, että menetetty on fyysisesti poissa mutta psyykkisesti läsnä menettäneiden mielessä. Tämänkaltaisissa menetyksissä ei ole varmuutta siitä onko menetetty esimerkiksi kuollut tai muuten vain poissa hetkellisesti. Menetykset jäävät siis ratkaisematta. Tämän kaltaisia menetyksiä koetaan esimerkiksi katoamisten, adoptioiden, huostaanoton tai avioerojen myötä, sillä menetetyt ovat poissa tietyistä paikasta tietyllä hetkellä jatkaen kuitenkin olemassaoloa muualla. (Boss 1999, 8–9.) Koska menetykset eivät ole lopullisia ja, koska ne kohdistuvat joko psyykkiseen tai fyysiseen menetykseen, voidaan niiden nähdä olevan myös osittaisia menetyksiä. Osittaiset menetykset kuvastavat myös menetyksen epäselvyyttä ja ratkaisemattomuutta.

Epäselvät menetykset aiheuttavat monenlaisia tunteita, jotka vaihtelevat ja ovat ristiriidassa keskenään. Menetetty voi esimerkiksi olla paranemassa päihderiippuvuudesta mutta sitten tuleekin retkahdus tai kadonneesta henkilöstä voi tulla vihjeitä löytymisestä kuitenkin häntä löytämättä. Tämänkaltaiset menetyksen vaihtelevuudet asettavat epäselvän menetyksen kokeneen ikään kuin tunteiden vuoristorataan, jossa toivon ja epätoivon tunteet vaihtelevat. Kun toivo on monta kertaa noussut ja romuttunut, voi se johtaa siihen, että yksilö ei enää reagoi millään tavalla vaan hän lamaantuu. (Boss 1999, 24 & 61.)

Yksilöt voivat samalla pelätä lopullista menetystä mutta myös toivoa sitä, jotta he saisivat epäselvälle tilanteelle ja tunteille lopun. He voivat myös kokea vihaa menetettyä kohtaan, joka on asettanut heidät tunteiden limboon, mikä toisaalta aiheuttaa syyllisyyden tunnetta. Usein näistä ristiriitaisista tunteista syntyy niin suuri jännite, että se lamaannuttaa yksilön eikä hän kykene toimimaan tai päästämään menetyksestä irti. (Boss 1999, 61.)

Epäselvät menetykset voivat myös aiheuttaa sopeutumishäiriöitä, jotka voivat vaikuttaa ihmissuhteisiin. Yksilö voi esimerkiksi nukkua liian paljon tai liian vähän tai hän voi alkaa käyttäytymään aggressiivisesti. Ristiriitaiset tunteet sekä uhka menetyksen lopullisuudesta voivat saada yksilön haastamaan riitaa. Toimimalla näin yksilö pitää menetetyn käden mitan päässä ja suojelee itseään. Sekä vanhemmat, että lapset voivat käyttäytyä tällä tavalla. (Boss 1999, 62–63.)

Pauline Boss (1999) korostaa, että epäselvä menetys ei vaikuta ainoastaan yksilöön aiheuttaen hänelle psyykkisiä vaikeuksia, vaan koko perheeseen, sillä perhe on systeemi, jossa jokaisen jäsenen muutos vaikuttaa koko systeemiin ja sen jäseniin. Epäselvän menetyksen myötä perheenjäsenet joutuvat pohtimaan uudelleen perheensä muotoa, sen jäseniä ja jäsenten tehtäviä, jotka ovat voineet muuttua. Perheenjäsenet voivat tehdä erilaisia tulkintoja menetyksestä, siitä keitä perheeseen kuuluu ja millä rooleilla, mikä voi aiheuttaa ristiriitoja ja vaikuttaa perheen yhteyteen ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen. (Boss 1999.)

Epäselvät menetykset eivät ole harvinaisia, kuten aiempaa käy ilmi. Niitä ei kuitenkaan tunnisteta yhteiskunnassa. Vaikka sosiaalihuollossakin kohdataan jatkuvasti epäselviä menetyksiä kokeneita, käsitellään niitä harvoin. (Boss 1999, 5; Knight & Gitterman 2019, 165.) Tavanomaisissa menetyksissä menetyksen lopullisuus tekee menetyksistä tunnistettavan sekä käynnistää suruprosessin ja tekee siitä näkyvän ja luonnollisen. Epäselviä menetyksiä on vaikeampia tunnistaa niiden lopullisuuden puute vuoksi, minkä takia ne jäävät usein tunnistamatta. Näin voi käydä niin menettäneille kuin muillekin. Kun menetyksiä ei tunnisteta, ei suruprosessi voi alkaa luonnollisesti ja suru saattaa jäädä tunnistamatta. (Boss 1999; Boss 2010, 141–144.)

Epäselvissä menetyksissä surun pitkittyminen ja monimutkaistuminen on tavanomaista, mikä johtuu menetyksen epävarmuudesta ja ratkaisemattomuudesta eikä yksilön henkilökohtaisista kyvyistä. Epävarmuus ja ratkaisemattomuus estävät tavanomaisten coping-keinojen käytön sekä suruprosessin aloittamisen, mikä johtaa suruprosessin ”jäätymiseen”. Yksilö jää jumiin tietämättömyyden limboon eikä saa tukea surunsa käsittelemiseen, koska menetyksiä ei

tunnisteta eikä niiden käsittelemiseen ole olemassa sosiaalisia rituaaleja. (Boss 1999, 7 & 11; Boss 2010, 139.) Yksilö voi kohdata kritiikkiä itseltään tai muilta siitä, että ei ole kyennyt löytämään lopullisuutta vaan on jäänyt tilanteeseen jumiin (Boss 1999).

Tunnistamattomaksi tai näkymättömäksi jäänyttä surua voidaan Kenneth Doka (2017a) mukaan kutsua epäoikeutetuksi suruksi (engl. disenfranchised grief). Surusta voi tulla epäoikeutettua, jos menetystä ei tunnisteta, sitä ei pidetä merkityksellisenä ja suremisen arvoisena, se on sosiaalisesti sanktioitu, surijan ei esimerkiksi iän vuoksi tunnisteta kykenevän suremiseen tai surijan suremisen tapa ei ole sosiaalisesti hyväksytty (Doka 2017b, 38–39).

Koska yksilö ei voi aloittaa suremista, tulee sen tilalle usein masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja somaattisia oireita, mitkä ovat helposti tunnistettavia. Nämä oireet voidaan diagnosoida virheellisesti mielenterveysongelmiksi, sillä niiden alkuperää eli epäselvää menetystä ei tunnisteta. (Boss 1999, 10–11.)

Pauline Boss (1999, 23) vertaa epäselvän menetysten oireita posttraumaattisen stressihäiriön oireisiin ja tuo esille, että kummassakin tapauksessa on kyse tapahtumista, jotka ylittävät yksilön psykologisen sietokyvyn. Posttraumaattisessa stressihäiriössä yksilö kärsii takaumista, kun taas epäselvissä menetyksissä trauma eli epäselvyys on koko ajan läsnä vaikuttaen yksilön toimintakykyyn. Menetyksen epäselvyys ja lopullisuuden puute voi tarkoittaa, että menetys tapahtuu pikkuhiljaa, jolloin hylkäämisen kokemukseen sekoittuu voimaattomuutta. (Boss 1999, 24 & 51.)

3.2 Tutkimukset huostaanotettujen lasten epäselvistä menetyksistä

Huostaanoton ja sijaishuollon aikana lapset kokevat epäselviä menetyksiä, sillä lasten siirtyessä sijaishuoltoon jäävät menetetyt edelleen olemaan toiseen paikkaan säilyen kuitenkin lasten mielessä, vaikka he ovat heistä fyysisesti erillään (Knight & Gitterman 2019, 165; Mitchell & Kuczynski 2010, 438). Esimerkiksi vanhemmat ja sisarukset jäävät kotiin lapsen siirtyessä sijaishuoltoon. Sijaishuoltopaikassa ollessaan lapsi saattaa ikävöidä heitä ja kantaa heistä huolta (Känkänen 2013, 267). Riitta Laakso (2016) tuo esille, että sekä hänen että Hollandin ja Crowleyn (2013) tutkimuksissa nousi esiin, että lasten asuessa erillään heidän biologisista perheistään, olivat ne silti heille emotionaalisesti läsnä joko tukena tai taakkana. Perheet ovat psyykkisesti läsnä lasten mielessä, vaikka he eivät ole fyysisesti tekemisissä.

Monique Mitchell ja Leon Kuczynski (2010) tutkimuksessa puolet eli 10 tutkittavaa kokivat huostaanoton myötä epäselviä ihmissuhdemenetyksiä. Useimmat heistä kokivat menettäneensä vanhempansa epäselvästi ja, jotkut myös sisaruksensa. Sisarusten menettäminen aiheutti tutkittavissa yksinäisyyttä ja kaipausta kumppanuudesta. Jotkut kokivat myös epäselvää menetystä siitä huolimatta, että heidät sijoitettiin sisarusten kanssa samaan paikkaan, sillä huostaanoton myötä ei aina ollut mahdollista tehdä sisarusten kanssa samoja rutiineja kuin ennen. (Mitchell & Kuczynski 2010, 442.) Ihmissuhdemenetysten lisäksi he voivat kokea menettäneensä epäselvästi lemmikkinsä sekä tavaransa (Westerlund 2023).

Huostaanotetut lapset joutuvat usein määrittelemään psykologista perhettään muuttojen ja muuttuneiden suhteiden myötä (Mitchell 2016b). Monique Mitchell (2016b) kutsuu tätä ”perhetanssiksi”, sillä lapset joutuvat keskelle erilaisia perhesuhteita ja pohtimaan, mikä on kunkin jäsenen rooli hänelle ja hänen psykologiselle perheelleen. ”Perhetanssissa” roolit voivat vaihdella ajan mukaan ja lapset joutuvat tasapainottelemaan biologisen perheen ja sijaishuoltopaikan aikuisten roolien merkityksestä heille. Psykologisten perheiden roolit voivat aiheuttaa lapsille epäselvyyttä. (Mitchell 2016a; Mitchell 2016b).

Huostaanotetut lapset voivat myös kokea muunlaisia symbolisia ja emotionaalisia menetyksiä, joita he surevat sijaishuollon aikana (Mitchell 2018, 2–3). Monique Mitchellin (2018, 2) tutkimuksessa eräs huostaanotettu nuori koki, että hänellä on ollut useita emotionaalisia kuolemia ja, että niiden suremiseen ei ole ennakkoon varauduttu. Normaaliuuden, vakauden, kuulumisen tunteen, tulevaisuuden ja oman identiteetin menetykset ovat esimerkkejä symbolisista ja psyykkisistä menetyksistä, joita huostaanotetut olivat tutkimusten mukaan kokeneet (Mitchell 2018, 3). Monique Mitchell (2018, 4) korostaa, että huostaanotettujen lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että heidän epäselvät ihmissuhdemenetykset ja symboliset menetykset tunnistetaan ja, että niitä käsitellään. Lasten, on tärkeä saada tietää, että he ovat arvostettuja, he kuuluvat tänne ja, että heillä on tarkoitus ja oma päämäärä (Mitchell 2018, 4).

3.3 Epäselvien menetysten käsittely

Tutkimuksissa epäselvien menetysten käsittelystä korostetaan surun ja muiden tunteiden kuten ahdistuksen ja stressin kohtaamista sekä ihmisten tukea niiden käsittelyssä (Boss 2010; Boss & Carnes 2012; Kor. ym. 2023). Koska epäselvistä menetyksistä puuttuu lopullisuus, on niiden surun käsitteleminen aloitettava lopullisuuden puutteen hyväksymisellä. Sen sijaan, että menetykselle etsitään ratkaisua ja lopullisuutta on menettäneitä tuettava hyväksymään,

että menetys ei välttämättä koskaan saavuta lopullisuutta. Heitä on autettava päästämään irti lopullisuuden tavoittelusta ja siihen liittyvästä stressistä. (Boss 2010, 141; Boss & Carnes 2012, 467.) Se, että hyväksyy tämän, on jo ratkaisu itsessään.

Vaikka epäselvät menetykset eivät saavuta lopullisuutta ja selkeyttä, on menettäneiden tavoite kuitenkin elää surun kanssa ja löytää jonkinlainen merkitys. Menettäneiden pitkäaikaista resilienssiä eli kykyä selviytyä epäselvästä tilanteesta, tulisi tukea. Sopeutuminen tilanteeseen tukee resilienssiä. Tavoitteena on hyväksyä, että tilanne ei ole selkeä, kontrolloitavissa ja ratkaistavissa oleva. Menetty on sekä läsnä että poissa samanaikaisesti. Tarkoituksena ei ole saavuttaa täydellisyyttä, sillä se ei ole mahdollista, vaan hyväksyä läsnäolon ja poissaolon epätäydellisyys ja saavuttaa riittävän hyvä. Tämä vähentää kontrollin tarvetta tilanteesta. (Boss 2010, 141 & 143; Boss & Carnes 2012, 463–464.)

Koska menetys on epäselvä ja jatkuvasti muuttuva, aiheuttaa se myös ambivalenssia eli samanaikaisesti esiintyviä ristiriitaisia tunteita. Menettäneet voivat uskoa tilanteen muuttumiseen mutta toisinaan toivoa, että menetys olisi lopullinen. Tunteet voivat vaihdella toivon ja epätoivon välillä. Kun ristiriitaiset tunteet tunnistetaan ja hyväksytään, on niitä helpompi hallita ja vähentää. Tavoitteena on, että neutraalissa tuomitsemattomassa ilmapiirissä menettänyt saisi tuoda esille ja keskustella kokemistaan negatiivistakin tunteista kuten häpeästä, syyllisyydestä ja vihasta. Niiden esille tuominen voi auttaa suhtautumaan niihin sekä tilanteeseen eri tavoin ja myös vähentämään ristiriitaisia tunteita samalla lisäten resilienssiä eli kykyä sopeutua tilanteeseen. (Boss 2010, 143)

Menetykset muuttavat suhdetta menetettyyn, jolloin menettäneiden tulee uudelleen pohtia menetettyjen sekä omaa identiteettiä. Esimerkiksi muistisairaus voi muuttaa vanhempaa enemmän lapsenomaiseksi. Lapsesta voi tulla vanhempansa hoitaja, mikä pakottaa häntä muuttamaan suhdetta vanhempansa. Kun identiteettiään ja suhdettaan menetettyyn joutuu pohtimaan, tulee kohdanneeksi yhteiskunnan stigmoja ja syrjintää. Se voi tuoda esille oman tilanteen ainutlaatuisuuden. (Boss 2010, 143.) Tukeakseen menettäneitä tulee heidän kanssaan pohtia millaisia uudet roolit ovat ja millaisia ne ovat suhteessa vanhoihin.

Identiteetin pohtimisen ohessa menetyksen käsittelyä auttaa hyväksyntä jäljelle jääneestä. Menettäneitä tulee tukea iloitsemaan siitä mitä on jäljellä ja toisaalta tukea suremaan menetettyjä yhteyksiä. Toisin sanoen menettäneitä on tuettava muodostamaan menetettyyn uudenalaista suhdetta ja kiintymystä (Boss 1999, 106–107 & 144.)

Menettäneitä tulee myös tukea toivon löytämisessä. Kun menettänyt ymmärtää, että kärsimys on muutakin kuin uhkaa omalle mukavuudelle, on toivo mahdollista löytää. Kun menettänyt onnistuu näkemään kärsimyksen osana elämää, siirtyy huomio suurempaan kuvaan ja pois itsestä, jolloin toivo voi lisääntyä. (Boss 2010, 144.) Menettäneitä tulisi tukea näkemään tilanteen yli ja auttaa heitä suhteuttamaan omaa kärsimystään. Ymmärrys siitä, että menetyksiä tapahtuu elämän suuressa kuvassa, voi vähentää menettäneen tuntemusta itsestä ja omasta menetyksestä erityisenä. Se voi siis auttaa hyväksymään oman tilanteen ja sen kärsimyksen ja auttaa surun käsittelyä.

3.4 HEAR-malli huostaanotettujen lasten epäselvien menetysten käsittelyyn

Huostaanotettujen lasten epäselvien menetysten käsittelyyn on tehty erityinen malli. Kenny Kor ja muut (2023) ovat sijaishuollon työntekijöitä haastatteleamalla muodostaneet HEAR-mallin, jonka mukaan sijaishuollon työntekijät voivat paremmin huomioida lasten epäselviä menetyksiä sekä niiden vaikutuksia lasten sijaishuoltoon ja hyvinvointiin. Malli korostaa aikuisten roolia lasten emotionaalisen vakauden muodostajana ja resilienssin tukijana sekä sitä, että lapsille on tarjottava mahdollisimman paljon tietoa epäselvyyden vähentämiseksi niin, että he voivat selvitä haasteista vähemmällä ahdistuksella ja stressillä (Kor ym. 2023, 257).

HEAR-mallin neljä elementtiä ovat epäselvän menetyksen tunnustaminen (engl. Honouring ambiguous loss), hoivaavan yhteisön muodostaminen (engl. Establishing a care community), epäselvän menetyksen lopullisuuden puuttumisen hyväksyminen (engl. Attuning to the lack of finality of ambiguous loss) ja epäselvyyden vähentäminen (engl. Reducing ambiguity). Malli perustuu ajatukselle, että lapsi on näiden elementtien keskiössä ja, että kunkin komponentin käytäntöjä hyödynnetään lapsen tarpeiden mukaisesti. (Kor ym. 2023, 257.)

Mallin mukaan sijaishuollon työntekijöiden tulee tunnustaa ja validoida lasten kokemat epäselvät menetykset ja niiden suru. Tutkimuksen mukaan epäselvän menetyksen käsitettä tulee käyttää sijaishuollossa. Käsitteen käyttäminen antaa työntekijöille näkökulman, jota kautta tarkastella lasten käytöstä. Tutkimuksen mukaan se auttoi työntekijöitä tunnistamaan ja ymmärtämään lasten käytöstä sekä vähentämään lapsen käytöksen leimaamista, kun ymmärrettiin mitä sen taustalla on. Kun lasten käytös tunnistetaan ja ymmärretään, voivat työntekijät validoida lasten tunteita. (Kor. ym. 2023, 252.)

Lapsille tulee muodostaa tukiverkosto, josta lapsi saa kokonaisuudessaan tukea sekä resursseja epäselvien menetysten käsittelyyn. Tärkeää on, että sijaishuollon työntekijät sekä lasten perheet tekevät yhteistyötä lasten resurssien tukemiseksi. Sijaishuollon työntekijät voivat esimerkiksi pyytää vanhempia tuomaan tavaroita kotoaan lapsen huoneen sisustamiseksi ja lapsen kotoutumisen edistämiseksi. Malli korostaa, että lapsia on osallistettava hänelle tärkeiden asioiden, ihmisten ja tukiverkoston nimeämiseen. Näin työntekijät voivat ymmärtää mistä asioista lapset pitävät ja mikä edistää heidän kotiutumistaan. Tukiverkoston muodostaminen auttaa tunnistamaan lasten tarpeita sekä keinoja, joilla edistää heidän kotiutumistansa. (Kor. ym. 2023. 252.)

Mallin mukaan työntekijöiden on ymmärrettävä, että lasten suru voi olla jatkuvaa ja jaksottaista, sillä menetykset eivät saavuta lopullisuutta. Työntekijöiden tulee tunnistaa tilanteita ja hetkiä, jotka voivat laukaista lasten surua, kuten perheen näkeminen tai sijaishuoltoapaikan vaihtaminen. On tärkeää, että lapsille tällöin annetaan tukea heidän ikätasansa mukaisesti. (Kor ym. 2023, 253.)

Mallin mukaan lasten kokemaa epäselvyyttä on pyrittävä vähentämään. Työntekijöiden tulee vähentää tätä tarjoamalla lapsille mahdollisimman paljon tietoa heidän sijaishuollostansa, sen kestosta, vanhempien tapaamisesta sekä perheen jälleenyhdistämisestä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsen ei ole turvallista tavata vanhempansa, tulee työntekijöiden keskustella siitä lapsen kanssa ja perustella valintaa. Tämä luo lapselle selvyyttä tilanteeseen. Malli painottaa, että lasten kanssa tulee avoimesti keskustella heidän tilanteestansa ja pitää heitä ajan tasalla sijaishuollon suunnitelmista ja päätöksistä. (Kor ym. 2023, 254.)

4 Monipaikkainen asuminen

Monipaikkainen asuminen kuvaa tilannetta, jossa yksilö asuu samanaikaisesti kahdessa tai useammassa paikassa tai hänellä on taustallaan useita peräkkäisiä muuttoja (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9). Usein yksilön elinympäristöön kuuluu tällöin useampia merkityksellisiä paikkoja, joiden välillä hän liikkuu (Haukkala 2011, 6). Monipaikkainen asuminen on yleistynyt työpaikkojen vaihtuvuuden sekä etätyömahdollisuuksien mahdollistaman kodin ja vapaa-ajan asunnon välillä liikkumisen vuoksi. Tällainen monipaikkainen asuminen on kuitenkin pääasiassa vapaaehtoista toisin kuin lasten monipaikkainen asuminen, joka on aikuisista riippuvaista (Haukkala 2011, 4).

Lasten tiheitä muuttoja aiheuttavat esimerkiksi vanhempien työpaikkojen muutokset, perheen tilantarpeen muutokset, muutokset vanhempien parisuhteissa sekä muutot toiseen maahan muuttoliikenteen seurauksena (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9; Ritala-Koskinen 2018). Samanaikaista asumista useammassa eri paikassa taas voi aiheuttaa esimerkiksi vanhempien ero tai vanhempien jaksaminen ja mielenterveyshaasteet, joiden vuoksi lapsi asuu osan aikaa esimerkiksi isovanhemmillaan tai tukiperheessä (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9–10).

Monipaikkainen asuminen sisältää muutoksia, jotka voidaan nähdä saumakohtiksi. Saumakohdat ja muutokset voivat vahvistaa ja tukea lapsen hyvinvointia mutta ne voivat myös olla raskaita (Heino 2007, 29). Monipaikkainen asuminen voi esimerkiksi tuottaa kykyä sopeutua vaihtuviin rutiineihin ja kohtaamisiin (Jensen 2009). Sen myötä lapselle voi olla useita merkityksellisiä paikkoja ja mahdollisuuksia ylläpitää myönteisiä suhteita, mikä luo turvallisuuden kokemuksia. (Ritala-Koskinen 2018, 100.) Toisaalta muutokset sekä jatkuva matkustaminen esimerkiksi kahden kodin välillä, voivat myös olla raskaita ja kuormittavia sekä tuottaa lapselle juurettomuuden ja turvattomuuden tunteita (Forsberg 2018). Edestakainen liikkuminen voi vaikuttaa lasten yhteenkuuluvuuden tunteeseen (Jensen 2009). Oleellista onkin pohtia asuntojen välistä liikehdintää, jota voidaan myös kutsua sukkuloinniksi (Forsberg 2018, 180).

Monipaikkaisen asumisen on todettu haastavan pysyvää ja vakaata asumista, jotka tukevat lapsen kehitystä (Forsberg 2018.) Monipaikkaista asumista tutkittaessa tulisi painopiste siirtää esimerkiksi lastensuojelun toimenpiteiden tarkastelusta kohti lasten arkea ja kokemuksia monipaikkaisesta asumisesta (Laakso 2018, 106). On tärkeää, että hyvinvointia tarkastellessa pohditaan asuinpaikkojen merkitystä (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018). Sosiaalityön

keskustelussa on kiinnitetty liian vähän huomiota lasten paikkakiintymyksiin, vaikka lasten tiedetään voivan kiintyä eri paikkoihin (Jack 2010, 755). Tutkimustieto lasten kokemuksista monipaikkaisesta asumisesta auttaisi pohtimaan asumisratkaisujen vaikutuksia lasten hyvinvoinnille ja huomioimaan lasten näkemykset paremmin asumisratkaisujen päätöksenteossa. Monipaikkaisen asumisen näkökulma on lastensuojelulle olennainen, sillä vaikka lastensuojelu pyrkii ratkaisemaan lasten elämäntilanteiden ongelmia, aiheuttaa se myös lasten monipaikkaista asumista (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 11).

Monipaikkaista asumista on tutkittu Suomessa vähän ja tällöinkin enemmän aikuisten kuin lasten näkökulmasta (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9). Sosiaalityön keskustelussa ei Hannele Forsbergin ja Aino Ritala-Koskisen (2018, 8 & 12) mukaan ole juuri kiinnitetty huomiota lasten kokemuksiin siitä, vaikka sosiaalityöntekijät osallistuvat lasten asumisratkaisuihin muun muassa vahvistamalla lasten huoltosopimuksia ja sijoittamalla lapsia. Sosiaalityön keskustelussa pohditaan monella tapaa lasten asumisratkaisujen pysyvyyttä, perhesuhteita ja kiintymyssuhteita sekä näiden merkitystä lapsen hyvinvoinnille ja osana asumisen ratkaisuja (ks. Forsberg 2018; Rubin, O'Reilly, Luan, Localio 2007; Unrau, Seita & Putney 2008). Monipaikkainen asuminen on kuitenkin hyvinvoinnin kysymyksenä vielä näitä monimutkaisempi (Ritala-Koskinen ja Forsberg 2016, 115).

4.1 Huostaanotettujen lasten monipaikkainen asuminen

Huostaanotettujen lasten elämässä on jo usein ennen sijoitusta tapahtunut monia muutoksia asumisessa, kasvuympäristössä sekä perhesuhteissa ja lapsi on usein jo ennen huostaanottoa asunut monipaikkaisesti (Heino ym. 2016, 60; Laakso 2016, 162). Lastensuojelutarpeen taustalla voi olla esimerkiksi perheväkivaltaa, vanhempien jaksamattomuutta tai mielenterveys- tai päihdeongelmia, vanhemmuuden riittämättömyyttä tai taloudellisia vaikeuksia (Heino 2007, 62; Sinkkonen 2015, 154). Näihin ongelmiin saattaa liittyä useita muuttoja tai vanhemman palveluasumista, jolloin lapsi useimmiten kulkee vanhemman mukana (Murphey, Bandy & Moore 2012, 1; Heino 2007, 29). Kati Kallisen (2024, 28) huostaanotetut tutkittavat olivat näistä syistä kokeneet kodin horjumista ennen huostaanottoa.

Avohuollon ja huostaanoton rajalla olevilla lapsilla on yli kaksi kertaa useammin muuttoja saman kunnan sisällä ja lähes viisi kertaa useammin muuttoja uuteen kuntaan kuin muun väestön lapsilla (Ritala-Koskinen 2018). Heillä on toistuvia muuttoja, rinnakkaista asumista, kehämäistä asumista, jossa toistuvat samankaltaiset asumisen ketjut sekä heilurimaista asumista, joka on ennakoimatonta ja jatkuvaa (Ritala-Koskinen ja Forsberg 2016, 111–112).

Kati Kallisen (2024, 28) huostaanotetut tutkittavat olivat kokeneet kodin horjumista vanhempien erojen myötä.

Avohuollon asiakkuudet, jotka usein edeltävät huostaanottoa sisältävät interventioita, jotka lisäävät lasten liikkumista ja monipaikkaista asumista (Korhonen-Puustinen & Pösö 2010, 12; Ritala-Koskinen & Forsberg 2016; Ritala-Koskinen 2018, 9). Näitä ovat esimerkiksi kiireelliset sijoitukset, perhekuntoutusjaksot, turvakotijaksot sekä tukiperhe (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 10; Ritala-Koskinen 2018). Laakson (2016, 162) huostaanotetut tutkittavat olivat kokeneet useita vuorottelevia jaksoja kodin ja sijaishuoltopaikan välillä.

Huostaanotto aiheuttaa kuitenkin itsessään lasten monipaikkaista asumista ja siksi sen vaikutusten tarkasteleminen tärkeää (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 9). Huostaanoton aikana lapsi saattaa asua sijaishuoltopaikan lisäksi kotona vanhempien luona, molempien vanhempien luona, tukiperheessä sekä isovanhemmilla (Laakso 2018, 104).

Sijaishuoltopaikkojen muutokset lisäävät myös lasten monipaikkaista asumista eivätkä ne ole huostaanoton aikana harvinaisia (Laakso 2019; Unraun ym. 2008).

Katarina Groopin (2021, 256) tutkimuksessa, jossa sijaishuolto nähtiin yhtenä elämän käännekohtana, pitivät sijoitettuna olleet sijaishuoltopaikkojen muutoksia erityisen haitallisina, sillä ne rapauttivat luottamusta ja pysyvyyttä. Yvonne Unraun ja muiden (2008, 1259) mukaan useat sijaishuoltopaikkojen muutokset voivat aiheuttaa lapsille ystävien, koulun suhteiden, sisarusten ja tavaroiden menetyksiä. Ne voivat myös vaikuttaa negatiivisesti lapsen itsetuntoon, käsitykseen normaaliuudesta sekä hallinnan tunteeseen omasta elämästä ja tulevaisuudesta (Unraun ym. 2008, 1259).

Lastensuojelun asiakkuuden aikana tulee pohtia, miten lapsen sujuvaa arkea tuetaan, ja keiden kanssa hänen on hyvä olla vuorovaikutuksessa (Ritala-Koskinen 2018, 78). Kuitenkaan monipaikkaisuuden ja sen myötä tapahtuvan liikkumisen vaikutuksia ei tässä yhtälössä osata aina huomioida.

4.2 Monipaikkainen asuminen kuulumista ja pysyvyyttä haastavana tekijänä

Tutkimusten mukaan asumisen pysyvyys ja vakaus ovat tärkeimpiä tekijöitä lasten hyvinvoinnin turvaajina. Monipaikkaista asumista käsittelevissä tutkimuksissa korostetaan näiden merkitystä lasten myönteiselle sosiaaliselle, kognitiiviselle ja emotionaalille kehitykselle. (Forsberg 2018, 181 & 178.) Monipaikkainen asuminen haastaa kuitenkin näitä tekijöitä eikä siten välttämättä tue lapsen hyvinvointia.

Pysyvyys on tärkeä tekijä lasten juurien, eheän identiteetin ja kuulumisen tunteen muodostukselle (Forsberg 2018, 113; Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 17). Juuret muodostuvat usein lapsuudenkodissa, mikä tarkoittaa, että lapsuuden koti merkitsee usein pysyvyyttä. Lapsuuden koti merkitsee usein myös paljon verrattuna muihin koteihin. (Autonen-Vaaraniemi 2009, 90.)

Juuret ovat osa identiteettiä ja pidempiaikainen asuminen samassa paikassa vahvistaa yksilön identiteettiä ja paikkaidentiteettiä, sillä se luo mahdollisuuksia luoda merkityksenantoja paikkaan, joita muodostetaan muun muassa sosiaalisten suhteiden, rutiinien ja merkittävien elämäntapahtumien kautta (Haukkala 2011, 35; Jack 2010, 756–757). Paikkakiintymisen tiedetään olevan tärkeä tekijä lasten hyvinvoinnille, kehitykselle ja kasvulle ja sen tiedetään myös edistävän lasten kuulumisen tunnetta (Ritala-Koskinen 2018; Jack 2010).

Paikkakiintymyksen ja kuulumisen tunteen merkityksestä kertoo Paul Morganin (2010, 19) tutkimus, jossa osa hänen tutkittavista lapsista koki surua lapsuuden kodin menettämisestä.

Monipaikkaisesti asuvat lapset eivät välttämättä koe yhtä merkittävää lapsuuden kotia, mikä voi vaikuttaa heidän identiteettiensä ja juurien muodostukseen. Identiteetti voi monipaikkainen asumisen seurauksena olla monipaikkainen, mikä voi aiheuttaa juurettomuuden, yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita. Minuuden hahmottaminen voi tämän vuoksi olla hankalaa. (Haukkala 2011, 35.) Jatkuvien muuttojen onkin todettu aiheuttavan lapsille pirstaloitunutta identiteettiä ja juurettomuuden tunnetta (Jack 2010, 756).

Monipaikkainen asuminen haastaa myös lasten kuulumisen tunnetta ja paikkakiintymistä. Monipaikkaisesti asuvat lapset voivat kokea monipaikkaista kuulumisen tunnetta, kuulumisen tunnetta yhteen paikkaan tai ei kuulumisen tunnetta lainkaan (Forsberg 2018). Vaikka kuulumisen tunteen muodostuminen useampaan paikkaan on positiivinen asia, tarkoittaa se myös, että tällöin paikkavaihdoksiin voi myös liittyä surua siitä, että joutuu siirtymään paikasta toiseen pakotetusti (Morgan 2010).

Huostaanoton aikana sijaishuoltoapaikan on mahdollista edistää lasten kuulumisen tunteen muodostumista useammalla tavalla. Sijaishuoltoapaikan tulee muun muassa tarjota lapselle turvallinen kasvuympäristö, tukea lapsen identiteetin, positiivisen minäkuvan ja toimijuuden sekä hyväksytyksi tulemisen kokemuksen muodostusta. Näiden lisäksi sijaishuoltoapaikan tulee tarjota lapselle mahdollisuus sisustaa oma henkilökohtainen tila ja tuoda sinne omia esineitä. Sijaishuoltoapaikan tulee myös tarjota lapselle mahdollisuuksia osallistua sijaishuoltoapaikan arjen sekä omaan asiakkuuteen liittyvään suunnitteluun ja päätöksentekoon

sekä edistää lapsen kuulumisen tunnetta sosiaalisiin yhteisöihin myös sijaishuoltopaikan ulkopuolella. Lapsen on myös saatava tietää omista oikeuksistaan ja hänen itsearvoaan on kunnioitettava. (Malja ym. 2019, 63–70.) Näiden toimien lisäksi sijaishuoltopaikoissa tapahtuva yhteinen tekeminen sekä yhteistyö biologisten vanhempien kanssa edistää myös lasten kuulumisen tunnetta (Hedin 2014).

4.3 Monipaikkaisen asumisen merkitys ihmissuhteille

Asuminen ja ihmissuhteet kietoutuvat toisiinsa monella tavalla (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 12). Monipaikkainen asuminen ei aiheuta muutoksia ainoastaan asumisessa vaan myös muutoksia ihmis- ja perhesuhteissa. Tämän vuoksi niiden tarkasteleminen on oleellista, kun tarkastellaan monipaikkaista asumista ja sen vaikutusta hyvinvoinnille.

Desmond ja Perkins (2016) ovat todenneet, että muutokset kodin sisällä ihmisten kokoonpanoissa voivat aiheuttaa jopa merkittävämpiä seurauksia lasten elämään kuin asumisen muutokset (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 108). Muutokset voivat aiheutua vanhempien eroista ja uusista parisuhteista, milloin kodin kokoonpanoista lähtee tai tulee uusia ihmisiä (Laakso 2016, 162).

Monipaikkainen asuminen aiheuttaa myös monenlaisia muutoksia kodin ulkopuolella oleviin ihmissuhteisiin. Asuinympäristön muutokset voivat katkaista sosiaalisia siteitä sekä vaikeuttaa niiden ylläpitoa (Ritala-Koskinen ja Forsberg 2016, 114). Tässä yhtälössä niin muuttojen etäisyydellä toisistaan kuin muuttojen määrällä on vaikutusta. Pohdittaessa monipaikkaisen asumisen merkityksiä hyvinvoinnille on erityisen tärkeä huomioida, että olennaista hyvinvoinnin kannalta on yhteydenpidon mahdollisuus muualla oleviin sosiaalisiin verkostoihin (Haukkala 2011, 35).

On todettu, että muuttojen sekä samanaikaisten asuinpaikkojen etäisyydellä toisistaan on suuri merkitys lapsen elämälle. Etäisyyden ollessa pieni, on liikkuminen paikkojen välillä helpompaa eikä se vaadi välttämättä aikuisten apua tai erikseen sopimista. Liikkuminen voi olla myös säännöllisempää, kun etäisyys ei ole pitkä. (Ritala-Koskinen 2018, 88.)

Huostaanotettujen lasten kannalta sijaishuoltopaikan etäisyydellä lasten kotiin sekä ihmissuhteisiin siellä on merkitystä. Etäisyyden ollessa suuri voi läheisten tapaaminen olla vaikeampaa ja harvempaa sekä vaatia aikuisten apua sopimisessa ja kuljettamisessa kuin etäisyyden ollessa pieni. Huostaanotettuja lapsia tutkittaessa on havaittu, että huostaanotto ja useat sijaishuoltopaikkojen muutokset ja muutot vaikeuttavat lasten ihmissuhteiden ylläpitoa

ja johtavat ihmissuhteiden menetyksiin (Laakso 2016, 177; Laakso 2018, 107; Unrau ym. 2008). Yvonne Unraun ja muiden (2008, 1260) tutkimuksen tutkittavat kokivat, että sijaishuoltopaikan muutokset vaikeuttivat ihmissuhteiden ylläpitoa ja aiheuttivat sekä ystävien että sisarusuhteiden menetyksiä.

Monipaikkainen asuminen vaikuttaa olemassa olevien ihmissuhteiden lisäksi myös uusien ihmissuhteiden muodostamiseen (Ritala-Koskinen & Forsberg 2016, 114). Yvonne Unraun ja muiden (2008, 1260) tutkittavat kokivat, että sijaishuoltopaikkojen muutosten ja niiden väliaikaisuuden vaikeuttaneen ystävyysuhteiden muodostamista. Ystävyysuhteiden muodostaminen vaatii aikaa ja toistuvaa yhteydenpitoa. Kiinnittyminen kaverisuhteisiin voikin olla vaikeampaa jatkuvien asuinpaikkojen muutosten vuoksi (Heino 2007, 28). Jatkuvat muutot voivat myös vähentää lasten halua ja motivaatiota muodostaa uusia ihmissuhteita. Toistuvat muutot voivat saada aikaan tunteen, että muutoksia on edelleen tulossa ja erityisesti sijaishuoltopaikkojen väliaikainen luonne voi tähän vaikuttaa.

Monipaikkaisella asumisella voi olla myös positiivisia vaikutuksia ihmissuhteisiin. Lapset voivat kokea vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta muualla asuviin sisaruksiin ja vanhempiinsa riippumatta muuttojen määrästä ja asuinpaikasta (Ritala-Koskinen 2018, 89). Monipaikkainen asuminen voi myös tuoda lasten elämään uusia ihmisiä ja tärkeitä ihmissuhdesidoksia (Ritala-Koskinen 2018, 92). Lastensuojelulle tämä on erityisen ominaista, sillä sen interventiot tuovat lasten elämään uusia paikkoja ja uusia ihmisiä (Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 17).

4.4 Esineiden merkitys monipaikkaisesti asuville lapsille

Esineet kuuluvat asuinpaikkoihin ja ovat välttämättömiä asumisen kannalta. Siksi monipaikkaisesti asuvilla lapsilla usein henkilökohtaiset ja arjen sujumisen kannalta tärkeät tavarat kulkevat heidän mukanaan muutoissa tai paikasta toiseen siirtyessä. Henkilökohtaiset esineet voivat auttaa lapsia oman tilan rakentamisessa sekä edistää heidän kuulumisensa tunnetta. (Laakso 2018, 103, 113 & 123).

Sijaishuoltopaikkaan muuttaessa lapsi muuttaa vieraaseen tilaan, jossa on muiden valitsemia esineitä ja sisustus. Lastensuojelulaitoksissa on tavanomaista, että julkisissa tiloissa ei ole kenenkään henkilökohtaisia esineitä, mikä voi vaikuttaa paikan tuntuun enemmän julkisena kotina kuin tavanomaisena kotina. Henkilökohtaisilla esineillä on kuitenkin merkitys omien huoneiden sisustamisessa ja niiden tekemisessä oman näköisiksi, sillä se edistää lasten

kuulumisen tunnetta. (Laakso 2018.) Sijaishuoltopaikkojen tulisi varmistaa, että lapset saavat tuoda omia esineitään ja sisustaa huoneensa toivomillaan tavoilla (Malja ym. 2019, 63 & 66).

Esineiden tärkeys huostaanotetuille lapsille nousi esiin Riitta Laakson (2016) tutkimuksessa, jossa hän haastatellessa lapsia huostaanoton muutoksista havaitsi, että lapset nostivat toistuvasti keskusteluun esineet ja määrittelivät muuttamista fyysisen asuinpaikan vaihdoksen lisäksi esineiden kautta. Lasten tiedetään voivan kiintyä esineisiin ja niiden voivan merkitä hyvinvoinnille paljon (Laakso 2018; Jack 2010). Riitta Laakson (2018) mukaan ne merkitsevät lapsille erityisesti jatkuvuutta.

Esineiden avulla voi liittyä ja kiinnittyä sosiaalisiin suhteisiin sekä ylläpitää jatkuvuutta läheisiin ihmisiin. Esimerkiksi puhelimen ja tietokoneen avulla voi ylläpitää sosiaalisia suhteita ja olla yhteydessä läheisiin, joiden kanssa ei ole fyysisesti samassa paikassa. Huostaanotetuille lapsille ne mahdollistavat yhteydenpidon kavereihin ja perheeseen heidän ollessa sijaishuoltopaikassaan. (Laakso 2018, 116; Wilson & Milne 2013, 6.)

Esineet ylläpitävät myös yhteenkuuluvuuden tunnetta ja muistuttavat lapsia heidän menneisyydestänsä. Ne tuovat psyykkisesti osaksi arkea ne ihmiset, joista lapset ovat fyysisesti erillään, sillä esineet muistuttavat siteestä tärkeisiin ihmisiin. Ne kertovat lasten menneisyydestä ja kuljettavat sen muistoja mukana arjessa. Menneisyys ei ole erillään lapsista sijaishuollon aikana, sillä esineet ylläpitävät elämän jatkuvuuden tunnetta. (Laakso 2018.)

Esineet voivat tuoda lapselle lohtua ja turvaa sekä mahdollistaa hyvinvointia tukevien rutiinien ylläpitämistä. Muistot tärkeistä ihmisistä voivat lohduttaa mutta esineet voivat itsessään terapeuttisesti lohduttaa ja auttaa käsittelemään vaikeita tunteita ja kokemuksia. Lapsille voi olla muodostunut omia rutiineja hetkiin ja esineisiin, jolloin he tarvitsevat turvaa tai lohtua. Lapset voivat esimerkiksi rutiinin omaisesti haluta iltaisin soittaa vanhemmilleen, jotta saavat unta. (Laakso 2018; 116 Wilson & Milne 2013, 6.)

Esineet voivat myös muistuttaa ja kertoa lapselle välittämisestä ja arvostuksesta (Laakso 2018). Esineet voivat muistuttaa, että muualla olevat ihmiset, joihin hän kokee yhteenkuuluvuuden tunnetta välittävät hänestä. Myös uudet sijaishuoltopaikassa hankitut esineet voivat kertoa lapselle välittämisestä ja arvostuksesta (Laakso 2018). Lapset ovat ennen huostaanottoa voineet kokea paljon asioita ja tapahtumia, mitkä eivät ole osoittaneet heille välittämistä ja arvostusta. Kun sijaishuollon aikana hankittujen esineiden kautta lapselle voidaan osoittaa välittämistä ja arvostusta, voivat esineet saada suuren symbolisen

merkityksen. Uudet esineet voivat myös edustaa jotain uutta aikaisemmasta poikkeavaa, mikäli lapsella on ennen huostaanottoa ollut vähän omia tavaroita. Siten sijaishuollon aikana hankituista esineistä voi tulla hyvin merkityksellisiä lapselle. (Laakso 2018.)

Kuten yllä on kuvailtu voivat esineet merkitä hyvin paljon huostaanotetuille lapsille. Esineiden menettäminen olikin yksi suuri teema, joka nousi esiin Yvonne Unraun ja muiden (2008) tutkimuksessa, jossa he tutkivat huostaanotettujen lasten muistoja useista sijaishuoltopaikkojen muutoksista. Kun esineet merkitsevät paljon, merkitsee niiden katoaminen myös hyvin paljon. Kun huostaanotetut lapset asuvat monipaikkaisesti on mahdollista, että esineitä katoaa muuttojen ja paikkasiirtymien myötä (Laakso 2018). Sijaishuoltopaikkojen muutokset ovat myös riskikohtia, joissa tavaroita voi kadota. Yvonne Unraun ja muiden (2008, 1260) tutkittavat muistivatkin sijaishuoltopaikkojen muutoksiin liittyneen omien henkilökohtaisten esineiden menettäminen tai riski niiden katoamisesta tai varastamisesta.

5 Tutkimusasetelma

5.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on kuvata lapsuudessa huostaanotettuna olleiden kokemuksia epäselvistä menetyksistä sijaishuollon aikana. Tarkoitukseni on selvittää millaisia epäselviä menetyksiä huostaanotettuina olleet ovat kokeneet, millaisia vaikutuksia menetyksillä oli heille sijaishuollon aikana ja sen jälkeen sekä millaista tukea he olisivat kaivanneet niiden käsittelyyn. Lisäksi pohdin miten epäselviä menetyksiä voisi käsitellä sijaishuollon aikana ja mitkä tekijät voisivat ennaltaehkäistä epäselviä menetyksiä.

Tutkimuskysymykseni on:

1. Millaisia kokemuksia lapsuudessa huostaanotettuina olleilla on epäselvistä menetyksistä?

5.2 Tutkimuksen aineisto ja aineiston kerääminen

Tutkimukseni oli laadullinen tutkimus, jonka aineisto koostui kuudesta litteroidusta yksilöhaastattelusta. Toteutin haastattelut helmikuussa 2026. Haastatteluista viisi pidettiin Teamsin kautta ja yksi kasvotusten kirjaston kokoushuoneessa. Haastatteluiden pituus vaihteli 45 minuutista 1h 18 minuuttiin. Nauhoitin ja litteroin haastattelut Teamsin sekä Transcribe palvelun avulla. Litteroitua aineistoa muodostui yhteensä 85 sivua fontilla Times New Roman rivivälillä 1,5.

Haastateltavat hankin välittämällä haastattelukutsuani eri yhteyksien avulla. Välitin kutsua Puolukkatien lastenkotiin, Veturointi-toimintaan sekä Sosiaalityön uraverkosto Facebook-ryhmään. Lisäksi jaoin kutsua omassa sosiaalisessa mediassani sekä tuttavilleni. Osa haastateltavista kertoi saaneensa kutsun tuttavaltaan, joten kutsua oli välitetty muutoinkin.

Haastateltavat olivat olleet sijoitettuna laajasti eri puolella Suomea, osa Etelä-Suomessa ja osa Pohjois-Suomessa. Haastateltavista kolme oli ollut huostaanotettuna varhaislapsuudesta täysi-ikäisyyteen, yksi teini-ikästä täysi-ikäisyyteen ja kaksi parin vuoden ajan teini-ikäisenä. Kolme oli ollut sijoitettuna lastensuojelulaitokseen, kaksi sijaisperheeseen ja yksi sukulaiselle. Suurimmalla osalla oli vaihtunut sijoituspaikka 1–3 kertaa, mutta vaihdot olivat tapahtuneet ensimmäisten sijaishuoltovuosien aikana.

Haastattelu oli tutkimuksessani aineistonkeruumenetelmänä joustava. Minulla oli tutkijana haastatteluissa mahdollisuus esittää kysymykset tilanteeseen sopivassa järjestyksessä, toistaa

niitä, oikaista väärinkäsityksiä, selventää sanamuotoja ja käydä vuoropuhelua haastateltavien kanssa. Tämä tuki haastatteluiden onnistumista. Kun haastateltavat ymmärsivät haastattelun kysymykset, sain niihin todennäköisemmin kuvaavimmat vastaukset kuin tilanteessa, jossa haastateltavat väärinymmärrettyään olisivat vastanneet ohi aiheen. Haastatteluiden onnistumista tuki myös etukäteen aiheesta annetut teemat. Haastateltavien ymmärrys aiheesta auttoi saamaan mahdollisimman laajan aineiston. Haastatteluaiheen kertominen etukäteen oli myös eettisesti perustelua. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85–86.)

Toteutin haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Etenin teemahaastatteluissa teemojen ja niitä koskevien kysymysten avulla, mutta esitin kysymyksiä myös joustavasti. Tarkoituksena oli haastateltavien kokemusten avulla saada merkityksellisiä vastauksia tutkimuskysymyksen ympärille ja tutkimuksen viitekehyksen avulla löytää tutkittavaan ilmiöön vastauksia. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 88.) Teoreettisen viitekehyksen avulla muodostamani teemat olivat: kodin tunne, ihmissuhteet, jälleenyhdistäminen ja huostaanoton väliaikaisuus, epäselvät menetykset sekä tuki.

Epäselvät menetykset voi olla monelle vieras käsite. Kerroin haastattelukutsussa tutkimukseni aiheen sekä haastattelun teemat, jolloin mahdollistin haastateltaville aiheeseen perehtymisen. Haastatteluissa minun oli mahdollista selventää kysymyksiä niin, että teemat tulivat riittävästi käsitellyksi. Esitin kysymyksiä tilanteeseen sopivassa järjestyksessä, sillä jos keskustelussa oli jo aiemmin sivuttu jotakin kysymystä ja näin saaneeni siihen vastauksen en uudelleen esittänyt sitä. Esitin tarkentavia kysymyksiä haastateltavien kertomasta, jos koin niiden syventävän haastateltavien kertomuksia ja antavan enemmän tietoa tutkimusaiheeni ympärille. Haastatteluiden tilanteet olivat keskusteleivia ja rentoja.

5.3 Aineiston analyysimenetelmät

Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä on käytetty temaattista analyysiä. Temaattisessa analyysissä eli teemoittelussa on paljon yhtäläisyyksiä sisällönanalyysin kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 104). Teemoittelussa aineistosta muodostettujen teemojen sisällä voidaan tehdä sisällönanalyysia ja sisällönanalyysissä voidaan keskittyä siihen mistä teemoista aineisto kertoo (Juhlia 2021; Tuomi & Sarajärvi 2018, 144). Usein niitä käsitelläänkin saman asiana.

Keskeistä temaattisessa analyysissä on teemojen muodostaminen aineistosta. Tutkija muodostaa teemat aktiivisena toimijana aineistoa tulkitsemalla. Samasta aineistosta voi siten

tutkijan tulkintojen mukaan muodostua erilaisia teemoja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 142–143.) Tärkeää on, että tutkija analysoi ja käsittelee aineistoa niin, että teemat muodostuvat sen tuloksena eikä ennakolta esimerkiksi haastattelun teemojen perusteella (Juhlia 2021).

Temaattinen analyysi alkaa aineistoon tutustumisella ja muistiinpanojen tekemisellä, jolloin aineistosta tunnistetaan sitä ohjaavat perus- tai johtoajatukset. Näiden ajatusten ympärille kerätään kiinnostavia asioita yhteen temaattisen ”kartan” avulla. Karttoja voi aluksia olla useita, mutta ne tiivistyvät analyysin myötä. Tarkoituksena on, että jokainen teema on sisäisesti johdonmukainen mutta ulkoisesti toisista poikkeava. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 142.) Teemat muodostetaan aineistosta toistuvista asioista ja nimetään niitä kuvaavasti. Niiden sisällä tehdään tämän jälkeen sisällönanalyysia. Teoriat ohjaavat käsitteiden avulla analyysin tekemistä ja analyysia kirjoittaessa tulokset kytetään teoriaan. (Juhila 2021; Tuomi & Sarajärvi 2018.)

En etukäteen tiennyt oliko haastateltavillani kokemuksia epäselvistä menetyksistä ja jos niin millaisia. Teemoittelu antoi mahdollisuuksia muodostaa erilaisia teemoja tulkitsemalla tutkittavien kokemuksia suhteessa epäselvän menetyksen teoriaan. Teemat muodostin aineistoa analysoimalla, mutta teoriat auttoivat aineiston jäsentelyssä ja tulosten raportoinnissa.

Luin kaikkien haastatteluiden litteroinnin useaan otteeseen ja yliviivasin niistä tutkimuskysymyksen kannalta olennaiset otteet. Lukiessani haastatteluita hahmotin niissä samankaltaisia kokemuksia ja aloin ryhmittelemään samankaltaisia otteita yhteen. Muodostin näin teemoja, jotka kuvasivat tietynlaista ilmiötä tai asiaa. Sisäisesti teemat kuvasivat samankaltaisia kokonaisuuksia ja ulkoisesti ne poikkesivat toisistaan. Teemoja muodostui alkuun useampia, mutta palasin aina tutkimuskysymykseeni ja pohdin sen avulla, mitkä teemat ja kokonaisuudet vastaavat parhaiten siihen. Teemat, jotka muodostin analyysin pohjalta ovat: epäselvät emotionaaliset menetykset, kuulumisen tunteen ja juurien epäselvä menetys sekä yksin jääminen epäselvän menetyksen surun ja hämmennyksen kanssa. Alla olevassa taulukossa on esitettyä muodostamani teemat sekä esimerkkejä teemoihin kuuluvista otteista, jotka avaavat teemojen muodostamista.

Taulukko 1. Kuvaus haastatteluaineiston pää- ja alateemojen muodostamisesta

Aineisto-ote	Teeman sisältö	Alateema	Pääteema
<i>"sellainen suhde äitiin sellaisena kuin ihmiset vanhemman ajattelevat, niin se on kyllä menetetty. Varmaan muissakin sairauksissa, jotka vaikuttavat luonteeseen, niin on vähän sama, että siinä on jotain samaa ja sitten siinä on jotain tosi erikoista, mikä ei ole se mun äiti."</i>	Emotionaalisen yhteydentunteen muutokset ja psyykkiset muutokset läheisissä ihmissuhteissa	Läheisten ihmissuhteiden epäselvät menetykset	Epäselvät emotionaaliset menetykset
<i>"Mutta mä luulen, että mitä kauemmin meni aikaan, niin sitä suppeammaksi se muuttui, se käsitys siitä omasta perheestä ja mitä vähemmäksi se yhteydenpito jäi sinne biologiseen sukuun... jossain kohtaa oli käytännössä vain sitten se sijaisperhe"</i>	Emotionaalisen yhteydentunteen muutokset perheeseen ja sijaishuollon ajassa muuttuneet perhekäsitykset	Perheen epäselvä menetys	
<i>"ei oikein ole paikkaa yhtään missään, että ei ole paikkaa kotona, mutta ei ole oikein paikkaa siinä sijaisperheessäkään ja koulussa tuntuu kummalliselta, kun ei ole sellaisia samalla tuntuvia tyyppejä. Ja sellainen irrallisuuden tunne oli kyllä"</i>	Irrallisuuden tunne	-	Kuulumisen tunteen ja juurien epäselvä menetys
<i>"se on sellainen, mitä olisi varmaan lastensuojelun pitänyt miettiä jo siinä alussa, että kun sijoitetaan, niin oltaisiin otettu sieltä kaikki semmoiset meidän tärkeät tavarat pois."</i>	Ei mahdollisuutta oman menneisyyden ja juurien läpikäymiseen	-	
<i>"Tietyl taval mä olin niinku molemmissa paikoissa aika yksin. Että kun ne ihmiset suhteet muuttuu koko ajan ja tuntu että niinku kukaan ei oikein ymmärtänyt mua se asia suhteen."</i>	Ymmärtämättömyys ja tunnistamattomuus, yksin jääminen ja muuttuneiden ihmissuhteiden pohtiminen	-	Yksin jääminen epäselvän menetyksen surun ja hämmennyksen kanssa

5.4 Tutkimuksen eettisyys

Ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa eettisiin kysymyksiin kohdistuvia ratkaisuja on tehtävä tutkimuksen suunnitteluvaiheessa, haastattelutilanteessa, aineiston käsittelyssä ja analyysissä

sekä raportoinnissa. Tärkeimpiä eettisten periaatteiden lähtökohtia ovat tietoon perustuva suostumus, luottamuksellisuus, yksityisyys ja seuraukset. (Hirsjärvi & Hurme 2014, 20.) Tutkijan tulee kunnioittaa henkilöiden ihmisarvoa ja itsemääräämisoikeutta. Tähän liittyen tutkijan on saatava tutkittavalta tietoon perustuva suostumus. Tämä tarkoittaa, että tutkittavan on saatava tutkimuksesta riittävästi tietoa etukäteen tehdäkseen tietoon perustuvan päätöksen osallistumisestaan. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8–9.)

Kerroin haastattelukutsussa tutkimuksen tarkoituksesta, epäselvistä menetyksistä, haastattelun teemoista ja sen toteuttamisesta, osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä haastatteluun liittyvistä haitoista. Kerroin myös käsitteleväni aineistoa niin, että heitä ei voida tutkimuksestani tunnistaa, että aineisto on ainoastaan minun käytössäni ja, että hävitän sen tutkimuksen valmistuttua. Kerroin haastattelun alussa tiivistetysti tutkimuksesta, haastatteluaineiston käytöstä sekä mahdollisuudesta osallistumisen keskeyttämiseen. Pyysin osallistujilta suullisesti lupaa haastattelun äänittämiseen ja sen käyttämiseen tutkimustarkoitukseen. Kerroin myös tietosuojalakiin (Tietosuojalaki 6: 35§) viitaten, että minua sitoo vaitiolovelvollisuus enkä paljasta tutkittavien yksityisasiota ulkopuoliselle tutkimuksen aikana tai sen jälkeen.

Tutkittavani olivat yli 15-vuotta täyttäneitä huostassa olleita, jotka tavoitin haastattelukutsulla. Koska kaikki olivat yli 15-vuotta, riitti heidän osallistumiseensa heidän oma suostumuksensa. Hyvän tutkimuksen tapaisesti tiedotin kuitenkin alaikäisen tutkittavan huoltajaa tutkimuksesta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 9).

Haastattelutilanne voi aiheuttaa haastateltavassa stressiä ja muutoksia minäkuvassa, ja tutkijan onkin etukäteen harkittava, kuinka lähelle hän haluaa haastattelun menevän terapeutista haastattelua (Hirsjärven ja Hurme 2014, 20). Haastattelua suunniteltaessa otin huomioon, että epäselvien menetysten kokemusten muisteleminen voi olla tutkittaville tunteita ja ajatuksia herättävää. Kerroin tämän haastattelukutsussa. Tutkimustilanne saa kuitenkin sisältää samanlaista henkistä räsytystä ja tunteiden kokemista kuin arkipäivän tilanteissa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8).

Huomioin, että haastattelutilanne saattaa herättää haastateltavissa tunteita ja kysymyksiä vielä haastattelun jälkeenkin, minkä kerroin heille. Ohjeistin haastateltavia olemaan tutkimukseen liittyvissä kysymyksissä yhteydessä minuun sähköpostitse, ja keskustelemaan haastattelusta heränneistä tunteista ja ajatuksista läheisille tarpeen mukaan.

6 Epäselvät emotionaaliset menetykset

Huostaanotettujen haastatteluiden perusteella monet olivat sijaishuollon aikana kokeneet fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia sekä menetyksiä heidän ihmissuhteissaan. Muutokset ja menetykset kuvautuva prosessinomaisina ja asteittain etenevinä eivätkä selkeinä tai äkillisinä. Menetykset näyttäytyivät osittaisina ja vaikeasti rajattavina, sillä ne eivät olleet aina pysyviä tai yksiselitteisiä, vaan ajan mukaan vaihtelevia luoden haastateltaville epäselvyyttä menetysten luonteesta. Pauline Bossin (1999) mukaan tällaisia osittaisia menetyksiä voidaan kutsua epäselviksi menetyksiksi. Seuraavan haastateltavan otteesta kuvautuu epäselvän menetyksen prosessinomainen ja epävarma luonne.

H5: Mä oon jatkuvasti menettänyt jotakin pikkuhiljaa ja vähitellen ja silloin sitä ei pysty sanomaan, että milloin se menettäminen alkaa tai loppuu, tai milloin ollaan saavutettu joku kriittinen piste, että siitä ei enää ole paluuta. Sitä on tietenkin yksittäisiä menetyksiä vaikka tiettyjen ihmisten kuolemat. Ne on konkreettisia. Ne on tietyllä tavalla myös helpompia käsitellä. Sulla on joku semmoinen asia, jota sä suret ja käsittelet ja sitten jatkat, mutta se prosessinomainen menettäminen on hyvin paljon hankalampi.

Pauline Bossin (2016) mukaan huostaanotetut lapset voivat kokea fyysisiä ihmissuhdemenetyksiä ilman, että ne ovat psyykkisiä menetyksiä, sillä vaikka lapset asuvat läheisistään erillään, kulkevat ne heidän mielessään poissaolon aikana. Huostaanotettujen haastatteluiden perusteella läheiset kulkivat aktiivisesti huostaanotettujen mielessään heistä fyysisesti erillään ollessa. Aineistosta kuvautuu kuitenkin, että se millaisena he kulkivat heidän mielessään, oli muuttunut huostaanoton myötä ja, että he kokivat menetysten olleen psyykkisesti merkittävämpiä kuin fyysisesti.

Pauline Bossin (1999) mukaan psyykkistä menetystä voi tapahtua, esimerkiksi Alzheimerin myötä, kun ihminen on fyysisesti läsnä mutta emotionaalisesti poissa tai muuttunut. Menetetyksen luonteen ja käyttäytymisen muutokset muokkaavat suhdetta ja heikentävät yhteydentunnetta (Boss 1999). Kati Hämäläisen (2012, 43) mukaan yhteydentunne kuvaa kokemusta suhteesta olemisesta, kun taas yhdessä oleminen toteutunutta vuorovaikutusta. Aineiston perusteella kuvautuu, että huostaanotetut tapasivat heidän läheisiään ja perhettään mutta kokivat yhteydentunteen muutoksia ja menetyksiä heihin. Menetyksiä voidaan täten kutsua epäselviksi emotionaalisiksi menetyksiksi.

6.1 Läheisten ihmissuhteiden epäselvät menetykset

Useimpien haastateltavien puheista on tulkittavissa, että vaikka he pitivät läheisiin yhteyttä, kokivat he yhteydentunteen heikkenemistä heihin. Yhteydentunteen heikkeneminen ja muutokset ihmissuhteissa loivat kokemuksen ihmissuhteiden psyykkisestä menetyksestä. Menetyksiin liittyi tunne läheisen ymmärtämättömyydestä, yhteydenpidon heikentyminen läheisiin, läheisen päihteidenkäyttö sekä läheisen sairastuminen. Erään haastateltavan epäselvään menetykseen liittyi myös sijaishuollon käytänteiden läpikäymättömyys. Haastateltavien psyykkisiä menetyksiä voidaan kuvata emotionaalisina kuolemina, kuten Monique Mitchellin (2018) tutkittavat kuvasivat.

H4: koin, että mun äiti ei mua ymmärtänyt. Että hän oli jotenkin sitten niiden seuraamuksien puolella... koin, että se on jättänyt jotenkin jälkensä edelleen niihin mun ja äidin väleihin... musta tuntuu, että äiti ei ole mun puolella, vaikka hän on sitä ollut, niin se jotenkin jätti semmoisen, että siitä ei ehkä ollut niin semmoinen ehkä myös turvallinen olo.

Haastateltavan kokemus siitä, ettei tullut ymmärretyksi kertoo siitä, ettei hän tullut kohdatuksi tavalla, jota hän toivoi tai odotti. Kun läheinen ymmärtää itseä, tulee siitä tunne, että hän tuntee sinut. Tällöin tulee usein läheisen kohtaamaksi odottamallaan tavalla. Kun näin ei tapahdukaan, voi tulla tunne, ettei läheinen ymmärrä itseä, mikä voi vähentää yhteydentunnetta heihin. Haastateltavan vähentynyt turvallisuuden tunne voi kuvata, että yhteydentunne äitiin vähentyi. Vähentynyt yhteydentunne sekä muutos hänen ja äidin suhteessa kuvaa, että haastateltava oli menettänyt osan suhteesta psyykkisesti. Haastateltava yksi koki myös suhteen äitiin muuttuneen sijaishuollon aikana eikä palanneen enää entiselleen.

H1: Mun ja mun äidin suhde ei oo ikinä ollu samanlainen sen jälkee ku mä oon muuttanu sijaishuollost pois...se mejän suhde ei oo enää semmoinen mitä se joskus aikoinaan oli.

H1: ...meil oli paljon riitoja mitä me ei oltu sovittu ja sit siit tuli vähän semmoist niinku et mä saatoin olla taas kuukausii puhumatta mun äidille mitään.

Haastateltava kuvauksesta voidaan tulkita, että riitojen sopimattomuus ja yhteydenpidon vähäisyys muutti hänen ja äidin välejä. Epäselvän menetyksen aiheuttamat ristiriitaiset tunteet sekä uhka menetyksen lopullisuudesta voivat saada menettäneen haastamaan riitaa. Yrityksenä on tällöin suojella itseä ja pitää menetetty käden mitan päässä itsestä. (Boss 199, 62–63.) Haastateltavan riitely äidin kanssa voi kuvata haastateltavan kokeneen epävarmuutta

äidin menettämisestä psyykkisesti ja riitojen sopimattomuus olleen keino suojella itseä ja jättää tilanne sekä menetys ikään kuin auki niin, että menetys ei ole lopullinen.

Haastateltavan kokemus yhteydenpidon heikentymisestä on voinut vaikuttaa kokemukseen emotionaalisesta yhteydentunteesta äitiin. Haastateltava piti ensimmäisessä sijaishuoltoapaikassaan vain vähän yhteyttä äitiinsä ja vasta toisessa sijaishuoltoapaikassa yhteydenpitoa äitiin edistettiin sijaishuoltoapaikan toimesta. Eräs toinenkin haastateltava koki heikentyneen yhteydenpidon vaikuttaneen hänen ja sisarustensa suhteisiin, sillä hän kuvaa tukiverkoston olleen pienempi sijaishuollon päättyessä.

H3: Se on jännä, että sisaruksiin ehkä sen sijaishuollon aikana vähän jopa katkesi se yhteys...No se vaikutti silleen, että kun itsenäisty, niin ei ollut sitä tukiverkosta samalla tavalla.

Yhteydenpidon väheneminen voi vähentää emotionaalista yhteyden tunnetta fyysisesti muualla oleviin läheisiin. Sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltoapaikan tulisi edistää lapsen yhteydenpitoa hänelle läheisiin ihmisiin (Lastensuojelulaki 417/2007, 54§). Edistämällä yhteydenpitoa voisi olla mahdollista ehkäistä yhteyden heikkenemistä läheisiin ja epäselvän menetyksen muodostumista.

Useat haastateltavat kuvasivat, miten yhteydenpito läheisiin oli merkittävää ja, että se ylläpiti yhteydentunnetta heihin. Yhteyttä pidettiin puhelimitse, kirjeitä lähettämällä ja tapaamisilla. Eräs haastateltava kuvasi miten siitä tuli välitetty ja tärkeä olo sekä tunne, ettei häntä ollut unohdettu. Emotionaalinen yhteys voi siten säilyä huostaanoton aikana. Yhteydenpidosta huolimatta useat kokivat kuitenkin menettäneensä perheenjäseniään psyykkisesti.

H5: ...lapsi menettää aina vanhempansa.

H3: Ei ole mitään vanhempia, kenen luokse mennä

H5: ...paljon nimenomaan sinne biologiseen sukuun... Ja tavallaan kaikki kunnon kontaktit, vaikka omaikäisiin sukulaisiin, eli käytännössä serkkuihin, niin kyllähän ne jäivät hyvin olemattomiksi...tapasin myöhemmin...mutta eihän ne ole sitten kantanut myöhemmälle iälle.

Vanhemmat ja biologiset sukulaiset, joita haastateltavat tunsivat menettäneensä, olivat fyysisesti elossa ja haastateltavat pitivät heihin yhteyttä vierailemalla ja soittelemalla. Tunne osittaisesta emotionaalisesta menetyksestä voi johtua yhteydentunteen muutoksesta ja menetyksestä, johon on puolestaan voinut liittyä yhteydenpidon heikkeneminen. Haastateltava

viisi kuvasi miten koki sukulaistensa menetyksiä ja miten siihen vaikutti yhteydenpidon heikkeneminen.

H5: Kyllähän ne välit sitten alkoivat jotenkin, tai se yhteydenpito harveni ja ne välit eivät sitten enää olleet niin tiiviit ja lämpimät ihan ymmärrettävästi, että se etäisyys oli kuitenkin satoja kilometrejä.

Lapsen sijaishuolto paikka tulisi järjestää niin, että etäisyys ei estä yhteydenpitoa läheisiin (Lastensuojelulaki 417/2017, 54§). Haastateltavan viisi sijaisperhe sijaitsi satojen kilometrien päässä hänen läheisistään, mikä väistämättä on vaikuttanut yhteydenpidon määrään. Kun lapsi sijoitetaan kauas läheisistään, on erityisen tärkeää, että sosiaalityöntekijä tai muut sijaishuollosta vastaavat huolehtivat lapsen yhteydenpidosta läheisiin. Etäisyyden vuoksi yhteydenpito vaatii enemmän suunnitelmallisuutta, mihin lapsi ei välttämättä ikänsä vuoksi kykene eikä hänen kuulukaan.

Sosiaalityöntekijän ja sijaishuolto paikan tulee muutenkin tukea ja edistää lapsen ja hänen läheistensä välistä yhteydenpitoa (Lastensuojelulaki 417/2017, 54§). Haastateltava kuvasi miten sijaisperhe ei kannustanut yhteydenpitoon biologiseen sukuun vaan enemmänkin sieti sitä. Tällainen negatiivinen asenne voi entisestään vaikeuttaa lapsen yhteydenpitoa läheisiin. Lapsi haluaa myös olla lojaali hänen sijaisperheelleen, ja mikäli hän kokee tekevänsä heidän mielestään jotain väärää, voi hän mahdollisesti vähentää yhteydenpitoa läheisiin sen vuoksi. Sosiaalityöntekijän olisi tärkeä kiinnittää tällaiseen huomiota ja estää sen vaikutukset lapsen ja hänen läheisten yhteydenpitoon.

Haastateltava viisi koki vanhempien ja sukulaistensa epäselvien menetysten lisäksi myös pikkusiskonsa sekä sijaisvanhempien ja perheen epäselvän menetyksen. Ote haastateltavan puheesta pikkusiskon epäselvästä menetyksestä kuvaa epäselvän menetyksen luonnetta hyvin.

H5: ...hänet sitten adoptoitiin eri perheeseen... hän kulki kuitenkin mun ja mun sisaruksen puheissa tosi usein. Ja tosi usein ja mä jotenkin ajattelin, että meitä on kolme. Että varmaan semmoinen, että missä hän on ja mitä on tapahtunut.

Epäselvästi menetetty jäi menetettyjen mieleen ja menetys aiheutti kysymyksiä epäselvyytensä vuoksi. Menetetty oli edelleen elossa, mutta tietoa hänestä tai siitä voisiko hän palata menetettyjen elämään ja jos niin milloin, ei ole ollut. Kysymykset ja epäselvyys kuvastavat, miten menetetty oli psyykkisesti mielessä, vaikka fyysisesti hänet oli menetetty.

Lastensuojelulain (417/2007, 5§) mukaan lapselle tulee turvata oikeus saada tietoa häntä koskevasta lastensuojeluasiasta hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti sekä mahdollisuus

esittää siinä mielipiteensä. Vasta lapsen ymmärtäessä häntä koskevaa asiaa, voidaan lapsen osallisuus todellisesti nähdä katsoa toteutuvan, sillä ilman ymmärrettävää tietoa lapsen on vaikea antaa mielipidettään ja osallistua asiansa käsittelyyn. Haasteltavan viisi kokemukseen sijaisvanhempien ja sijaisperheen epäselvästä menetyksestä voidaan nähdä liittyneen epäselvä tieto sijaishuollon käytänteistä, joita ei ollut selitetty haastateltavalle sijaishuollon aikana.

H5: ...vähän ennen kuin alkoi olla aika itsenäistyä, niin meille tuli tietoon se, että me ollaan jotenkin vain sijoituksessa ja meistä on vain sopimukset tehty ja kaikki velvollisuudet heillä päättyy siihen, kun me täytetään 18... en tiedä, oliko kukaan puhunut mistään adoptoinnista, mutta ei me tiedetty silloin, mikä on mikäkin ero edes. Jotenkin me oltiin ajateltu, että totta kai tämä on meidän koti ja me ollaan heidän lapsiaan.

Haastateltavan kokemuksesta voidaan tulkita, että hän menetti osittain hänen sijaisvanhempansa. Menetyks oli epäselvä, sillä haastateltava kuvaa käsityksen ja suhteen heihin muuttuneen saatuaan tiedon asiasta mutta fyysisesti haastateltava asui vielä heidän kanssaan eikä siten ollut kokonaan menettänyt heitä. Tieto siitä, että sijaishuolto on vain väliaikaista ja ihmiset sen aikana ovat vain väliaikaisesti hänen elämässään voi vaikuttaa siihen, että heidät menettää jo sijaishuollon aikana epäselvästi, sillä tieto voi muuttaa yhteydentunnetta heihin.

Haastateltavan viisi sijaisvanhempien ja sijaisperheen epäselvään menetykseen on myös voinut vaikuttaa haastateltavan kokemus sijaisvanhempien hylkäämisestä. Haastateltava kuvasi miten sijaisvanhempien puhe siskonsa lähettämisestä takaisin lastenkotiin hänen haastavan käytöksen vuoksi, tuntui toiselta hylkäämiseltä. Haastateltava kuvasi myös miten sijaisvanhemmat vertasivat heitä negatiivisessa sävyssä heidän vanhempiin ensimmäisen alkoholikokeilun aikana. Tällaiset negatiiviset kokemukset vaikuttavat väistämättä yhteydentunteeseen ja voivat aiheuttaa tunteen hylkäämisestä, kuten haastateltava kuvaa.

Aineistossa kuvautuu muillakin tavoilla, miten yhteydentunteen väheneminen läheisiin vaikutti epäselvän menetyksen kokemukseen. Sekä sairaus että päihteidenkäyttö muuttavat ihmistä psyykkisesti. Tällöin läheiset joutuvat kokemaan useita muutoksia ja menetyksiä. Muutokset vaikuttavat muun muassa suhteeseen, yhteydentunteeseen, mielikuvaan läheisestä ja mielikuvaan itsestä suhteessa läheiseen. Osa haastateltavista oli menettänyt psyykkisesti heidän vanhempansa päihteidenkäytön tai sairauden vuoksi. Pauline Boss (2012) kuvaa, että menetetyt ikään kuin haihtuvat tällöin psyykkisesti pois. Näin kuvaa myös haastateltava neljä.

H4: ...ihminen tavallaan juo itseensä koko ajan pois, että pikkuhiljaa enemmän ja enemmän.

H4: No en niinkuin sellaisia, että mä olisin jotenkin menettänyt ihmissuhteen, mutta jotenkin ajattelen, että se miten kuitenkin se mun ja vaikka isän suhde.

H4: ...hänen semmoinen päihteiden käyttönsä siinä oli semmoista tietynlaisia jatkuvia jotenkin pieniä menetyksiä. Erityisesti on jäänyt mieleen, että kun mulla oli vanhojen tanssit ja ihan pari päivää sitä ennen vielä oli soitellut isälle ja että hän tulee sinne katsomaan ja ei häntä sitten siellä näkynyt... että aina jää kuitenkin sitten kakkoseksi.

Haastateltava kuvasi miten ei kokenut ihmissuhdemenetystä mutta kuvasi suhteen isään muuttuneen päihteidenkäytön seurauksena. Kaksi muuta haastateltavaa kuvasi myös miten vanhemman päihteidenkäyttö aiheutti huolta heissä. Huoli kuvastaa, että he kulkivat haastateltavien ajatuksissa. Haastateltavan neljä kuvaus useista pienistä menetyksistä päihteidenkäytön myötä kuvastaa hyvin epäselvää menetystä. Menetykset tapahtuvat vähitellen eikä ihmistä ole kokonaan menetetty, vaan osia hänestä ja yhteydentunteesta häneen. Päihteidenkäytön vaiheiden mukaan ihmisestä voi saada osia hetkellisesti takaisin paremmassa vaiheessa ja osia taas uudelleen menettää pahemmassa vaiheessa. Tällainen tekee menetyksestä jatkuvan ja epäselvän. Päihteidenkäytön myötä menettäneet joutuvat käsittelemään sitä mitä kaikkea he eivät enää voi saada ja siten kokemaan mitä kaikkea he ovat menettäneet. Kuvaus siitä miten isä ei tullut haastateltavan vanhojen tansseihin kuvaa siten, miten menettäneet joutuvat kohtaamaan useita pettymyksiä ja suremaan asioita, joita he eivät voi saada.

Haastateltava kolme kuvaa miten suhde äitiin muuttui äidin sairauden myötä. Menetyks on epäselvä, sillä se sisältää sairauden edetessä useita pieniä muutoksia menetetyssä ja suhteessa häneen menetetyyn olleen edelleen kuitenkin fyysisesti läsnä.

H3: ...sellainen suhde äitiin sellaisena kuin ihmiset vanhemman ajattelevat, niin se on kyllä menetetty. Varmaan muissakin sairauksissa, jotka vaikuttavat luonteeseen, niin on vähän sama, että siinä on jotain samaa ja sitten siinä on jotain tosi erikoista, mikä ei ole se mun äiti.

Erään haastateltavan otteesta on myös tulkittavissa, että yhteydentunnetta äitiin muutti muuttunut käsitys hänestä, kun haastateltava sai tietää hänen olevan vankilassa. Mielikuvan muutos voi kertoa osittaisesta psyykkisestä menetyksestä äidistä sellaisena kuin hänet on muistanut ja kokenut ennen uutta tietoa. Fyysisesti äiti on kuitenkin olemassa, mutta mielikuvassa hänestä on menetetty osa.

H5: Varmaan siinä kohtaa, kun hän vaikka sanoo, että hän on vankilassa, niin kyllähän ne sitten aika konkreettisesti se romahti siinä.

6.2 Perheen epäselvä menetys

Kokemus perheestä on sekä fyysinen että psyykinen. Psyykkiseen perheeseen kuuluvat ne ketkä ovat mielessä ja keihin tunnetaan emotionaalista yhteyttä huolimatta siitä ovatko he kaukana tai ovatko he sukua. (Boss 2016, 272.) Fyysiseen perheeseen taas voi kuulua ne kenen kanssa jaetaan sama tila. Perhekäsitys on ajassa muuttuva ja sitä voi muokata muutokset olosuhteissa sekä muutokset ihmisten kokoonpanoissa, joko perhelisäysten tai menetysten myötä. (Boss 1999, 4–5; 57–58.) Biologisessa perheessä kasvaessa lapsella on usein kokemus kahdesta vanhemmasta ja huoltajasta. Fyysinen ja psykologinen perhe ovat usein samat. Sijaishuollon myötä lapsen elämään tulee muitakin huolta pitäviä aikuisia, jolloin lapsi joutuu pohtimaan suhdettaan heihin ja mihin he kuuluvat hänen perhekäsityksessään (Mitchell 2016b, 364). Haastatelluista osa kokikin perhekäsityksen ja yhteydentunteen perheeseen eläneen sijaishuoltoajan mukana aiheuttaen haastateltaville epäselvyyttä perhekäsityksestä.

H1: No alus jossain kohtaa mä ajattelin että mulla ei ole perhettä ollenkaan välttämättä... periaatteessa se vanha perhe...on niinku aina kuulunut perheeseen... Aina se on ollu perhettä mut millanen ajatus siitä perheestä on, niin se on saattanu muuttua matkan varrella.

H5: ...mitä kauemmin meni aikaa, niin sitä suppeammaksi se muuttui, se käsitys siitä omasta perheestä ja mitä vähemmäksi se yhteydenpito jäi sinne biologiseen sukuun... jossain kohtaa oli käytännössä vain sitten se sijaisperhe.

H5: ...semmoinen traumaoireilu siinä teini-iässä ja siinä vaiheessa alkoi sitten välit mennä huonommaksi sijaisvanhempien kanssa...sitten taas ehkä se perheen käsitys muuttui just niin, että hekään ei sitten ollut jollain tavalla kuitenkaan sitten perhettä.

Haastateltavien mukaan ne ketkä koettiin perheenjäseniksi, vaihteli ajan myötä. Epäselvän menetyksen myötä menettäneet joutuvat uudelleen pohtimaan perheensä muotoa ja sen jäseniä (Boss 1999). Kuten aiemmassa luvussa kuvautui, kokivat haastateltavat erinäisiä psyykkisiä ihmissuhdemenetyksiä. Haastateltavat ovat siis joutuneet pohtimaan perhekäsitystään. Haastateltavien biologisen perheen jäsenet eivät enää olleet osa fyysistä perhettä, sillä he asuivat toisistaan erillään. Haastateltavien kokemuksista voidaan tulkita, että yhteydenpidon vähentyessä väheni myös emotionaalinen yhteydentunne biologiseen perheeseen, jolloin heidät oli voinut menettää myös psykologisesta perhekäsityksestä. Käsitys psykologisesta perheestä voi muuttua emotionaalisen ja kognitiivisen yhteydenpidon

vähentyessä (Boss 1999, 57). Haastateltavien perhekäsityksen muutokset ja menetykset kuvautuvat emotionaalisina. Biologinen perhe oli haastateltaville edelleen olemassa, jolloin menetys oli vain osittainen eli epäselvä.

Haastateltava viisi kuvasi miten sijaisperheestä tuli enemmän perhettä yhteydenpidon vähentyessä biologiseen perheeseen mutta senkin käsityksen muuttuneen myöhemmin. Heidät koettiin mahdollisesti hetkellisesti fyysiseksi ja psykologiseksi perheeksi. Kuten aiemmin mainittu, osa haastateltavista kuvasi miten koki, etteivät biologiset- tai sijaisvanhemmat ymmärtäneet heitä sijaishuollon aikana. Ymmärrys voi vaikuttaa yhteydentunteeseen ja mikäli perheenjäseniin ei koe yhteyttä eivät he välttämättä lukeudu psykologiseen perheeseen.

Kuten aiemmin todettu voi perhekäsityksen pohtiminen aiheuttaa lapsessa ristiriitaisia tunteita ja ajatuksia, sillä lapsen tulee selvittää ristiriita siitä, ketkä aktiivisesti toimivat hänen vanhempinaan ja keiden toisaalta pitäisi olla hänen vanhempiaan (Mitchell 2016b, 364–365). Haastateltavan viisi kokemuksesta voidaan tulkita, että hänen perhekäsityksensä oli sisältänyt tätä ristiriitaa, sillä hän oli tiedostanut, ketkä toimivat hänen vanhempinaan mutta samalla tunsi yhteyttä hänen biologisiin vanhempiinsa, joten hänen fyysinen ja psyykinen perhekäsityksensä oli ollut eriävä. Haastateltavan voidaan tulkita olleen epävarma hänen perheestään ja, että perhekäsityksen pohtiminen on aiheuttanut hänelle epäselvyyttä siitä onko hän menettänyt perhettään vai ei.

H5: ...vähän semmoista hämmentävää, että tietenkin se veri ja tunne vetää sinne biologiseen sukuun...lapsi haluaa olla lojaali myös tavallaan niille sijaisvanhemmille, jotka on tavallaan vanhempia siinä hetkessä. Että semmoista hämmennystä ja ristiriitaakin siinä.

Haastateltavien ajan myötä vaihdelleet ajatukset perheen jälleenyhdistämisestä kuvaavat myös, miten perhekäsitys muuttui sijaishuollon aikana. Osa koki sijoituksen alussa, ettei jälleenyhdistäminen ollut mahdollista, mutta ajatusten sen suhteen muuttuneen sijaishuollon aikana. Osa taas koki päinvastoin.

H1: Tosi vaihtelevin jossain kohtaa lähinnä 1 sijoituspaikassa mul ei ollut ajatustakaan, että mä palaisin kotiin... Mut sitten taas kun mä olin 2 sijoituspaikassa ja mä tapasin vanhempia enemmän ja enemmän, niin jossain kohtaa se tunne oli tosi varma.

H2: Kyllä mä sitä joskus toivosin, että olisi päässyt äidille asumaan, mutta kyllä se sitten joo niin kuin tiesi, että ei sitä päivää tule.

H3: ...kun se huostaanottopäätös tuli ja se jotenkin iski, että ei me täältä kyllä taideta tulla.

H4: Niin ehkä silloin oli vielä joku ajatus, että tää on väliaikasempi. Mutta en osaa sanoa missä kohti, mutta jossain kohdissa se on sitten muuttunut.

H5: Enpä kyllä oikein muista sellaista, että mä oon jollakin tavalla ollut jo ihan lapsena niin tietoinen siitä, että ei. Että tää on nyt tässä.

H6: Ei ollut kyllä...äitihän toki haaveili semmoisesta ja tietysti täti pelkäs...Hän ei ollut minulle äiti, enkä sanonut häntä äidiksi, mutta äiti-hahmo tavallaan. En mä halunnut pois muuttaa hänen luota, en olisi halunnut. Se oli minulle ihan selkeä.

Haastateltavien kokemuksista voidaan tulkita, että he kokivat biologisen perheen epäselvän menetyksen. Kun ajatus perheen jälleenyhdistämiseen ei enää tunnu realistiselta, on aiempi käsitys omasta perheestä muuttunut ja ikään kuin menetetty. Ajatus siitä, että elämä jatkuisi perheen kanssa, mikä aiemmin on ollut, ei enää tuntunut mahdolliselta. Perhe ei kuitenkaan ole kokonaan menetetty, vaan osa sen käsityksestä on menetetty psyykkisesti. Mielikuva aiemmasta perheestä ja sen emotionaalisesta merkityksestä on menetetty, mikä muuttaa kokemusta omasta perhekäsityksestä.

Haastateltavan kuusi kokemus siitä, että hän tunsi tätinsä, jonka luona hän oli sijoitettuna, osittain äidiksi, kuvaa myös, miten käsitys perheenjäsenistä ja perheestä muuttui sijaishuollon aikana. Haastateltavan kokemuksesta on kuitenkin tulkittavissa, että hän tunsi perhekäsityksen muuttuneen vain vähän sijaishuollon aikana.

H6: "Ei se sen aikana muuttunut. Mut on niin nuorena otettu huostaan, niin ei minulla ollut silloin sijoittamalla käsitystä vielä vauvana niin."

Haastateltava kuvaa, että hänen käsitys perheestä on muodostunut vasta varhaisen huostaanoton jälkeen sijaishuollon aikana. Haastateltava oli huostaanottohetkellä niin pieni, ettei hänelle ollut ehtinyt muodostua perhekäsitystä. Perhekäsitykseksi muodostui siten se missä kasvoi. Haastateltavan täti oli myös jo ennen sijoitusta osa hänen biologista perhettään, jolloin suhteen vahvistuminen häneen ei välttämättä muuttanut perhekäsitystä välttämättä. Tunne siitä, että tädistä tuli äitihahmo saattoi vahvistaa heidän yhteydentunnettansa mutta ei muuttanut perhekäsitystä epäselväksi. Aineiston perustella sukulaissijoitus varhaislapsuudessa näyttää aiheuttaneen vähiten muutoksia perhekäsityksessä ja perheen epäselvää menettämistä.

7 Kuulumisen tunteen ja juurien epäselvä menetys

Kuulumisen tunteeseen ja tunteeseen juurista vaikuttavat yhteydentunteet ihmisiin ja paikkoihin. Aineistosta on tunnistettavissa, että huostaanotetut kokivat yhteydentunteen muutoksia ja menetyksiä perheenjäseniin ja perheeseen. Nämä epäselvät menetykset ovat väistämättä vaikuttaneet heidän kuulumisen tunteeseensa. Aineistosta onkin tulkittavissa, että osa haastateltavista tunsivat kuulumisen tunteen ja juuriensa epäselvää menetystä. Menetykset olivat epäselviä, sillä fyysisesti he kuuluivat perheisiin ja paikkoihin, mutta haastateltavat tunsivat psyykkisesti menettäneen osan kuulumisen tunteesta.

Epäselvien menetysten lisäksi kuulumisen tunnetta horjuttavat myös monipaikkainen asuminen, jota huostaanotetut lapset kokevat. Kysymys siitä mihin huostaanotettu lapsi tuntee kuuluvansa asuessaan monipaikkaisesti saattaa olla hankala, sillä heidän kuulumisensa tunnetta on horjutettu monella tavalla epäselvien menetysten ja useiden asuinpaikkojen vuoksi. Monipaikkaisen asumisen myötä tunne kuulumisesta voi olla yksipaikkainen, monipaikkainen tai se, että ei kuulu mihinkään. Tunne kuulumisesta ja juurista saattaa täten olla epäselvä. Osa haastateltavista kuvasi miten kokivat kuulumisen vaikeuksia sijaishuollon aikana.

H3: ...ei oikein ole paikkaa yhtään missään, että ei ole paikkaa kotona, mutta ei ole oikein paikkaa siinä sijaisperheessäkään ja koulussa tuntuu kummalliselta, kun ei ole sellaisia samalla tuntuja tyyppisiä. Ja sellainen irrallisuuden tunne oli kyllä.

H5: eräs henkilö sitten kommentoi, että minä ja minun sisarukseni ei kuuluta siihen valokuvaan, koska emme ole sukua... miten on jäänyt mieleen... miksi vaikka mun sijaisäitini ei siinä kohtaa noussut puolustaa lapsia, että hei, totta kai he kuuluvat tähän.

Kuulumisen tunnetta edistävät positiiviset ja miellyttävät kokemukset, kokemukset ihmisten sekä eläinten kanssa, turvallisuuden tunne, mahdollisuus liikkua itsenäisesti omassa ympäristössä ja hallita sitä sekä oma henkilökohtainen tila (Jack 2010; Kallinen 2024, 25; Morgan 2010, 19; Ritala-Koskinen 2018; Wilson & Milne 2013, 12). Haastateltavien kuvauksista voidaan tulkita, että he tunsivat irrallisuutta ihmisistä ja paikoista. Negatiiviset kokemukset ihmissuhteissa ovat voineet horjuttaa heidän turvallisuuden tunnettaan ja yhteydentunnetta ihmisiin ja paikkoihin, millä on vaikutus kuulumisen tunteeseen. Kysymyksiä siitä mihin minä kuulun tai kuulunko näiden ihmisten joukkoon voivat herätä.

Haastateltavien kokemuksista on tulkittavissa, että oma vähäinen yhteenkuuluvuuden tunne ja tunne joukkoon kuulumattomuudesta sekä muiden kyseenalaistavat ajatukset joukkoon kuulumisesta, horjuttivat haastateltavien psyykkistä kuulumisen tunnetta.

Kuulumisen tunne voi olla epäselvä ja hämmentävä. Lapsi on ympäristössä ja paikassa, esimerkiksi sijaisperheessä ja ihmisten ympärillä, johon hänen ajatellaan kuuluvan mutta ristiriitaa aiheuttaa kuitenkin lasten sisäinen kuulumattomuuden tunne. Fyysisesti lapsi kuuluu paikkaan mutta psyykkisesti ei. Toistuvat kyseenalaistavat ajatukset ja tunteet kuvaavat, miten kuulumisen tunne ei ole kokonaan menetetty vaan se on elävä, jatkuvia kysymyksiä aiheuttava ja epäselvä.

Kun ihminen on kiintynyt johonkin paikkaan voi hän tuntea kuuluvansa sinne. Merkittävät paikat edistävätkin paikkakiintymistä (Jack 2010, 756). Kuten aiemmin todettu voivat monipaikkaisesti asuvat tuntea kuuluvansa yhteen, useampaan tai ei mihinkään paikkaan. On mahdollista, että monipaikkaisesti asuvat tuntevat kuuluvansa johonkin muualle kuin sen hetkiseen ympäristöön ja ihmisiin. Eräs haastateltava kuvasi miten hänen isovanhempiensa koti oli heidän suvulle merkityksellinen paikka, johon he kokoontuivat yhteen ja, että se symboloi hänelle heidän sukuaan. Haastateltava kuvasi tunteneensa osattomuutta tietäessään suvun tapaavan siellä ilman häntä. Kyseisen haastateltavan sijaisperhe sijaitsi toisella puolella Suomea kaukana hänen sukulaisistaan. Haastateltava kuvasi miten tunsikin, että hänet on revitty juuriltaan.

H5: Varsinkin mun isän vanhempien koti... se oli semmoinen meidän isän suvulle semmoinen kokoontumispaikka...he kokoontui sinne isolla porukalla...semmoinen mummola on mun mielikuvissa aina siellä.

Haastateltavan kokemukset kuvaavat, miten voi tuntea kuuluvansa muualle merkitykselliseen paikkaan ja mieltävänsä juurien olevan siellä sekä siellä missä läheiset ihmiset ovat. Paikka on psyykkisesti mielessä mutta fyysisesti se on menetetty. Tieto siitä, että ei itse kuitenkaan pääse paikkaan, vaikka muut pääsevät voi horjuttaa kuulumisen kokemusta ja tunnetta juurista. Kokemus juurista voi olla ristiriitainen, toisaalta tuntee niiden olevan siellä mutta toisaalta ei enää yhtä vahvasti kuin ennen. Tieto siitä, että muut ovat siellä ja paitsi jäämisen kokemus voi saada kyseenalaistamaan kuulunko sinne ja ovatko juureni siellä. Haastateltava koki myös yhteydentunteen heikentyneen biologisiin sukulaisiin ja heidän epäselvää menetystä, mikä on voinut vaikuttaa kuulumisen tunteeseen paikkaan. Menetys ei ole selkeä, sillä fyysisesti paikka ja ihmiset ovat olemassa ja ne kulkevat menettäneen mielessä, mutta menetys koskettaa psyykkistä yhteyttä ja kuulumisen tunnetta paikkaan ja omiin juuriin.

Lapsuudenkoti on useimmille merkityksellinen paikka, sillä siellä kasvetaan läheisten ympäröimänä ja sinne usein mieltää juurien kuuluvan. Ajatus ja tunne lapsuudenkodista voi kuitenkin muuttua erinäisten kokemusten vuoksi, jolloin sen merkityksellisyyden voi muuttua. Se voi aiheuttaa ristiriitaisia tunteita, sillä se voi tuntua merkitykselliseltä paikalta omien juurien vuoksi, mutta samalla negatiiviset kokemukset voivat horjuttaa merkityksellisyyttä ja kuulumisen kokemusta sinne. Epäselvät menetykset aiheuttavat ristiriitaisia tunteita, sillä menetystä välittää edelleen, mutta toisaalta koska menetys ei ole lopullinen voi se aiheuttaa yksilössä kärsimystä ja vihaa menetettyä kohtaan. Osa haastateltavista koki ristiriitaisia tunteita lapsuutensa kodista, sillä he tunsivat edelleen jonkinlaista merkityksellisyyttä paikkaan, mutta osa paikasta ja merkityksellisyydestä oli menetetty.

H2: Mä en kokenut mitään paikkaa kodiksi.

H4: No ehkä tavallaan sitä tuntemusta siitä äidin luona olevasta kodista. Että vaikka sitä ei silleen niinku konkreettisesti menettänyt.

Haastateltavien kokemuksista voidaan tulkita, että he tunsivat menettäneensä yhteyden- ja kuuluvuuden tunnetta koteihinsa. Haastateltava kaksi kuvasi ettei tuntenut kotiaan enää kodiksi siellä vieraillessaan ja, että hän stressasi siellä käydessään äitinsä päihteidenkäyttöä. Stressi ja huoli vaikuttavat lapsen turvallisuuden tunteeseen. Haastateltavan turvattomuuden kokemus on saattanut vähentää hänen kuulumisen tunnettaan kotiin. Haastateltava kuvasi kuitenkin myös ajatuksellisesti jääneen lapsuudenkotiinsa ja sen olleen hänelle merkityksellinen paikka. Fyysisesti paikka oli edelleen sama ja siellä pystyi vierailemaan mutta yhteyden- ja kuulumisen tunne sinne oli muuttunut, jolloin siitä on menettänyt osan psyykkisesti. Haastateltava kolme koki myös menettäneensä yhteydentunteen hänelle merkitykselliseen paikkaan.

Haastateltavan sielunmaiseman kuvauksesta voidaan tulkita, että hän tunsi kuuluvansa pohjoisen paikkaan ja, että hän mielsi mahdollisesti juuriensa kuuluvan sinne. Paikka on edelleen olemassa niin fyysisesti kuin psyykkisesti haastateltavan mielessä, mutta vastaavasti hänkin tietää, ettei sinne pääse. Paikka, kokemus kuulumisesta sekä tunne juurista on siis osittain epäselvästi menetetty.

H3: Ja sitten se, että kun se sielunmaisema on siellä pohjoisessa tunturien keskellä, missä on ensimmäiset 15 vuotta kasvanut, mutta ei ole mitään tiettyä paikkaa, mihin palata.

Tunne juurista on merkittävä tekijä, kun lapsi määrittelee itseään ja identiteettiään. Kysymykset siitä missä juureni ovat ja mihin sekä keiden luokse kuulun ovat ikään kuin identiteetin rakentumisen palikoita. Monipaikkaisesti asuvilla identiteetti voi olla monipaikkainen, mikä voi aiheuttaa pirstaloitunutta identiteettiä ja juurettomuutta. Oman identiteetin määrittelemisen voi olla hankalaa. Haastateltavien kokemuksista on tulkittavissa, että he kokivat epäselvyyttä heidän juuristaan ja, että he eivät olleet saaneet vastauksia kysymyksiin koskien niitä.

H3: Mä en myöskään tunne mun sukua samalla tavalla kuin ehkä ydinperheessä kasvaneet... en myöskään ehkä kaikkia niitä tarinoita, joita siellä taustalla on... irrallisuuden tunne omasta suvusta ja kulttuurista on kyllä tosi vaikeaa, ja sitten kun sitä pitää aikuisena alkaa kuromaan kasaan.

H5: ...miksi siellä sijaishuollon aikana on päässyt syntymään sellainen tilanne, että mä en tiedä, mistä mä oon tullut ja mitä on tapahtunut.

Haastateltavien kokemuksista on tunnistettavissa, että heidän menneisyyttään ei sijaishuollon aikana käsitelty riittävästi tavalla, joka olisi auttanut heitä hahmottamaan heidän omia juuriaan ja elämäntarinaansa. Otteista voidaan tulkita, että haastateltavilla oli halu saada tietoa heidän omasta ja sukunsa menneisyydestä sekä muodostaa niiden tietojen avulla ikään kuin kronologinen tarina itsestä ja omasta suvusta. Tieto omasta ja suvun menneisyydestä voi auttaa hahmottamaan sitä millainen itsestä on tullut tänä päivänä. Menneisyydestä voi saada selityksiä ja ymmärrystä tähän päivään, mikä voi auttaa hyväksymään asioita itsessä ja omassa elämässään. Kun tietoa menneisyydestä ei ole eikä kukaan auta selvittämään sitä tai läpikäymään itselle tärkeitä paikkoja ja ihmisiä, voi identiteetin rakentaminen olla haastavaa.

Robyn Fivushin (2010, 559) mukaan omaelämäkerrallinen muisti on muistijärjestelmän osa, joka sitoo yhteen menneisyyden kokemuksia ja rakentaa niistä yhtenäisen elämäkertomuksen. Omaelämäkerrallisen muistin avulla yksilö muistaa omia, henkilökohtaisia kokemuksiaan tavalla, joka voi auttaa ymmärtämään kuka on ja mitä haluaa elämässään. Elämäntarina ja sen muistot voivat auttaa yksilöä asettamaan arjen pieniä tavoitteita ja pitkäaikaisia suunnitelmia ja tarjota suuntaa identiteetille ja elämän tarkoitukselle. Muistijärjestelmän kehittyminen tapahtuu lapsuuden ja nuoruuden aikana, ja edellyttää, että tunne subjektiivisesta minästä kehittyy ajallisesti jatkuvana (Fivushin 2010, 559 & 561.)

Robyn Fivushin (2010, 559) mukaan erityisesti ne lapset, joiden äidit käyvät heidän kanssaan yksityiskohtaisesti ja arvioivasti läpi menneitä tapahtumia, kehittävät yksityiskohtaisempia,

yhtenäisempiä ja arvioivampia omaelämäkerrallisia muistoja. Näin ollen menneisyyden käsittely ei ole vain taustatietojen läpikäyntiä, vaan keskeinen prosessi omaelämäkerran ja identiteetin hahmottamiselle.

Kun sijaishuollossa kasvaneilla lapsilla ei ole mahdollisuutta tämänkaltaiseen menneisyyden jäsentämiseen, heidän omaelämäkerrallisen muistinsa kehitys voi jäädä katkonaiseksi. Ilman tukea menneisyyden, ihmissuhteiden ja merkityksellisten paikkojen ymmärtämiselle, voi identiteetinkin rakentaminen olla haastavaa. Yhteyden puute juuriin voi vaikuttaa identiteetin eri osa-alueisiin ja johtaa jatkuvaan kuulumattomuuden tunteeseen (Winter & Kohen 2005, 49). Haastateltavien kokemuksista voidaan tulkita, että heidän identiteettinsä rakentaminen on voinut ollut haastavaa lapsuudesta aikuisuuteen, kun tietoa omasta menneisyydestä on ollut rajallisesti. Sijaishuoltopaikkojen tulisi edistää lapsen identiteetin rakentamista (Malja ym. 2019). Eheän identiteetin rakentamiselle on tärkeää, että lapsen kanssa käsitellään hänen menneisyyttään, juuriaan ja hänen tarinaansa. Kun lasta sijaishuollossa autetaan tunnistamaan hänelle merkittäviä paikkoja ja ihmisiä, auttaa se lasta ymmärtämään mikä niiden rooli on ollut hänen oman identiteettinsä muodostumisessa (Jack 2010, 756).

Haastateltavien kokemuksista voidaan myös tulkita, että he ovat epäselvästi menettäneet yhteyden juuriinsa. Ihmiset ja paikat, joihin he mieltävät juurien kuuluvan, olivat vielä olemassa, mutta toistuvat kysymykset, joihin heillä ei ollut mahdollisuutta saada vastausta herättivät epätietosuutta ja epäselvyyttä. Haastateltava viisi kuvasi, ettei hänellä ollut samanlaista mahdollisuutta muistella menneisyyttään kuin ydinperheessä kasvaneilla, koska yhteys sijaisperheeseen oli katkennut. Tällaisissa tilanteissa sosiaalityöntekijöiden dokumenteista muodostuu keskeinen väline menneisyyden hahmottamiseen. Haastateltava kertoi saaneensa myöhemmällä menneisyysmatkalla konkreettista tietoa suvustaan ja kokeneensa juurien palautuneen. Kokemuksesta voidaan tulkita, että tieto omasta suvusta ja menneisyydestä on merkittävä tekijä omien juurien ymmärtämiselle, ja että haastateltavan hetkellinen juurien menetyksen tiedon puutteen vuoksi teki menetyksestä epäselvän ja osittaisen.

Menneisyyttä käsiteltäessä on muistoilla ja esineillä myös olennainen merkitys. Esineet kantavat mukanaan muistoja ja antavat mahdollisuuden muistella menneisyyttä (Laakso 2018). Ne voivat auttaa muodostamaan eheää kuvaa ja tarinaa omasta menneisyydestä ja itsestä. Siten ne voivat myös toimia työkaluina identiteetin rakentamisessa. Sijaishuollon aikana esineitä voi kuitenkin kadota tai niitä voi menettää esimerkiksi muuttojen yhteydessä.

Haastateltavat kolme ja viisi kuvasivat, kuinka he olivat menettäneet esineitä sijaishuollon aikana.

H3: Että ei ole jäljellä ihan hirveästi.

H3: ...varmaan lastensuojelun pitänyt miettiä jo siinä alussa, että kun sijoitetaan, niin oltaisiin otettu sieltä kaikki semmoiset meidän tärkeät tavarat pois.

H5: ...kun muutti pois, niin eihän sitä osannut arvostaa semmoisia asioita myöskään, että niitä olisi jotenkin haalinut mukaansa...mehän ei oltu mitenkään sijaisvanhempien kanssa hyvissä väleissä siinä kohtaa, mutta olisin toivonut, että he olisivat jotenkin sitten ymmärtäneet säilöä jotain ja vaikka antaa sitten myöhemmin, että oikeastaan mitään ei sitten ole jäljellä enää.

Kun lapset menettävät esineitä, eivät he ainoastaan menetä esineitä fyysisesti vaan he voivat myös menettää erään mahdollisuuden muistella menneisyyttään, sillä he menettävät linkin muistoihin (Laakso 2018; Unrau ym. 2008, 1260). Lapsista voi tuntua siltä kuin osasta heidän lapsuudestaan tulee näkymätöntä ja kuin he menettäisivät osan itsestään (Laakso 2018, 108; Unrau ym. 2008, 1260). Haastateltavien kokemuksista voidaan tulkita, että olisivat kaivanneet esineitä myöhemmin ja, että he kokivat ne merkityksellisiksi. Haastateltavilla ei ollut mahdollisuuksia muistella menneisyyttään heidän läheistensä kanssa, jolloin esineet olisivat voineet auttaa heitä muodostamaan käsitystä heidän juuristaan, menneisyydestä ja siten identiteetistä. Aineistosta voidaan tulkita, että esineiden katoamisen myötä yhteys menneisyyden ja juurien muisteleamiseen on ollut puutteellista.

Paikkojen ja ihmisten lisäksi oman kulttuuritaustan voidaan ajatella vaikuttavan merkittävästi siihen, mihin yksilö kokee juuriensa kuuluvan ja miten hän määrittelee ne. Kulttuuritausta on myös merkittävä tekijä kuulumisen tunteelle. Kulttuurin avulla yksilö voi tuntee kuuluvuutta esimerkiksi tiettyyn paikkaan, yhteisöön, ihmisiin tai kieleen. Kulttuuri on myös tärkeä tekijä identiteetille tätä kautta ja sitä voidaan pitää yhtenä identiteetin rakentumispaikkana.

Lastensuojelulain (417/2017, 3§) velvoite huomioida lapsen etua arvioitaessa miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaistu turvaavat lapsen kulttuurisen taustan, korostaa myös kulttuurin keskeistä merkitystä yksilölle. Sijaishuoltopaikan valinnassakin tulee mahdollisuuksien mukaan huomioida lapsen kulttuurinen tausta (Lastensuojelulaki 417/2007, 50§). Oman kulttuurin huomioiminen voidaan nähdä edistävän lapsen tasapainoista kehitystä ja identiteetin muodostusta. Erään haastateltavan kokemuksesta on tulkittavissa, että sijaishuollon aikana ei huomioitu tarpeeksi hänen kulttuurista taustaansa.

H3: Mut on sijoitettu teini-ikäisenä just siinä iässä, kun ihmiset oppii niitä kulttuurin tapoja, miten laitetaan kätki saamenpuku päälle. Ja tietysti kieli, sitä ei ole...Ei ole vaikka sellaista saamelaisille ominaista tulentekotaitoa...tai tällaisia, jotka oikeasti silleen vaikuttavat jotenkin vaikka siihen, että miten minä opetan sitä kulttuuria eteenpäin lapselle, että miten minä opetan jostain, mitä ei ole ja toisaalta haluaisi kuitenkin jotain viedä eteenpäin.”

H3: ...se kulttuurinen aspekti...että taidot, joita saamelaisperheet yleensä lapsilleen opettaa, niin niitä mä en oo saanut.

Haastateltava kuvasi miten hänet on sijoitettu iässä, jolloin hän olisi oppinut kulttuurilleen ominaisia taitoja ja, että hänen kulttuuriset taitonsa ovat puutteelliset. Haastateltavan kuvauksesta on tulkittavissa, että hänellä ei ollut mahdollisuutta taitojen oppimiseen sijoituksen vuoksi eikä sijaishuollon aikana tarjottu hänelle mahdollisuuksia olla yhteydessä hänen kulttuuriinsa. Kuvauksista voidaan tulkita, että sijaishuoltoapaikan valinnassa ei huomioitu miten haastateltavan voisi sijaishuoltoapaikassa tai sieltä käsin olla yhteydessä hänen kulttuuriinsa ja opetella sille ominaisia taitoja. Kuvauksesta puutteellisista taidoista ja halusta opettaa taitoja eteenpäin, voidaan tulkita, että haastateltava pitää taitoja tärkeänä ja, että hän omaksuu niiden kuuluvan hänelle, vaikka hän ei niitä kaikkia hallitse. Tästä voidaan tulkita, että haastateltava pitää niitä tärkeänä itsensä määrittelyyn ja identiteetilleen.

Kulttuurit määrittävät taitoja, joita tarvitaan kulttuurin pätevänä jäsenenä olemiseen, ja tarjoavat tilanteita, joissa lapset opettelevat näitä taitoja osallistumisen ja harjoittelun kautta (Fivush 2010, 563). Kun haastateltavalla ei ollut mahdollisuuksia kulttuurinsa taitojen opettelemiseen, on häneltä ikään kuin viety mahdollisuus yhteyteen häneen kulttuuriinsa ja juuriinsa. Vaikka kulttuuri on edelleen olemassa ja haastateltava kokee kuuluvansa siihen, on kuulumisen tunne osittainen ja vajavainen, sillä hän ei hallitse kaikkia kulttuurille keskeisiä taitoja. Haastateltava voi pitää kulttuuria merkittävänä osana identiteettiä, mutta kokea, ettei ole täysin sen jäsen tavalla, jolla itse toivoisi tai jolla muut kulttuurin jäsenet hänen mielestään ovat.

Kulttuurin epäselvä menetys voi synnyttää epävarmuutta, ja kysymyksiä siitä kuulunko tähän kulttuuriin, ovatko juureni tässä kulttuurissa ja voinko rakentaa identiteettiäni kulttuurin avulla, jos en hallitse sen tapoja. Näiden pohdintojen voidaan tulkita ilmentävän kulttuuriin kuulumisen epäselvää menetystä. Haastateltavan voidaankin nähdä menettäneen osittain yhteytensä kulttuuriinsa ja sen tarjoamaan kuulumisen tunteeseen.

8 Yksin jääminen epäselvän menetyksen surun ja hämmennyksen kanssa

Huostaanotettujen lasten kokemat epäselvät menetykset ja suru niistä jäävät usein tunnistamattomaksi lastensuojelussa, sillä menetykset eivät ole lopullisia. Lopullisuuden puutteen vuoksi menetyksiä ei myöskään nähdä niin merkittävänä. (Mitchell 2018.) Osa menetetyistä on edelleen jäljellä mutta osa on menetetty. Menettänyt tai muut ympärillä olevat eivät välttämättä tunnista menetystä sen jäädessä ratkaisemattomaksi ja epäselväksi. Haastateltavien kokemuksista kuvautuu miten he itse tai muut ympärillä olevat eivät tunnistanee tai kokenee haastateltavien kokemia epäselviä menetyksiä merkittäväksi.

H1: Tietyllä tavalla mä olin niinku molemmissa paikoissa aika yksin. Että kun ne ihmiset suhteet muuttuu koko ajan ja tuntuu että niinku kukaan ei oikein ymmärtänyt mua se asia suhteen.

H4: En mä sitä varmaan silloin tai, että en tunnistanut. Ehkä just se, että kun sitä ei tunnistanut, niin myös sitten, että sille ei ehkä ole oikein pystynyt ilmaisemaan sitten sitä.

H6: ...itsekin en ole välttämättä edes osannut itse tai ymmärtänyt, että mikä mua harmittaa.

Haastateltavan yksi kuvaus muuttuvista ihmissuhteista kuvaa hyvin, miten ihmissuhteiden menetykset olivat osittaisia, muuttuvia ja siten epäselviä. Muuttuvat ihmissuhteet vaikeuttavat menetyksen tunnistamista ja sen mieltämistä menetykseksi. Haastateltavan ymmärryksen puutteen kokemuksesta voidaan kuitenkin tulkita, että haastateltavalla oli ollut tunne ihmissuhteiden muutoksesta, joka on voinut olla menettämisen tunne, ja sitä muut eivät olleet ymmärtäneet ja tunnistanee. Muille muuttuneet ihmissuhteet näyttäytyivät vain hetkellisinä muutoksina, vaikka todellisuudessa ne sisälsivät myös haastateltavalle menetyksiä.

Haastateltavat neljä ja kuusi kokemuksista voidaan tulkita, etteivät he itse tunnistanee kokemiaan epäselviä menetyksiä ja niiden surua. Kun menetyksiä ei nähdä merkittävänä, ei surulle anneta tilaa ja mahdollisuutta. Tällöin menettäneiden surusta voi tulla epäoikeutettua. (Mitchell 2018, 4.) Mitään surtavaa ei ikään kuin ole, koska menetys ei ole lopullinen. Toisaalta surun tunteet, joita tilanteissa voi kuitenkin tuntea, saattavat tuntua hämmäntäviltä ja vääriltä menetyksen osittaisuuden ja ristiriidan vuoksi.

Aineistossa on tunnistettavissa, että kaikki haastateltavat tunsivat jääneensä epäselvän menetyksen surun kanssa yksin. Tästä voidaan tulkita, että muut ympärillä olevat eivät olleet

tunnistaneet tai kokeneet haastateltavien kokemia epäselviä menetyksiä merkittäviksi ja, että heidän surunsa koettiin epäoikeutetuksi.

H3: ...itkin aika paljon ja olin yksin, mutta että kyllä se sellaisena...että mulla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin selvitä.

H4: ...on jotenkin siinä hetkessä jotenkin ehkä pystytty tukemaan, mutta sitten ehkä siinä kokonaistilanteessa aika yksin ollut.

H5: ...sijaisperheessä, niin eihän semmoiselle hirveästi annettu tilaa...negatiiviset tunneilmaukset... niin eihän semmoinen ollut hirveän suotavaa. Ja kyllähän varmaan mun surua ja semmoista alakuloa osittain ei ole nähty ja osittain siitä ei ole välitetty sen takia, että mä oon ollut aina hirveän vastuullinen ja mä oon ollut hyvä koulussa ja semmoinen hirveän miellyttämisen halunen ja konflikteja välttänyt.

H6: ...ei nyt mitään liiaksi tunteita saanut näyttää...

H3: ...eikä minulla kyllä ollut ympärillä sellaisia aikuisia, jotka olisivat siitä asiasta osanneet keskustella... silloin teininä olisi varmaan tarvinnut jonkun vanhemman kaltaisen henkilön kenen kanssa olisi voinut.

Haastateltavien kuvauksista on tunnistettavissa, että he jäivät kokonaistilanteessa epäselvän menetyksen ja sen aiheuttaman surun kanssa yksin. Haastateltavat saattoivat hetkittäin saada tukea suruunsa, kun se näkyi päällepäin muille, mutta pidemmällä aikavälillä he olivat sen kanssa yksin. Vaikka suru saattoi hetkittäin näkyä muille, on mahdollista, että siitä tuli muiden mielestä epäoikeutettua, sillä epäselvä menetys ei ollut lopullinen ja siten merkittävä. Kun yksilö ei voi surra menetystään, tulee tilalle usein masentuneisuutta tai muita somaattisia oireita (Boss 199, 10-11). Haastateltavan kolme kuvauksesta voidaan tulkita, että hänen surustaan tuli epäoikeutettua ja, että sen rinnalle tuli myös alakuloisuutta. Haastateltavan otteesta siitä, että hänellä ei ollut muuta vaihtoehtoa kuin selvitä, kuvastuu myös miten epäselvän menetyksen luonne asettaa menettäneet tilanteeseen, jossa he joutuvat sietämään menetyksen epävarmuutta ja vaihtuvia tilanteita sekä sen myötä vaihtuvia ja ristiriitaisia tunteita. Vastaavia ristiriitaisia tunteita olivat myös muut haastateltavat kokeneet, kuten seuraavista otteista kuvastuu.

H1: Mä olin niinku koko ajan vähän silleen että mitä mun pitäisi tehdä. Se oli vaikea tehdä sitä tai emmä sit tiedä olisiko kukaan osannut auttaa mua sen kanssa, että kun mä emmin että pitäisikö mun antaa mun äidin anteeksi tai pitäisikö mun niinku tavata noita ihmisiä vielä.

H4: ...mua ei autettu semmoisessa, että mun kanssa olisi pohdittu vaikka sitä, että mitä tämä ihmissuhde mulle tuo, vaan että sitten rangaistiin, että olet tavannut salaa. Että ei myöskään semmoinen, että mikä jotenkin semmoinen side mulla

ollut isään että jotenkin, että mulla olis jotenkin pitänyt pystyä vastustaa sitten sitä, että isä ehdottaa että tavataan ja se aika kova vaatimus kuitenkin lapselle ja nuorelle.

Haastateltavien otteista kuvautuu, miten epäselvät menetykset aiheuttivat niiden luonteen vuoksi haastateltavissa epävarmuutta ja hämmennystä. Menetyksen ollessa epävarma ja sen muuttaessa menetetyt ja menettäneen välistä suhdetta, aiheuttaa se kysymyksiä siitä, kuinka tilanteeseen ja menetettyyn tulisi suhtautua. Menettäneeseen tulisi pyrkiä luomaan uudenlainen suhde (Boss 2010, 143). Haastateltavien otteista voidaan tulkita, että haastateltavat eivät itse tieneet miten heidän olisi kuulunut suhtautua menettäneisiin ja muuttuneisiin suhteisiin. Otteista voidaan tulkita, että he jäivät tilanteissa yksin pohtimaan uudenlaisen suhteen luomista ja, että he olisivat kaivanneet tukea sen pohtimiseen. Lapsi ei välttämättä ymmärrä millainen suhde tukee tai vahingoittaa hänen kehitystään. Eikä lapsi välttämättä ymmärrä, että yhteydenpitoa vanhempaan rajoitetaan sen vuoksi, että se vaarantaa hänen kehitystään. Mikäli näitä asioita pohdittaisiin sijaishuollossa lapsen kanssa, voitaisiin lapsen hämmennystä epäselvästä menetyksestä vähentää. Lapsi voisi saada ymmärrystä siihen, että nykyinen suhde vanhempaan vaurioittaa hänen kehitystään ja siten alkaa hyväksymään epäselvää menetystä ja muodostamaan epäselvästi menetettyyn uudenlaista suhdetta.

Otteista voidaan myös tulkita, että haastateltavat kokivat epäselvistä menetyksistä ristiriitaisia tunteita, joiden kanssa he jäivät yksin. Epäselvässä menetyksessä menettäneet voivat uskoa tilanteen muuttumiseen mutta toisinaan toivoa, että menetys olisi lopullinen (Boss 2010, 143). Haastateltavat halusivat toisaalta pitää menetettyihin yhteyttä niin, että menetykset eivät olisi lopullisia mutta samalla tunsivat, että tehdessään niin tekevät he jotain itselle väärää. Haastateltava kolme halusi pitää isäänsä yhteyttä mutta tunsu mahdollisesti ristiriitaa yhteydenpidosta. Yhteydenpidosta salaa rangaistiin, jolloin haastateltavalle saattoi muodostua tunne siitä, että yhteydenpidossa isään on jotain väärää. Haastateltava yksi taas kuvasi kuinka halusi mahdollisesti antaa äidilleen anteeksi ja tavata epäselvästi menetettyjä ihmisiä mutta toisaalta pohti myös, ettei olisi tehnyt niin. Se ettei olisi tehnyt niin, olisi ratkaissut tilanteet ja tehnyt menetyksistä lopullisemmat, mutta haastateltavalla oli mahdollisesti toive siitä, etteivät menetykset olisi lopullisia vaan menettäneet saisi vielä takaisin.

Epäselvästi menetettyjen ihmisten saaminen takaisin elämään vaatii yhteydenpitoa ja suhteen uudelleen luomista. Seuraavat haastateltavat kuvasivat, kuinka he koettuaan epäselviä menetyksiä jäivät yksin tilanteeseen, jossa heillä ei ollut enää samoja suhteita eikä tietoa siitä,

miten suhteita epäselvästi menetettyihin voisi lähteä uudelleen luomaan. Otteista kuvautuu, että haastateltavat olisivat kaivanneet tukea sen pohtimiseen ja toivoneet, että yhteydenpitoa olisi enemmän edistetty sijaishuollon aikana.

H4: ...tuntu, että tärkeämpää olisi ehkä niiden läheisten ihmissuhteiden pohtiminen, että mitä niille tapahtuu sitten.

H3: Ehkä mä olisin toivonut, että oltaisiin niinku vaikka rakennettu yhteyttä myös sinne niinku täteihin tai, että vaikka siinä vaiheessa kun muutin etelämmäksi niin olisi otettu heihin yhteyttä tai jotain, että olisi voinut olla se piiri laajempi.

Sijaishuoltopaikkojen tulee tukea ja edistää lapsen yhteydenpitoa hänelle läheisiin ihmisiin (Lastensuojelulaki 417/2007, 54§). Näin toimimalla voisi olla mahdollista ehkäistä lapsen epäselviä menetyksiä ja ehkäistä, ettei lapsi jää yksin tilanteeseen, jossa joutuu pohtimaan suhteiden uudelleen luomista ja uudelleen yhteydenottoa. Aineistosta voidaan tulkita, että epäselvän menetyksen kokeneet joutuivat yksin pohtimaan suhteiden uudelleen luomista. Aineistossa on myös viitteitä siitä epäselvät menetykset ovat voineet vaikeuttaa uusien suhteiden luomista.

H3: Mä olin tosi yksinainen silloin 16-vuotiaana. Että kellään samanikäisellä ei ollut samanlaisia kokemuksia. Mun oli tosi vaikea samaistua niihin ongelmiin, joita 16-vuotiailla yleensä on. Minusta jotenkin tuntuu, että valitetaan vain turhasta ja toi on niin typerää ja ne ei tiedä, minkälaista oikea elämä on... käytiin perheväkivallan jotain asiaa ja siellä joku tyttö itki siellä käytävällä ja sanoi, että hän ei tiennyt, että tuollaista edes on olemassa... jotenkin tuijotin sitä ja halveksuin ja mietin, että miten voi olla, että joku elää näin kuplassa. Että mä en osannut ajatella silleen, että hyvä, että hänellä on ollut turvallista, vaan mä olin jotenkin niin kuin, että mun todellisuus oli niin eriä kuin kenenkään siinä ympärillä.

H3: ...tosi yksinäistä aikaa se...että sit kun ihmiset ympärillä alkoi myös aikuistua ja heillä myös, niin kun oli elämässä monenlaista, niin sit ehkä löysi niitä kavereita helpommin.

H3: ...oon sitten kumminkin ehkä silleen erilainen, että on ollut vaikea löytää kavereita... sellaisten läheisten ystävien löytäminen.

Haastateltava kolme kuvasi miten hänen oli nuorempana vaikea solmia uusia kaverisuhteita ja miten hän tunsi olevansa erilainen. Kokemus erilaisuudesta, muihin verrattuna erilaisessa todellisuudessa eläminen ja vaikeus samaistua muihin, on voinut vaikeuttaa uusien kaverisuhteiden solmimista. Epäselvän menetyksen kokemukset ovat myös voineet vaikeuttaa niitä. Yvonne Unraun ja muiden mukaan (2008, 1261) useat menetykset sijaishuollon aikana voivat saada aikaan sosiaalista eristäytymistä ja heidän tutkittavat kokivat vaikeutta luottaa

uusiin ihmisiin sekä pelkoa uusienkin ihmisten menettämisestä, minkä vuoksi he eivät halunneet tehdä uusia ystävyys-suhteita. Huostaanotettuja lapsia tutkittaessa on myös havaittu, että toistuvat muutot aiheuttavat luottamusongelmia muita kohtaan niin sijaishuollon aikana kuin aikuisiässä (Laakso 2018, 107; Unrau ym. 2008, 1262). Toistuvat muutot voivat aiheuttaa pelkoa, varuillaan oloa, ihmissuhteiden katkeamista, eristäytymistä ja yksinäisyyttä (Laakso 2018, 107).

Sijaishuollon aikaiset menetyksen kokemukset ja menetyksen aiheuttamat tunteet voivat vähentää lasten halua muodostaa uusia ystävyys-suhteita. On mahdollista, että haastateltava koki vaikeuksia luottaa siihen, että muut olisivat ymmärtäneet hänen kokemuksiaan ja vaikeutta luottaa siihen, ettei hän olisi menettänyt uusia ystäviä, minkä vuoksi hän koki vaikeaksi muodostaa uusia ystävyys-suhteita. Haastateltavan kokemus erilaisuudesta ja vaikeudesta samaistua muihin on voinut saada hänet eristäytymään. Haastateltava kuvasi tunteneensa sijaishuollon aikana yksinäisyyttä ja hänen voidaan näiden seurauksena tulkita olleen syrjäytymisvaarassa.

Haastateltava kolme kuvasi kuitenkin miten myöhemmin elämässä tavattu uusia ihmisiä ja ymmärtäessään, että jokainen kohtaa joitakin vaikeuksia, on uusiin ihmisiin tutustuminen ollut helpompaa. Haastateltavan voidaan tulkita nähneen oman kärsimyksen osana elämän suurempaa kuvaa, jossa ihmiset kohtaavat vastoinkäymisiä. Pauline Bossin (2010, 144) mukaan epäselvästi menettäneet voivat saavuttaa toivon tilanteestaan, kun he onnistuvat näkemään oman kärsimyksen osana elämää. Oman tilanteen ymmärtäminen osana elämän vastoinkäymisiä ikään kuin normalisoi omaa vastoinkäymistä ja vähentää kokemusta erilaisuudesta, mikä voi puolestaan helpottaa samaistumista muihin ja sitä kautta helpottaa tutustumista uusiin ihmisiin.

9 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tavoitteenani oli selvittää, millaisia kokemuksia lapsuudessa huostaanotettuina olleilla on epäselvistä menetyksistä, ja miten menetykset kuvastuvat suhteessa heidän ihmissuhteisiinsa, tunteisiin ja tuen tarpeisiin. Lähtökohtani oli tarkastella epäselviä menetyksiä yhteydenpidon, perheen jälleenyhdistämisen ja monipaikkaisen asumisen viitekehyksessä. Tutkimuksen aineisto koostui kuudesta yksilöhaastattelusta, joissa huostaanotettuina olleet kertoivat kokemuksiaan sijaishuoltoajastaan. Haastateltavien kuvaukset muodostivat empiirisen perustan tutkimuskysymyksen tarkasteluun.

Analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytin teemoittelevaa analyysia.

Tutkimuksen mukaan lapsuudessa huostaanotettuina olleilla oli kokemuksia epäselvistä menetyksistä. Tutkimuksen päätuloksena muodostuneet kolme teemaa jäsentyivät epäselviin emotionaalisiin menetyksiin, epäselviin menetyksiin suhteessa omiin juuriin ja kuulumisen tunteisiin sekä yksinjäämiseen epäselvien menetysten surun ja hämmennyksen tunteiden kanssa. Tulosten mukaan epäselvissä menetyksissä kuvastui menetysten osittaisuus, ratkaisemattomuus ja prosessinomaisuus. Aiempi tutkimus viittaa siihen, että huostaanottoon liittyvät menetykset ovat harvoin selkeitä tai lopullisia, vaan pikemminkin monitasoisia ja ajallisesti venyviä (Kor ym. 2023, 253). Tämän tutkielman tulokset tukevat tätä näkemystä. Eräs haastateltava kuvasi miten tunsu prosessinomaisesti menettäneen osia hänen vanhemmastaan ja, että prosessinomainen menettäminen on menettäneelle paljon vaikeampaa kuin tavanomainen menettäminen, sillä menetykselle ja suremiselle ei ole mitään alku- tai loppupistettä. Tulosten mukaan haastateltavien epäselvät menetykset kuvautuvat prosessinomaisina menetyksinä, joiden luonne on muuttunut ajan myötä.

Epäselviin emotionaalisiin menetyksiin liittyi yhteydentunteen heikkenemistä läheisiin ja perheeseen. Tulosten mukaan yhteydentunnetta heikensivät yhteydenpidon väheneminen, tunne läheisen ymmärtämättömyydestä, läheisen päihteidenkäyttö sekä läheisen sairastuminen. Haastateltavat olivat kokeneet vanhempiansa, sukulaistensa, sijaisperheensä ja -vanhempiansa sekä perheensä epäselviä menetyksiä. Eräs haastateltava oli myös kokenut biologisen sisaruksensa epäselvän menetyksen, joka kuvastui enemmän fyysisenä kuin emotionaalisenä menetyksenä. Yhteydenpidon laadun voidaan nähdä liittyvän emotionaalisiin menetyksiin, sillä vaikka haastateltavat pitivät läheisiinsä yhteyttä huostaanoton aikana, tunsivat he silti menettäneensä osittain läheisensä tai käsityksen perheestään.

Yhteydentunteen heikentyminen kuvastaa, että menetykset olivat emotionaalisia ja psyykkisiä menetyksiä.

Haastateltavien perhekäsitykset elivät sijaishuoltoajan mukaan ja muutokset ihmissuhteissa vaikuttivat perhekäsityksen muutoksiin ja menetyksiin. Monique Mitchellin (2016b) ”perhetanssin” käsite kuvaa miten huostaanotetut lapset joutuvat tasapainottelemaan biologisen perheensä ja sijaishuollon aikaisten aikuisten ristiriitaisten roolien välillä ja muodostamaan uudelleen käsitystään perheestä. Haastateltavien kertomuksissa korostui epävarmuuden, lojaaliuuden ja kiintymyksen tunteiden ristiriitoja suhteessa perhekäsitykseen. Perhe näyttäytyi muuttuvana kokonaisuutena, jossa biologisen perheen ja sijaishuoltopaikan aikuisen roolit eivät olleet pysyviä ja selkeitä. Tämä kuvastaa, että psykologisen perheen rajat olivat jatkuvasti muuttuvia. Monique Mitchellin (2016a) mukaan psykologisen perheen roolit voivat aiheuttaa lapsille epäselvyyttä. Haastateltavien oli vaikea jäsentää, keitä he määrittelivät psykologiseen perheeseen kuuluvaksi minäkin hetkenä.

Perheen jälleenyhdistämisen tavoitteen ja huostaanoton väliaikaisuuden voidaan myös nähdä vaikuttaneen perhekäsityksiin ja niiden menetyksiin. Jälleenyhdistämisen tuntuessa epätodennäköiseltä, voidaan perhekuvan nähdä muuttuneen ja siinä tapahtuneen menetyksiä. Huostaanoton väliaikaisuuden tuloa ilmi eräälle sijaisperheessä asuneelle haastateltavalle, koki hän, että sijaisperhe ei ollutkaan enää hänen pysyvää perhettään samalla tavalla kuin aikaisemmin oli ollut, jolloin perhekäsitys oli osittain menetetty. Sijaishuollon laatukriteerien mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi seurata, että perhehoidossa oleva lapsi tuntee olevansa osa sijaisperhettä (Malja ym. 2019, 65). Sosiaalityöntekijän tulisi siis lasta kuulemmalla kartoittaa hänen kokemuksiaan ja näkemyksiään sekä pyrkiä puuttumaan tilanteisiin, joissa lapsi ei tunne kuuluvuuden tunnetta perhesuhteisiin liittyen. Esimerkiksi keskustelu sijaishuollon väliaikaisesta luonteesta sekä sijaisperheen ja lapsen välisen suhteen vahvistaminen ovat tärkeitä tekijöitä lapsen perhekäsityksen tunteelle.

Perhekäsitys muuttui toisaalta osalla haastateltavilla eheämmäksi yhteydenpidon ollessa tiiviimpää ja perheen jälleenyhdistämisen tuntuessa taas mahdolliselta. Tämä kuvastaa myös menetyksen osittaisuutta ja epäselvyyttä. Menetys ei ole pysyvä vaan menetetty osa on mahdollista saada niin sanotusti takaisin. Perhekäsityksen menetykset eivät olleet fyysisiä, vaan kokemus psykologisesta perheestä oli ajassa muuttuva aiheuttaen psykologisia menetyksiä.

Kuulumisen tunteen ja juurien epäselvään menetykseen liittyi irrallisuuden kokemuksia ihmisistä, paikoista ja omasta kulttuurista. Menetykset olivat luonteeltaan osittaisia, sillä ihmiset ja paikat, joihin haastateltavat olivat tunteneet kuuluvansa tai joita he pitivät itselleen tärkeinä, olivat fyysisesti edelleen olemassa mutta psyykinen yhteys niihin oli heikentynyt. Menetykset koskivat kodin tunnetta, suvun paikkaan kuulumista ja käsitystä omista juurista. Suurimalla osalla haastateltavista oli kokemuksia monipaikkaisesta asumisesta, jonka voidaan nähdä vaikuttaneen kuulumisen tunteen ja juurien epäselvään menetykseen. Teresa Haukkalan (2011, 35) mukaan monipaikkainen asuminen voi aiheuttaa juurettomuuden tunnetta ja pirstaloitunutta identiteettiä sekä hankaloittaa oman minuuden hahmottamista, kun taas pysyvyys tukee lapsen juurien sekä kuulumisen tunteen ja eheän identiteetin muodostumista (Forsberg 2018, 113; Forsberg & Ritala-Koskinen 2018, 17). Tulosten perusteella haastateltavien ihmissuhde- ja paikkajatkumot katkesivat monipaikkaisen asumisen ja yhteydenpidon vähentymisen myötä, minkä voidaan nähdä vaikuttaneen heidän kuulumisen tunteen ja juurien epäselvään menetykseen sekä vaikeuteen hahmottaa omaa menneisyyttään.

Monipaikkaisen asumisen myötä kuulumisen tunnetta tai tunnetta juurista ei välttämättä ehdi muodostua tai mikäli muodostuu, ei niihin välttämättä pääse myöhemmin käsiksi toisaalla asuessa, jos ei ole mitään minkä kautta muistella menneisyyttään. Haastateltavat kuvasivat, ettei heillä ei ollut mahdollisuuksia muistella menneisyyttään tai rakentaa kuvaa menneisyydestä ihmissuhteiden tai esineiden avulla, sillä niitä oli menetetty. Esineiden katoamista pidettiin harmillisena ja mahdollisuutta muistella menneisyyttä ihmissuhteiden avulla tunnuttiin arvostavan. Haastateltavat tunnistivat niiden merkityksen menneisyyden muisteluun, juurien sekä identiteetin hahmottamiseen. Osalla haastateltavilla oli vaikeuksia omaelämäkerrallisen tarinan muodostamisessa ja omien juurtensa hahmottamisessa. Tulokset tukevat Robyn Fivushin (2010) näkemystä siitä, että omaelämäkerrallisen muistin kehittyminen edellyttää mahdollisuutta jäsentää omaa menneisyyttä yhdessä aikuisen kanssa.

Sijaishuollon laatukriteerien mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee vastata siitä, että lapsi saa itseään ja elämäntilannettaan koskevat tiedot ja varmistaa, että lapsella on omaan elämäänsä liittyviä muistoja tallennettuna esimerkiksi valokuvina tai dokumentteina. (Malja ym. 2019, 65–66). Mikäli muuta mahdollisuutta menneisyyden muistelemiseen ei ole, voivat sijaishuollon aikaiset asiakirjat saada tärkeän roolin, sillä niiden avulla lapsi voi muodostaa käsitystä menneisyydestään ja itsestään. Asiakirjat voivat kuitenkin olla laadittu lapselle vaikeasti ymmärrettävällä tavalla, jolloin korostuu sosiaalityöntekijän rooli käydä asiakirjoja yhdessä lapsen kanssa läpi. Sosiaalityöntekijä voi

tällöin myös muistella lapsen menneisyyttä oman muistinsa ja kokemustensa perusteella, jolloin hän tarkemmin avaa lapselle asiakirjoissa mainittuja asioita.

Tarinat, valokuvat sekä esineet tukevat lasten kuulumisen tunnetta ja identiteetin muodostamista eikä huostaanotetuilla lapsilla usein pääsyä näihin resursseihin (Hoyle, Shepherd, Lomas & Flinn 2020, 935). Eheän kuvan rakentaminen itsestä voi olla vaikea, mikäli menneisyyden muisteluun ei ole mahdollisuuksia (Hoyle ym. 2020). Identiteetin rakentaminen ilman tunnetta omista juurista voi haastavaa, sillä ymmärrystä itsestä ja siitä miten on tullut tähän päivään ja tähän pisteeseen ei välttämättä ole. Koska esineet mahdollistavat menneisyyden muistelemista tulisi niiden säilymiseen kiinnittää erityistä huomiota. Koska esineitä voi kadota muuttojen ja monipaikkaisen asumisen myötä, olisi tärkeää, että sijaishuollon käytännöissä otettaisiin enemmän huomioon niiden merkitys ja varmistettaisiin, että ne säilyvät lapsilla ilman, että heidän yksin tarvitsee olla niiden säilymisestä vastuussa (Laakso 2018, 122–123). Sijaishuollon laatukriteerien mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee huolehtia siitä, että lapsella on mahdollisuus ottaa mukaan itselle tärkeitä tavaroita (Malja ym. 2019, 63). Sosiaalityöntekijän olisi tärkeä huostaanoton alkaessa tai lapsen sijaishuoltoapaikan vaihtuessa kiinnittää huomiota lapselle merkityksellisiin esineisiin, kysyä niistä häneltä sekä varmistaa, että lapsi saa hänelle tärkeät esineet mukaansa joko sinä hetkenä tai myöhemmin.

Kokonaisuudessaan haastateltavat tunsivat jääneensä yksin epäselvän menetysten ja niiden aiheuttaman hämmennyksen sekä surun kanssa. Epäselvät menetykset jäivät usein tunnistamatta niin haastateltavilta kuin sijaishuollon aikaisilta aikuisilta kuten biologisilta vanhemmilta, sijaishuollon työntekijöiltä ja sijaisvanhemmilta. Surun ja hämmennyksen tunteet puolestaan jäivät kokemuksi, joita ei voinut jakaa tai käsitellä aikuisten kanssa. Haastateltavat jäivät yksin muuttuneen ihmissuhteen aiheuttaman hämmennyksen kanssa ja pohtimaan sitä, miten suhteeseen tulisi suhtautua ja tulisiko sitä muuttaa. Tulosten perusteella haastateltavat olisivat kaivanneet tukea epäselvien menetystensä ja surunsa käsittelyyn läheisiltä, ja he olisivat pitäneet sitä tärkeänä sen hetkisen hyvinvointinsa sekä jatkon kannalta.

Monique Mitchellin (2018, 8) tutkimuksesta käy ilmi, että huostaanotetut pitivät tärkeänä heidän epäselvien menetysten ja surun tunnistamista, keskusteluyhteyttä aikuiseen ja tuntemusta siitä, että heistä välitettiin. Eräs hänen tutkittavistaan koki, että jos hänellä olisi ollut joku, jolle puhua, olisi hän käyttänyt mahdollisesti vähemmän huonoja selviytymisen

hallintakeinoja, kuten päihteitä, menetysten ja surun käsittelyyn (Mitchell 2018, 8). Tästäkin aineistosta on tulkittavissa, että keskusteluyhteydellä haastateltavat olisivat voineet pohtia muuttuneita suhteita, surra menetyksiä ja hyväksyä ne, mikä olisi tukenut haastateltavien hyvinvointia. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijän olisi mahdollista olla se ulkopuolinen henkilö kenelle lapsi voisi puhua menetyksistään ja surusta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulisi luoda lapseen luottamuksellinen suhde, jossa lapsi pystyisi kertomaan hänelle merkityksellistä asioita. Tähän liittyen sijaishuollon laatukriteerien mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee huolehtia siitä, että hän tapaa lasta säännöllisesti kahden kesken, vahvistaa lapsen uskoa kokemuksista kertomisen tärkeyteen, käyttää eri keinoja lapsen kokemusten kuulemiseen ja, että lapsi tietää miten ottaa yhteyttä sosiaalityöntekijään (Malja ym. 2019, 64 & 70).

Monique Mitchellin (2018, 8) huostaanotettujen tutkittavien mukaan heidän surunsa tunnistaminen voi olla ratkaiseva tekijä sen välillä muodostuuko sijaishuollosta myönteisiä vai kielteisiä pitkän aikavälin seurauksia. Lasten tukeminen surun ymmärtämisessä ja ilmaisemissa sekä yhteydenpidon edistäminen läheisiin, on yhteydessä vähäisempään riskiin pidemmän aikavälin käytöksellisille, sosiaalisille ja emotionaalisille ongelmille. Se on myös yhteydessä vähäisempiin sijoituspaikan vaihtoihin sekä suurempaan todennäköisyyteen pysyvän sijaishuoltoratkaisun löytymiselle. (Knight & Gitterman 2019, 170.) Haastatteluista voidaan tulkita, että epäselvien menetysten kokeminen ja käsittelemättä jääminen voi vaikeuttaa lasten uusien ystävyysuhteiden solmimista, mikä voi vaikuttaa heikentävästi heidän hyvinvointiinsa. Toistuvat muutot ja toistuvat kokemukset menettämistä voivat vähentää lasten halua tutustua uusiin ihmisiin ja paikkoihin ja lisätä eristäytymistä ja riskiä syrjäytymiselle. Epäselvien menetysten voidaan nähdä siten lisäävän lasten riskiä syrjäytyä. Huostaanotettujen lasten hyvinvoinnin kannalta olisi tärkeää, että sijaishuollossa keskityttäisiin enemmän epäselvien menetysten ja niiden surun tunnistamiseen ja käsittelemiseen.

Laadullinen tutkimusote ja yksilöhaastattelut osoittautuivat tarkoituksenmukaisiksi tutkimusmetodeiksi epäselvien menetysten tutkimiseksi. Epäselvät menetykset ovat kokemuksellisia, usein tunnistamattomia ja henkilökohtaisia ilmiöitä, joita voi olla vaikea tavoittaa kvantitatiivisin keinoin tai ryhmähaastatteluin. Tarkoituksenani oli tuoda esille huostaanotettuna olleiden subjektiivisia kokemuksia epäselvistä menetyksistä ja kuvailla niitä sekä niiden merkityksiä yksilöille laajemmin ilmiönä. Koska laadullinen tutkimus arvostaa nimenomaan yksilöiden subjektiivisia kokemuksia ja, koska tarkoituksena on ymmärtää

ilmiötä kokeneilta tutkittavilta, ei tutkittavien määrälle ole olemassa ennalta määrittelyä hyvää määrää (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98; Vuori 2021). Haastateltavieni määrä oli pieni eikä tulokseni ole yleistettävissä. Laadullinen tutkimus luo rajatun näkökulman tutkittavaan ilmiöön eikä se pyri tilastolliseen yleistettävyyteen. Sen tarkoituksena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä ja antaa sille teoreettinen tulkinta. Tärkeä osa tätä on saada tutkittavia, joilla on kokemusta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 98.) Jokaisen haastateltavan kokemukset olivatkin ainutlaatuisia ja arvokkaita sellaisenaan, ja antoivat tietoa sijaishuollosta ja sen kehittämiseksi.

Tutkimuksen toteuttaminen haastatteleamalla huostassa olleita antoi mahdollisuuksia tarkastella huostaanoton pitkäaikaisempia vaikutuksia. Haastateltavat reflektoivat huostaanoton aikaisia kokemuksiaan, mikä toi aineistoon ajallista etäisyyttä ja toi esille huostaanoton aikaisten kokemusten pitkäaikaisia vaikutuksia. Haasteltavien näkökulma sisälsi niin heidän menneisyytensä muistelua mutta myös elämänkaarellista tulkintaa siitä, miten epäselvät menetykset ovat vaikuttaneet heidän elämään, hyvinvointiin ja identiteettiin vuosien ajan huostaanoton jälkeen. On kuitenkin otettava huomioon, että muistot ovat tulkinnallisia ja ne voivat ajassa muuttua myöhempien elämäntapahtumien myötä.

Tiedostin koko tutkielman aikana tutkijan asemani ja pohdin erityisesti haastattelurunkoa sekä analyysia laatiessani omien valintojeni tekevän tutkimuksesta juuri minun tutkimukseni. Laadullisessa tutkimuksessa onkin huomioitava, että tutkija vaikuttaa tulkintoihin ja tulkinnat ovat tutkijasta riippuvaisia. Kuten tutkittavat niin myös tutkija on subjekti, joka vaikuttaa tutkimukseen. Reliaabeliuuden vuoksi on siis tärkeää, että tutkija perustelee valintansa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160 & 189; Vuori 2021.) Pohdin useasti analyysia kirjoittaessani, että nämä ovat minun tekemiäni tulkintojani haastateltavien kokemuksista eivätkä haastateltavat välttämättä samaistu niihin, vaikka ne ovat tehty heidän kokemustensa pohjalta. Pyrin havainnollistamaan ja perustelevaan analyysiani esittämällä aineisto-otteita sekä sitä sitomalla sitä tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen. Tutkimusraporttia kirjoittaessa on tyyppillistä esittää katkelmia aineistosta, sillä niiden tarkoituksena on havainnollistaa analyysia ja tehdä näkyväksi mihin tutkija analyysiä pohjaa. (Juhila 2021).

Tutkimuksen tulokset tukevat käsittelemään epäselviä menetyksiä Kenny Korin ja muiden (2023) esittämän HEAR-mallin mukaisesti, sillä sen ytimessä on epäselvien menetysten tunnistaminen, hoivaavan yhteisön rakentaminen ja epäselvyyden vähentäminen avoimen viestinnän avulla. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että nämä elementit puuttuivat

haastateltavien sijaishuollon arjesta. Haastateltavien epäselviä menetyksiä ei tunnistettu, haastateltavat jäivät yksin pohtimaan suhtautumistaan menetettyihin ihmissuhteisiin ja haastateltavat kokivat hämmennystä ja epäselvyyttä omasta menneisyydestään.

HEAR-mallin ensimmäisen elementin mukaisesti epäselvän menetyksen teoreettista viitekehystä tulisi hyödyntää sijaishuollossa. Teorian käyttö auttaisi paikantamaan epäselvien menetysten aiheuttamat surun tunteet ja käytökset epäselviin menetyksiin. Toisin sanoen menetysten tunnistaminen helpottuisi, kun teoria niiden taustalla tunnettaisiin. (Kor ym. 2023, 251–252.) Tutkimukseni haastateltavat olisivat kaivanneet aikuisia, jotka olisivat auttaneet tunnistamaan heidän kokemansa menetykset ja antaneet tilaa tunteille, jotka eivät olleet yksiselitteisiä tai lopullisia. Epäselvän menetyksen teorian lisääminen sijaishuollon työhön voisi auttaa sijaishuollon aikuisia tunnistamaan epäselvät menetykset varhaisessa vaiheessa ja siten vähentämään lasten yksinjäämisen kokemusta.

Mallin toisen elementin mukaisesti lapsen ympärille tulee sijaishuollossa luoda hoivaava verkosto, joka koostuu sijaishuollon aikaisista aikuisista ja lapsille tärkeistä henkilöistä sekä heidän välisestä yhteydenpidosta ja tiedon vaihdosta. Verkoston tiedon välityksen avulla pyritään luomaan resursseja, joiden avulla lapsen on mahdollista olla yhteydessä hänelle läheisiin ihmisiin, yhteisöihin ja omaan kulttuuriin. Esimerkiksi tieto lapsen kulttuurille ominaisista esineistä, voi mahdollistaa lapselle kulttuurin esineen saamisen hänen huoneeseensa, mikä voi tukea hänen yhteenkuuluvuutensa tunnetta kulttuurinsa. Lapselta voi myös esimerkiksi kysyä mitkä ovat hänen perheellensä ominaisia ruokia. Tuomalla niitä osaksi lapsen sijaishuollon arkea voidaan mahdollisesti lisätä lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta biologiseen perheeseen, vaikka hän onkin heistä erillään. Elementin mukaan lasta tulee osallistaa tunnistamaan hänelle tärkeitä ihmisiä, esineitä ja tapahtumia, jotka voivat auttaa häntä tuntemaan yhteyttä biologiseen perheeseensä. (Kor ym. 2023, 252.) Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä on varmistaa, että lapselle läheiset ihmiset osallistuvat työskentelyyn lapsen asioissa asiantuntijana (Malja ym. 2019, 69).

Toisen elementin mukaisesti verkostoyhteistyöllä voidaan myös vähentää lapsen ristiriitaisia tunteita, joita hän voi kokea muuttuneista perhesuhteista. Sujuvalla yhteistyöllä lapsi voi niin sanotusti sallia tuntevansa kiintymystä biologisen perheenjäsenten lisäksi sijaishuollon aikaisiin aikuisiin. Verkostoyhteistyöllä on tarkoitus tunnistaa ja koota yhteen resursseja, jotka tukevat lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta hänen perheeseensä, yhteisöönsä ja kulttuurinsa. (Kor ym. 2023, 252–253.) Elementin mukaisesti toimimalla voisi olla

mahdollista vähentää lapsen kuulumisen tunteen ja juurien epäselvää menetystä sekä lisätä lapsen ymmärrystä heidän menneisyydestänsä ja juuristaan, mikä puolestaan helpottaa lapsen omaelämäkerran ja identiteetin muodostusta.

Mallin kolmannen elementin mukaan sijaishuollon aikuisten tulee tiedostaa epäselvien menetysten luonteen ratkaisemattomuus ja se, ettei lapsi voi surra epäselviä menetyksiään lineaarisesti vaiheittain, sillä menetyt ovat tavalla tai toisella edelleen olemassa (Kor. ym. 2023, 253.) Tutkimukseni haastateltavat kuvasivat surua, hämmennystä ja yksin jäämistä, mikä osoittaa, ettei heillä ollut aikuista, joka olisi tunnistanut epäselvän menetyksen luonteen ja tarjonnut tukea sen jäsentämiseen. Elementin mukaan aikuisten tietoisuus epäselvien menetysten loputtomuudesta auttaa ymmärtämään, että lapsi voivat eri kehitysvaiheissa etsiä tietoa heidän perheestään ja olosuhteistaan sekä tekijöistä, jotka johtivat menetyksiin. Aikuisten tulisikin tarjota lapselle ikätasoisesti tietoa heidän menneisyydestä ja menetyksistä ja vastata lapsen kysymyksiin kehitystasolle sopivilla tavoilla. Koska epäselvät menetykset usein jatkuvat voi lapsi etsiä vastauksia ei yhden vaan useamman kerran. (Kor. ym. 2023, 254.) Tutkimukseni haastateluista kävi ilmi, että haastateltavat kokivat epäselvyyttä heidän menneisyydestänsä, jota olisi sijaishuollon aikana voinut heidän kanssaan enemmän käsitellä. Sijaishuollon laatuksien mukaan sijaishuoltopaikan aikuisten tulisi työstää lapsen elämäntarinaa yhdessä lapsen kanssa ja sosiaalityöntekijän tulisi mahdollistaa tätä tallentamalla lapsen menneisyydestä muistoja esimerkiksi valokuvilla (Malja ym. 2019, 64 & 66).

Mallin neljännen elementin mukaan lapsen kokemaa epäselvyyttä on pyrittävä vähentämään tarjoamalla lapselle tietoa hänen sijaishuollostansa, sen kestosta, vanhempien tapaamisesta sekä perheen jälleenyhdistämisestä. Lapsi voi huostaanoton siirtymävaiheessa tai yhteydenpidon vähentyessä kokea lisääntyntä epäselvän menetyksen tunnetta. Epäselvyyden voidaan nähdä aiheuttavan sitä. Elementin mukaan lapsen sijoituspaikan pysyvyyttä ja vakautta tulisi myös tukea, jotta lapsi voisi kehittää vahvemman emotionaalisen yhteydentunteen ystäviinsä, yhteisönsä ja kulttuurinsa. (Kor ym. 2023, 254.) Sosiaalityöntekijän tärkeä tehtävä sijoitusprosessin aikana on tehdä tiivistä yhteistyötä lapsen, hänen vanhempiensa ja muiden lasten läheisten kanssa (Malja ym. 2019, 63). Tiiviissä työskentelyssä on mahdollista keskustella siitä miten yhteydenpito muuttuu ja miltä se lapsesta tuntuu, mikä voi mahdollistaa lasta ymmärtämään miten hänen ihmissuhteensa voivat muuttua ja siten mahdollisesti vähentämään tai tuomaan esille lapsen hämmennystä tästä. Tutkimukseni tulosten mukaan tarjoamalla tietoa esimerkiksi vanhempien tapaamisen

käytännöistä voitaisiin, vähentää lasten hämmennyksen tunteita siitä miksi yhteydenpitoa on rajoitettu, ja lisätä lapsen ymmärrystä siitä miksi yhteydenpito vanhempaan voi olla haitaksi hänen kehitykselleen. Tämä voisi auttaa lasta muodostamaan uudenlaista suhdetta vanhempansa ja siten käsittelemään epäselvää menetystä.

Tutkimuksen perusteella jatkotutkimusta tarvitaan erityisesti siitä, miten epäselviä menetyksiä voidaan käsitellä sijaishuollon aikana, jotta lapsen yksin jäämisen kokemuksia voidaan vähentää ja mahdollisesti myös vähentää epäselvien menetysten muodostusta. Jatkotutkimusta sijaishuoltoon sovellettavista malleista, kuten HEAR-mallista, epäselvien menetysten tunnistamiseen ja käsittelyyn olisi hyvä tarkastella. Jatkotutkimus voisi kohdentua huostassa oleviin lapsiin, jolloin saataisiin enemmän reaaliaikaista tietoa sijaishuollon aikaisista tuen tarpeista liittyen epäselviin menetyksiin. Tämänkaltainen tieto olisi tärkeää epäselvien menetysten varhaiselle tunnistamiselle ja käsittelemiselle.

Tutkimukseni tulokset ovat merkityksellisiä sekä yhteiskunnallisesti että sijaishuollon ammatillisessa käytännössä. Ne osoittavat, että huostaanotettujen lasten kokemat epäselvät menetykset ovat moniulotteisia ja että niiden tunnistamattomuus vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja heidän pitkän aikavälin kehitykseensä. Epäselvät menetykset vaikuttavat lapsen tunne-elämään, käsitykseen omasta menneisyydestä ja itsestä ja kykyyn muodostaa ihmissuhteita. Toisin sanoen osa-alueisiin, joilla on yhteys sijaishuollon aikaiseen sekä myöhempään nuoruudessa ja aikuisuudessa tapahtuvaan sosiaaliseen ja psyykkiseen selviytymiseen. Siksi niiden tunnistaminen ja huomioiminen lastensuojelun käytännöissä olisi tärkeää niin yksilön kuin yhteiskunnan näkökulmasta.

Haastattelemani huostaanotettuina olleet antoivat arvokasta tietoa heidän kokemuksistaan sijaishuollon aikana ja sen jälkeen. Heidän kokemuksensa ja näkemyksensä mahdollistivat epäselvän menetyksen aiheen tutkimisen, joka on suomalaisessa lastensuojelussa edelleen heikosti tunnettu käsite. Ilmiö saatetaan käytännöissä tunnistaa, mutta sitä ei ole vielä suomalaisessa lastensuojelussa käsitteellistetty, vaikka se koskettaa monia. Tämän tutkimuksen myötä toivon, että ilmiötä tunnistetaan ja käsitteellistetään sijaishuollossa paremmin ja, että keskustelu sekä jatkotutkimus sen ympärillä lisääntyy.

Lähteet

- Alastalo, M. & Pösö, T. (2014). Number of children placed outside the home as an indicator – social and moral implications of commensuration. *Social Policy & Administration* 48:7, 721-738.
- Beck, A. (2006). Addressing the Mental Health Needs of Looked after Children Who Move Placement Frequently. *Adoption & Fostering*, 30(3), 60-65. [online].
<https://doi.org/10.1177/030857590603000308> Viitattu 8.12.2025.
- Boss, P. (1999). *Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief*. Harvard University Press.
- Boss, P. (2010). The trauma and Complicated Grief of Ambiguous Loss. *Pastoral Psychology* 59, 137–145. [online]. <https://doi.org/10.1007/s11089-009-0264-0>
- Boss, P. (2016). The Context and Process of Theory Development: The Story of Ambiguous Loss. *Journal of Family Theory & Review* 8, 269-286.
- Boss, P. & Carnes, D. (2012). The Myth of Closure. *Family Process*, 51 (4). 456-469. [online]. <https://doi.org/10.1111%2Ffamp.12005> Viitattu 4.3.2026.
- Doka, K. J. (2017a). Disenfranchised grief and trauma. Teoksessa Thompson, N., Cox, G.R. & Stevenson, R.G. (toim.) *Handbook of Traumatic Loss: A Guide to Theory and Practise*. Routledge, 377-385.
- Doka, K. J. (2017b). The Disenfranchised Grief of Children and Adolescents. Teoksessa Stevenson, R.G. & Cox G.R. (toim.) *Children, Adolescents and Death*. Routledge, 37-43.
- Dahlström, A. & Fritze, R. (2018). Kadonneen henkilön omaisten kokemuksia katoamisesta. *Metropolian Ammattikorkeakoulu*. [online].
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/153714/Dahlstrom_Fritze.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 8.12.2025.
- Enroos, R. (2016). Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö T. (toim.), *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino.
- Fivush, R. (2011). The Development of Autobiographical Memory. *Annual Review of Psychology*, 62(1), 559–582. [online].
<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.121208.131702> Viitattu 19.3.2026.

- Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (2018). Johdatus lasten monipaikkaiseen asumiseen. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (toim.), Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus. 7–22.
- Forsberg, H. (2018). Synteesi. Paikkatietoinen hyvinvointi. Teoksessa Forsberg, H., & Ritala-Koskinen, A. (toim.), Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Tallinna: Gaudeamus. 175–191.
- Goldsworthy, K. K. (2005). Grief and loss theory in social work practice: All changes involve loss, just as all losses require change. *Australian Social Work* 58(2), 167-178. [online]. <https://doi.org/10.1111/j.1447-0748.2005.00201.x>
- Groop, K. (2021). Sijaishuolto osana elämäntarinaa – Elämäntarinan käännekohtien analyysi sijaishuollosta aikuistuneiden kokemuksista. *Janus* 29 (3), 249–266.
- Haukkala, T. (2011). Monipaikkaisuus. Ilmiö ja tulevaisuus. Sitran selvityksiä 54. Helsinki: Sitra.
- Hirsjärvi, S., Hurme, H., & Gaudeamus oy, kustantaja. (2014). Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hedin, L. (2014). A sense of belonging in a changeable everyday life – a follow-up study of young people in kinship, network, and traditional foster families. *Child & Family Social Work*, 19(2), 165–173. [online]. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00887.x>
- Helavirta, S. (2016). Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö T. (toim.), Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Heino, T. (2007). Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Helsinki: Valopaino.
- Heino, T., Hyry, S., Ikäheimo, S., Kuronen, M., & Rajala, R. (2016). Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset: HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Hoikkala, S. & Lavikainen, V. (2015). Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Lastensuojelun Keskusliitto.
- Holmi, L (2025). Sulkevatko pysyvyys ja perheen jälleenyhdistäminen toisensa pois lastensuojelussa? Kirjoitus Lastensuojelun keskusliitto blogissa 1.12.2025. [online]. <https://www.lskl.fi/blog/sulkevatko-pysyvyys-ja-perheen-jalleenyhdistaminen-toisensa-pois-lastensuojelussa/> Viitattu 5.12.2025.

- Holmi, L. & Ylönen, O. (2023). Lapsen oikeutta pysyvyyteen tulisi vahvistaa. Kirjoitus Lastensuojelun keskusliitto blogissa 12.1.2023. [online].
<https://www.lskl.fi/blog/lapsen-oikeutta-pysyvyyteen-tulisi-vahvistaa/> Viitattu 27.11.2025.
- Hoyle, V., Shepherd, E., Lomas, E., & Flinn, A. (2020). Recordkeeping and the life-long memory and identity needs of care-experienced children and young people. *Child & Family Social Work*, 25(4), 935–945. [online]. <https://doi.org/10.1111/cfs.12778> Viitattu 25.3.2026.
- Huusko, K. (2019). Transfeminiinisen vanhemman parisuhteet, perhesuhteet ja sukupuolenkorjausprosessi. Itä-Suomen yliopisto. [online].
<https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/801eb390-ce38-402b-b274-e33257c4c9f9/content> Viitattu 8.12.2025.
- Hämäläinen, K. (2012) Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Helsinki: Väestöliitto.
- Jack, G. (2010). Place matters. The significance of place attachments for childrens well-being. *British Journal of Social Work* 40:3, 755-771. [online].
<https://www.jstor.org/stable/43687480> Viitattu 23.10.2025.
- Jensen, A.-M. (2009). Mobile Children: Small Captives of Large Structures? *Children & Society* 23(2), 123–135. [online]. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2008.00145.x> Viitattu 21.10.2025.
- Juhila, K. (2021). Teemoittelu. Teoksessa Vuori, J. (toim.), Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/> Viitattu 29.10.2025.
- Kallinen, K. (2019). Perhehoitoon sijoitettujen lasten suhteet biologisiin vanhempaisiin. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:1, 41–51.
- Kallinen, K. (2024). Kodin merkityksellisyys, haavoittuvuus ja ristiriitaisuus – perhehoitoon sijoitettujen lasten kokemuksia kodista. *Nuorisotutkimus* 42:4, 19–32.
- Knight, C. & Gitterman, A. (2019). Ambiguous Loss and Its Disenfranchisement: The Need for Social Work Intervention. *Families in Society*, 100(2), 164-173. [online].
<https://doi.org/10.1177/1044389418799937> Viitattu 28.10.2025.
- Kor, K., Park, J., Dear, R., & Fabrianesi, B. (2023). Responding to children’s ambiguous loss in out-of-home care: The HEAR practice model. *Child & Family Social Work*. 248-258.

- Kuula, A., & Vastapaino, kustantaja. (2006). Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Känkänen, P. (2013). Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M., & Heino, T. (toim.), Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Laakso, R. (2016). Huostaanotto ja muutokset lapsen elämässä. Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö T. (toim.), Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino, 157–187.
- Laakso, R. (2018). Esineet huostaanotettujen lasten muutoissa. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (toim.), Monen kodin lapset: lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 103–130.
- Laakso, R. (2019). Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Yhteiskuntapolitiikka 84:1, 4–15. [online]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902145007> Viitattu 13.11.2025.
- Lastensuojelulaki (417/2007). Finlex
https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2007/417#chp_8__sec_39a Viitattu 29.9.2025.
- Look, A. (2018) The Face of Grief in Foster Care. *Journal of Humanistic Psychology* 63(1), 126-139. [online] <https://doi.org/10.1177/0022167818812723>
- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P., Eriksson, P. & Suomen kuntaliitto, julkaisija. (2019). Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriö. [online]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3> Viitattu 24.10.2025.
- Mikkola, M. & Micklin, S. (2018). Omaisensa kadottaneen tarvitsema psykososiaalinen tuki. Metropolian Ammattikorkeakoulu. [online].
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/149342/Omaisensa%20kadottaneen%20psykososiaalisen%20tuen%20tarve.pdf?sequence=1&isAllowed=y> Viitattu 8.12.2025.
- Mitchell, M.B. (2018). “No One Acknowledged My Loss and Hurt”: Non-death Loss, Grief, and Trauma in Foster Care. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 35(1), 1-9.
- Mitchell, M.B. (2016a). The neglected transition: Building a relational home for children entering foster care. New York, NY: Oxford University Press.
- Mitchell, M.B. (2016b). The Family Dance: Ambiguous Loss, Meaning Making, and the Psychological Family in Foster Care. *Journal of Family Theory & Review* 8(3), 360–372. [online]. <https://doi.org/10.1111/jftr.12151> Viitattu 5.12.2025.
- Mitchell, M.B. & Kuczynski, L. (2010). Does anyone know what is going on? Examining children's lived experience of the transition into foster care. *Children and Youth*

- Services Review 32(3), 437–444. [online].
<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2009.10.023> Viitattu 4.12.2025.
- Morgan, P. (2010). Towards a developmental theory of place attachment. *Journal of Environmental Psychology* 30(1), 11-22. [online].
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.07.001> Viitattu 22.10.2025.
- Murpey, D., Bandy, T. & Moore, A. K. (2012). Frequent Residential Mobility and Young Children's Well-Being. *Child Trends*, 1–9. [online]. <https://cms.childtrends.org/wp-content/uploads/2013/06/2012-02ResidentialMobility.pdf> Viitattu 22.10.2025.
- Mäkinen, O., & Tammi, kustantaja. (2006). Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.
- Pihkala, P. (2025). Eläineettinen suru. Teokseen Koistinen, T., Pöykkö, P.M. & Suomalainen teologinen kirjallisuusseura (toim.), *Eläimet, etiikka ja teologia*. Suomalainen teologisen kirjallisuusseura. [online].
<https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/el%C3%A4ineettinen-suru/> Viitattu 8.12.2025.
- Puustinen-Korhonen, A. & Pösö, T. (2010). Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. *Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3*.
- Pösö, T. (2016). Johdanto; Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta? Teoksessa Enroos, R., Heino, T. & Pösö T. (toim.). *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino. 7–32.
- Pösö, T., Skivenes, M., Thoburn, J. (2021). Making sense of adoption from care in very different contexts. Teoksessa Thoburn, J., Skivenes, M., & Pösö, T. (toim.), *Adoption from Care*. Bristol University Press, 249-264.
- Ritala-Koskinen, A. & Forsberg, H. (2016). Pienet muutot ja monipaikkaisuus. Lasten asuminen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tapauskuvauksissa. Teoksessa Kivijärvi, A. & Peltola, M. (toim.), *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Ritala-Koskinen, A. (2018). Avohuollon asiakaslasten asumisliikkuvuus. Teoksessa Forsberg, H. & Ritala-Koskinen, A. (toim.), *Monen kodin lapset. Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Tallinna: Gaudeamus.
- Rubin, D. M., O'Reilly, A. L. R., Luan, X. & Localio, A. R. (2007). The Impact of Placement Stability on Behavioral Well-being for Children in Foster Care. *Pediatrics* (Evanston) 119(2), 336–344. [online]. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-1995> Viitattu 22.10.2025.

- Sariaslan, A., Kääriälä, A., Pitkänen, J., Remes, H., Aaltonen, M., Hiilamo, H., Martikainen, P., & Fazel, S. (2022). Long-term Health and Social Outcomes in Children and Adolescents Placed in Out-of-Home Care. *JAMA Pediatrics*, 176(1), e214324. [online]. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2021.4324> Viitattu 9.12.2025.
- Sinkkonen, J. (2015). Mitä tulisi ottaa huomioon lasta sijoittaessa. Teoksessa Sinkkonen, J. & Tervonen-Arnkil, K. (toim.), *Lapsi uusissa oloissa*. Helsinki: Duodecim, 148–178.
- Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2025a). Lastensuojelu 2024. Tilastot ja data. [online]. <https://thl.fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu> Viitattu 29.9.2025.
- Tietosuojalaki (1050/2018). Finlex. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2018/1050> Viitattu 19.11.2025.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos)*. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarvointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. [online]. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf Viitattu 19.11.2025.
- Unrau, Y. A., Seitä, J. R., & Putney, K. S. (2008). Former foster youth remember multiple placement moves: A journey of loss and hope. *Children and Youth Services Review* 30(11), 1256–1266. [online]. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2008.03.010> Viitattu 24.10.2025
- Westerlund, L. (2023). *Sijoitettujen lasten näkymättömät menetykset*. Kirjallisuuskatsaus kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten epäselvistä menetyksistä ja epäoikeutetusta surusta. Turun yliopisto.
- Wilson, S. & Milne, E.J. (2013). *Young People Creating Belonging: spaces, sounds and sights*. University of Stirling. [online]. <http://hdl.handle.net/1893/12942> Viitattu 23.10.2025.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

Tule haastateltavaksi opinnäytetyöhön!

Oletko ollut huostaanotettuna lapsuudessa? Haluaisin haastatella sinua ja kuulla kokemuksistasi sijaishuollosta sekä sen myötä mahdollisesti kokemistasi menetyksistä ja niiden vaikutuksista sinuun.

Olen Laura Westerlund ja opiskelen sosiaalityötä Turun yliopistossa. Teen pro gradu-tutkielmaani liittyen huostaanotettuna olleiden kokemuksiin epäselvistä menetyksistä.

Epäselvät menetykset (eng. ambiguous loss) ovat menetyksiä, joista uupuu lopullisuus ja, jotka jäävät ratkaisematta epäselvän tilanteen vuoksi. Menetykset voivat olla psyykkisiä, jolloin menetetty on edelleen fyysisesti läsnä mutta tämän olemus on muuttunut niin, että menetys tuntuu henkiseltä. Esimerkiksi päihderiippuvuudet voivat aiheuttaa tämänkaltaisia menetyksiä läheisille.

Menetykset voivat myös olla fyysisiä, jolloin menetetty on psyykkisesti läsnä ajatuksissa, vaikka fyysisesti he ovat eri paikassa. Esimerkiksi katoamiset, ihmissuhde-erot ja sijaishuolto voivat aiheuttaa tämänkaltaisia menetyksiä.

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa huostaanotettuna olleiden kokemuksista epäselvistä menetyksistä sijaishuollon kehittämistä varten. Tarkoituksena on selvittää millaisia epäselviä menetyksiä he ovat kokeneet, miten ne ovat heihin vaikuttaneet ja voisiko jokin auttaa niiden käsittelyssä.

Kiinnostuitko? Saat lisätietoa alla olevasta linkistä, jossa voit myös esittää kysymyksiä sekä ilmoittautua haastatteluun. Ilmoittautuminen on auki 22.2.2026 asti.

Ystävällisin terveisin

Laura Westerlund

Tutkielmaani ohjaa yliopistonlehtori Anne-Mari Jaakola.

Liite 2. Webropool lomake haastatteluilmoittautumiseen

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa tietoa huostaanotettuna olleiden kokemuksista **epäselvistä menetyksistä** sijaishuollon kehittämistä varten. Tarkoituksena on selvittää millaisia epäselviä menetyksiä huostaanotettuna olleet ovat kokeneet, miten ne ovat heihin vaikuttaneet ja voisiko jokin auttaa niiden käsittelyssä.

Teemoja, joita haastattelussa käsitellään ovat esimerkiksi: muutokset perhesuhteissa, yhteydenpito läheisiin, kodin tunne, tavoite perheen jälleenyhdistämisestä sekä huostassaolon väliaikaisuus. Aiheet ovat sensitiivisiä ja ne saattavat herättää sinussa tunteita ja ajatuksia elämästäsi sijaishuollon aikana, mihin on hyvä varautua. Pyrin tekemään tilanteesta rauhallisen, rennon ja luontevan.

Haastattelut on tarkoitus toteuttaa helmikuun aikana joko kasvokkain Turussa tai etäyhteydellä. Haastatteluun on hyvä varata noin tunti aikaa. Haastatteluun ei tarvitse valmistautua, vaan sinun ajatuksesi ja kokemuksesi ovat riittäviä.

Tallennan haastattelun ja tallenne on vain minun käytössäni. Käsittelen sitä niin, että sinua ei voida tutkielmastani tunnistaa. Hävitän tallenteen tutkimuksen valmistumisen jälkeen toukokuussa.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja voit perua osallistumisesi ilman syytä milloin tahansa, myös kesken haastattelun. Jos pohdit osallistumista, mutta sinulla on kysyttävää, vastaan niihin mielelläni. Ilmoittautuminen on auki 22.2.2026 asti.

1. Haluan osallistua haastatteluun (kyllä / ehkä, mutta minulla on kysyttävää)
2. Onko sinulla kysyttävää? Vastaa kysymyksiin sähköpostilla.
Voit myös olla suoraan yhteydessä minuun lcwest@utu.fi
3. Toivon haastattelua (kasvokkain / etänä / kumpi vain)
4. Haastattelulle mahdollisesti sopivia tai ei-sopivia ajankohtia helmikuussa. Jotain jota tulisi huomioida aikataulussa? Esim. työajat, loma.
5. Yhteystiedot
6. Toivon yhteydenottoa (sähköpostilla / tekstiviestillä / puhelimitse)

Kiitos!

Ystävällisin terveisin

Laura Westerlund

Liite 3. Haastattelurunko

Taustakysymykset

- Kerro hieman itsestäsi.
- Minkä ikäisenä sinut huostaanotettiin? Kuinka pitkään olit sijoitettuna?
- Missä olit sijoitettuna? Oliko sijoituspaikkoja useita?

Kodin tunne

- Mitkä paikat koit kodiksi sijaishuollon aikana? Vaikuttiko sijaishuolto kokemukseesi kodista, miten?
- Menetitkö jotain paikkoja tai koteja? Miten kuvailisit tunteitasi, miltä se tuntui?
- Missä henkilökohtaiset tavarasi olivat sijaishuollon aikana? Oliko niitä useammassa paikoissa? Katosiko niitä? Millainen merkitys tällä oli sinulle?

Ihmissuhteet

- Keitä koit sijaishuollon aikana kuuluvan perheeseesi? Vaikuttiko sijaishuolto kokemukseesi perheestä, miten? Muuttuiko käsityksesi perheestä jotenkin?
- Miten pidit yhteyttä läheisiin? Millaisia vaikutuksia yhteydenpidolla oli suhteisiin?
- Vaikuttiko huostaanotto ja sijaishuolto ihmissuhteisiisi, miten? Miltä menetykset tuntuivat?
- Koitko sijaishuollon aikana ihmissuhdemenetyksiä? Mitkä asiat vaikuttivat menetyksiin?

Jälleenyhdistäminen ja huostaanoton väliaikaisuus

- Millaisia ajatuksia sinulla oli perheen jälleenyhdistämisestä? Miten paljon se oli mielessäsi?
- Tuntuiko huostassa olo väliaikaiselta vai pysyvältä?

Epäselvät menetykset

- Koitko sijaishuollon aikana hämmennystä tai epäselvyyttä jostakin? Mihin asioihin se erityisesti liittyi? Jälleenyhdistäminen, menetykset, työntekijöiden vaihtuminen?
- Koitko menettäneesi asioita huostaanoton tai sijaishuollon myötä, millaisia? Miltä menetykset tuntuivat? Tuntuivatko menetykset lopullisilta vai väliaikaisilta?
- Miten menetykset vaikuttivat sinuun silloin? Tunteisiin, arkeen, käytökseen?
- Millaisena suru näyttäytyi? Miten surulle oli tilaa?

Tuki

- Miten kokemiisi menetyksiin ja suruun suhtauduttiin?
- Millaista tukea sait menetysten ja surun käsittelemiseen? Mitä olisit kaivannut tueksi?

- Ovatko menetykset ovat vaikuttaneet elämääsi sijaishuollon jälkeen, miten?
- Onko jotain, mitä et ole saanut vielä kertoa, mutta haluaisit tuoda esiin?

Liite 4. Selvitys tekoälyn käytöstä

Olen käyttänyt generatiivista tekoälyä (AI) pro gradun kirjoittamisen tukena sen eri vaiheissa ja eri tarkoituksiin. Käyttämäni tekoälyn työkalut, niiden käyttötarkoitus sekä tekoälyn tuotosten verifioimiseksi tekemäni toimet on kuvattu alla. Vakuutan, että olen käyttänyt tekoälyn työkaluja asianmukaisella huolellisuudella, olen ilmoittanut niiden käytöstä voimassa olevan ohjeistuksen mukaisesti ja otan täyden vastuun työni sisällöstä kokonaisuudessaan.

1. käytetty työkalu: OpenAI:n ChatGPT (GPT-4 versio)

- Käytön vaihe: teorioiden alustava kartoitus, teoreettisen viitekehyksen kirjoittaminen
- Käyttötarkoitus: Käytin tekoälyä alustavan teoreettisen viitekehyksen ideoimiseen. Kerroin mitkä teoriat ja teoreettiset lähtökohdat halusin sisällyttää tutkimukseeni ja kysyin tekoälyltä millä tavalla minun kannattaisi koostaa niistä teoreettinen viitekehyseni. Kerroin käyttämistäni lähteistä ja esitin niistä otteita, joista olin kiinnostunut ja joita halusin sisällyttää viitekehyseni kysyäkseeni missä järjestyksessä aiheita ja otteita olisi järkevä esittää. Pyysin tekoälyä tiivistämään teorioita helpommin ymmärrettävään muotoon.
- Todentaminen: Tekoäly ehdotti suppilomaista teoreettista viitekehystä. Pohdin järjestyksen sopivuutta ja muokkasin sitä kirjoitusprosessin aikana seminaareista saatujen kommenttien avulla. Tekoäly ryhmitteli ja järjesteli syöttämäni aiheet ja lainat kokonaisuuksiksi. Arvioin kokonaisuuksia, niiden suhdetta toisiinsa ja miten niistä kannattaisi lähteä kirjoittamaan sujuvaa tekstiä, joka vie asiaa soljuvasti ja ajatuksellisesti eteenpäin. Luettuani tekoälyn tuottamat tiivistelmät teorioista luin teorioista kertovia artikkeleita ja tarkistin asioiden paikkansapitävyyden. En käyttänyt tekoälyn tuottamia tekstitiivistelmiä vaan ne toimivat teorian ymmärtämisen ja ideoinnin apuna hahmottaessani teoreettista viitekehystäni.

2. käytetty työkalu: Microsoft Copilot (yliopiston tunnuksilla)

- Käytön vaihe: teoreettisen viitekehyksen lähteiden haku, lähteiden lukeminen, teoreettisen viitekehyksen kirjoittaminen, haastattelurungon muotoilu, aineiston analysointi, tekstin muokkaaminen.
- Käyttötarkoitus: Kerroin teorioista, joista halusin saada luettavaa ja pyysin tekoälyä ehdottamaan muutamia luettavia lähteitä. Pyysin tekoälyä tiivistämään suomenkieliseen muotoon otteita artikkeleista, joita en ymmärtänyt ja tiivistämään artikkeleiden pääkohdat. Kerroin käyttämistäni lähteistä ja esitin niistä otteita, joista

olin kiinnostunut ja joita halusin sisällyttää viitekehykseeni kysyäkseni missä järjestyksessä aiheita ja otteita olisi järkevä esittää. Pyysin tekoälyä tiivistämään teorioita helpommin ymmärrettävään muotoon. Kerroin tutkimuskysymykseni ja kysyin minkälaisilla haastattelukysymyksillä siihen voisi saada vastauksia. Käytin tekoälyä analyysin järjestyksen kirjoittamiseen kertomalla aineistostani muodostamistani teemoista ja niiden sisällöstä, jotta sain järjestyksen, jossa kirjoittaa analyysia luettavan muotoon. Käytin tekoälyä kielentarkistukseen ja tekstin luettavuuden parantamiseen kohdissa, joita halusin tiivistää. Syötin tekoälylle kirjoittamani tekstipätkän ja pyysin sitä poistamaan siitä toiston sekä tiivistämään tekstiä.

- Todentaminen: Tekoäly ehdotti teorioista kertovia lähteitä, joita hain ja luin kirjaston Volter-tietokannan kautta. Tarkistin tekoälyn laatimat suomennokset ja tiivistelmät lukemalla lähteitä tiivistelmien jälkeen. Tekoäly auttoi ymmärtämään luettua paremmin. Tekoäly ehdotti minulle haastattelukysymyksiä, joita hyödynsin osittain muokaten niiden sanamuotoja ja järjestelemällä niitä sopivaan järjestykseen haastattelu-teemojeni alle. Tarkistin tekoälyn tiivistämät ja muokkaamat tekstipätkät varmistaakseni, että olennaiset kohdat olivat säilyneet, argumenttien alkuperäinen merkitys säilyi eikä tekstin tarkkuus muuttunut. Vastaan täysin tuottamastani tekstistä.